Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
TAMARA ĆAPETA
της 5ης Ιουνίου 2025[1]

Υπόθεση C-769/22

Ευρωπαϊκή Επιτροπή
κατά

Ουγγαρίας

«Παράβαση κράτους μέλους – Εθνική νομοθεσία περί λήψεως αυστηρότερων μέτρων κατά των "παιδόφιλων εγκληματιών" και περί τροποποιήσεως ορισμένων νόμων για την προστασία των ανηλίκων – Διατάξεις οι οποίες αποσκοπούν προεχόντως στην απαγόρευση περιεχομένου το οποίο προωθεί ή απεικονίζει την απόκλιση από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, τον επαναπροσδιορισμό φύλου ή την ομοφυλοφιλία – Άρθρο 56 ΣΛΕΕ – Οδηγία 2000/31/ΕΚ – Οδηγία 2006/123 – Οδηγία 2010/13/ΕΕ – Περιορισμός της παροχής υπηρεσιών – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων – Άρθρο 21 – Απαγόρευση διακρίσεων – Άρθρο 7 – Δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής – Άρθρο 11 – Ελευθερία έκφρασης – Άρθρο 1 – Ανθρώπινη αξιοπρέπεια – Άρθρο 2 ΣΕΕ – Αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Δυνατότητα επίκλησης ενώπιον δικαστηρίου – Κριτήριο για τη διαπίστωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ»

Περιεχόμενα

I. Εισαγωγή και ιστορικό της διαφοράς 4

A. Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου 4

B. Το νομικό πλαίσιο και το γενικό περίγραμμα της υπόθεσης 6

1. Το δίκαιο της Ένωσης 6

2. Το ουγγρικό δίκαιο 6

3. Το γενικό περίγραμμα της υπόθεσης 8

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

II. Ανάλυση – Πρώτο μέρος: Προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων και παραβίαση των θεμελιωδών αξιών 10

A. Η ουσία της διαφοράς 11

B. Επί του πέμπτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής – Προσβολή των δικαιωμάτων που απορρέουν από τον Χάρτη 13

1. Περί του ζητήματος της εφαρμογής του Χάρτη 13

2. Περί της παράβασης του άρθρου 21 του Χάρτη 15

3. Περί της παράβασης του άρθρου 11 του Χάρτη 20

4. Περί της παράβασης του άρθρου 7 του Χάρτη 21

5. Μπορεί να δικαιολογηθεί η επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα; 23

6. Περί της παράβασης του άρθρου 1 του Χάρτη 28

Γ. Επί του έκτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής – Παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ 29

1. Περί της δυνατότητας επίκλησης του άρθρου 2 ΣΕΕ ενώπιον δικαστηρίου 31

α) Η λειτουργία του άρθρου 2 ΣΕΕ στο πλαίσιο της έννομης τάξης της Ένωσης 31

1) Η συνταγματική ταυτότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 31

2) Προϋπόθεση για τη λειτουργία της έννομης τάξης της Ένωσης 32

β) Το άρθρο 2 ΣΕΕ ως νομικά δεσμευτική διάταξη 33

1) Το γράμμα, το πλαίσιο και το ιστορικό θεσπίσεως της διάταξης 33

2) Η σημασία του άρθρου 49 ΣΕΕ 35

γ) Επιχειρήματα υπέρ και κατά της δυνατότητας επίκλησης του άρθρου 2 ΣΕΕ ενώπιον δικαστηρίου 38

1) Επιχειρήματα υπέρ της δυνατότητας επίκλησης ενώπιον δικαστηρίου 38

2) Εξέταση των επιχειρημάτων κατά της δυνατότητας επίκλησης ενώπιον δικαστηρίου 39

i) Επιχείρημα αντλούμενο από το άρθρο 7 ΣΕΕ 39

ii) Ο αφηρημένος χαρακτήρας των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ 40

iii) Η εθνική συνταγματική ταυτότητα 43

iv) Η σκοπιμότητα της αυτοτελούς διαπίστωσης περί παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ 44

2. Με ποιον τρόπο πρέπει να εκτιμάται αν παραβιάζονται οι «κόκκινες γραμμές» 45

α) Η άρνηση των θεμελιωδών αξιών ως κριτήριο εκτιμήσεως για τη διαπίστωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ 46

β) Η προσβολή δικαιωμάτων που απορρέουν από τον Χάρτη και ο συνταγματικός διάλογος 47

3. Η παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ στην υπό κρίση υπόθεση 49

α) Οι επίμαχες διατάξεις συνιστούν άρνηση των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ 49

β) Ποιες θεμελιώδεις αξίες παραβιάζονται; 50

III. Ανάλυση – Δεύτερο μέρος: Παραβίαση του σχετικού με την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών πρωτογενούς και παραγώγου δικαίου καθώς και του ΓΚΠΔ 51

Α. Επί του πρώτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής 52

1. Η επίμαχη διάταξη 4 52

2. Η επίμαχη διάταξη 6 53

3. Η επίμαχη διάταξη 3 54

4. Η επίμαχη διάταξη 5 55

Β. Επί του δεύτερου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής 56

1. Οι επίμαχες διατάξεις 1 και 3 εμπίπτουν στον συντονισμένο τομέα κατά την έννοια της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο 57

2. Η επίμαχη διάταξη 1 εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο 58

3. Οι επίμαχες διατάξεις 1 και 3 περιορίζουν τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας 59

Γ. Επί του τρίτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής 59

1. Οι επίμαχες διατάξεις 1 και 3 60

2. Η επίμαχη διάταξη 7 60

Δ. Επί του τέταρτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής 61

IV. Επί των δικαστικών εξόδων 64

V. Πρόταση 64

I. Εισαγωγή και ιστορικό της διαφοράς

1. Με την υπό κρίση προσφυγή, η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι, επιφέροντας τροποποιήσεις σε διάφορες πράξεις του εθνικού δικαίου διά του «νόμου LXXIX του 2021, περί λήψεως αυστηρότερων μέτρων κατά των παιδόφιλων εγκληματιών και περί τροποποιήσεως ορισμένων νόμων για την προστασία των ανηλίκων» (στο εξής: τροποποιητικός νόμος), η Ουγγαρία παραβίασε το δίκαιο της Ένωσης [2].

2. Αρκετές από τις τροποποιήσεις αυτές –οι οποίες αποσκοπούν στη προστασία των ανηλίκων, κατά τους ισχυρισμούς της Ουγγαρίας– απαγορεύουν ή περιορίζουν την πρόσβαση σε οπτικοακουστικό, έντυπο ή ψηφιακό περιεχόμενο το οποίο απεικονίζει ή προωθεί «την απόκλιση από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, τον επαναπροσδιορισμό φύλου ή την ομοφυλοφιλία» (χάριν συντομίας, θα αναφέρομαι περιστασιακά στο περιεχόμενο αυτό ως «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» [3]).

3. Σύμφωνα με την Επιτροπή, οι επίμαχες τροποποιήσεις παραβιάζουν το δίκαιο της Ένωσης σε τρία χωριστά επίπεδα. Πρώτον, παραβιάζουν διατάξεις διαφόρων πράξεων του παραγώγου δικαίου σχετικών με την παροχή υπηρεσιών, καθώς και το άρθρο 56 ΣΛΕΕ· δεύτερον, προσβάλλουν ορισμένα δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) [4]· τέλος, παραβιάζουν επίσης το άρθρο 2 ΣΕΕ, το οποίο διακηρύσσει τις θεμελιώδεις αξίες επί των οποίων βασίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση.

4. Ο τελευταίος αυτός ισχυρισμός, κατά τον οποίο η Ουγγαρία παρέβη το άρθρο 2 ΣΕΕ, προβαλλόμενος ως αυτοτελής λόγος για τη διαπίστωση παραβάσεως κράτους μέλους, αποτελεί καινοφανές στοιχείο της υπό κρίση υπόθεσης. Εγείρει δε σημαντικά ζητήματα, όπως το ζήτημα αν μπορεί να γίνει επίκληση της εν λόγω διάταξης ενώπιον δικαστηρίου στο πλαίσιο της διαδικασίας λόγω παραβάσεως κράτους μέλους, καθώς και το ζήτημα σε ποιες ακριβώς περιπτώσεις θα πρέπει το Δικαστήριο να αναγνωρίζει ότι συντρέχει περίπτωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ, επιπροσθέτως της παράβασης διατάξεων περί εσωτερικής αγοράς και εκείνων του Χάρτη. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο αποφάσισε να εξετάσει την υπόθεση αυτή συνεδριάζον σε ολομέλεια.

A. Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

5. Στις 25 Μαΐου 2021 δύο βουλευτές του ουγγρικού κοινοβουλίου κατέθεσαν σχέδιο νόμου με τίτλο «περί λήψεως αυστηρότερων μέτρων κατά των παιδόφιλων εγκληματιών και περί τροποποιήσεως ορισμένων νόμων για την προστασία των παιδιών».

[2] A pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról szóló 2021. évi LXXIX. törvény.

[3] Το ακρωνύμιο ΛΟΑΤΙ ή ΛΟΑΔΜ χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει τις λεσβίες, τους ομοφυλόφιλους, τα αμφισεξουαλικά, τα διεμφυλικά (τρανς) και τα μεσοφυλικά (ίντερσεξ) άτομα, τυγχάνει δε της αποδοχής του International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association [Διεθνούς Σωματείου λεσβιών, ομοφυλόφιλων, αμφισεξουαλικών, διεμφυλικών (τρανς) και μεσοφυλικών (ίντερσεξ) ατόμων, ILGA]. Βλ. https://www.ilga-europe.org/about-us/who-we-are/glossary/(τελευταία επίσκεψη στις 18 Φεβρουαρίου 2025). Το ακρωνύμιο αυτό χρησιμοποιείται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) όταν αποφαίνεται επί συναφών ζητημάτων. Βλ., π.χ., απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Ιανουαρίου 2023, Macatė κατά Λιθουανίας (CE:ECHR:2023:0123JUD006143519). Το ίδιο ακρωνύμιο απαντά ήδη και στη νομολογία του Δικαστηρίου. Βλ., π.χ., απόφαση της 23ης Απριλίου 2020, Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI (C-507/18, EU:C:2020:289). Βλ. επίσης προτάσεις της γενικής εισαγγελέα L. Medina στην υπόθεση Asociación Estatal de Entidades de Servicios de Atención a Domicilio (ASADE) (C-436/20, EU:C:2022:77, σημείο 2).

[4] Η Επιτροπή επικαλείται τα άρθρα 1, 7, 11 και 21 του Χάρτη.

6. Στις 10 Ιουνίου 2021 η νομοπαρασκευαστική επιτροπή του κοινοβουλίου πρότεινε ορισμένες τροπολογίες στο εν λόγω σχέδιο νόμου, σχετικές με την ομοφυλοφιλία και την ταυτότητα φύλου.

7. Στις 15 Ιουνίου 2021 ο Ούγγρος νομοθέτης θέσπισε τον τροποποιητικό νόμο. Ο νόμος αυτός τέθηκε σε ισχύ στις 8 Ιουλίου 2021.

8. Στις 15 Ιουλίου 2021 η Επιτροπή απηύθυνε στην Ουγγαρία προειδοποιητική επιστολή διατυπώνοντας την άποψή της ότι, κατ' αποτέλεσμα της θέσπισης του τροποποιητικού νόμου, η Ουγγαρία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από διάφορες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης.

9. Με την απάντησή της της 15ης Σεπτεμβρίου 2021, η Ουγγαρία αμφισβήτησε ότι έχει υποπέσει σε οποιαδήποτε παραβίαση του δικαίου της Ένωσης.

10. Στις 2 Δεκεμβρίου 2021 η Επιτροπή απηύθυνε στην Ουγγαρία αιτιολογημένη γνώμη με την οποία επέμεινε στην άποψη ότι ο τροποποιητικός νόμος παραβιάζει το δίκαιο της Ένωσης. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή κάλεσε την Ουγγαρία να λάβει τα αναγκαία μέτρα για να συμμορφωθεί προς την αιτιολογημένη γνώμη εντός δύο μηνών από την παραλαβή της.

11. Με έγγραφο της 2ας Φεβρουαρίου 2022, η Ουγγαρία απάντησε στην αιτιολογημένη γνώμη, επαναλαμβάνοντας ότι ο τροποποιητικός νόμος δεν αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης.

12. Στις 19 Δεκεμβρίου 2022 η Επιτροπή άσκησε την υπό κρίση προσφυγή ενώπιον του Δικαστηρίου δυνάμει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ.

13. Η Ουγγαρία κατέθεσε υπόμνημα αντικρούσεως στις 8 Μαρτίου 2023.

14. Η Επιτροπή και η Ουγγαρία κατέθεσαν υπόμνημα απαντήσεως και υπόμνημα ανταπαντήσεως στις 20 Απριλίου 2023 και στις 31 Μαΐου 2023, αντίστοιχα.

15. Με αποφάσεις του Προέδρου του Δικαστηρίου της 20ής Μαρτίου, της 4ης Μαΐου και της 29ης Ιουνίου 2023, επετράπη σε δεκαέξι κράτη μέλη, ήτοι στο Βασίλειο του Βελγίου, το Βασίλειο της Δανίας, την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, την Ιρλανδία, την Ελληνική Δημοκρατία, το Βασίλειο της Ισπανίας, τη Δημοκρατία της Εσθονίας, τη Γαλλική Δημοκρατία, το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, τη Δημοκρατία της Μάλτας, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, τη Δημοκρατία της Αυστρίας, την Πορτογαλική Δημοκρατία, τη Δημοκρατία της Σλοβενίας, τη Δημοκρατία της Φινλανδίας, το Βασίλειο της Σουηδίας, καθώς και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, να παρέμβουν στην υπό κρίση υπόθεση προς στήριξη των αιτημάτων της Επιτροπής.

16. Η Ουγγαρία απάντησε στις παρεμβάσεις αυτές στις 18 Ιανουαρίου 2024.

17. Στις 19 Νοεμβρίου 2024 διεξήχθη επ' ακροατηρίου συζήτηση, κατά την οποία η Επιτροπή και η Ουγγαρία, καθώς και το Βασίλειο του Βελγίου, το Βασίλειο της Δανίας, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, η Ιρλανδία, η Ελληνική Δημοκρατία, το Βασίλειο της Ισπανίας, η Δημοκρατία της Εσθονίας, το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, η Δημοκρατία της Μάλτας, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, η Δημοκρατία της Φινλανδίας, το Βασίλειο της Σουηδίας και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ανέπτυξαν προφορικώς τις παρατηρήσεις τους.

Β. Το νομικό πλαίσιο και το γενικό περίγραμμα της υπόθεσης

1. Το δίκαιο της Ένωσης

18. Το άρθρο 2 ΣΕΕ ορίζει ότι:

«Η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών.»

19. Η υπό κρίση υπόθεση αφορά επίσης την εφαρμογή του άρθρου 56 ΣΛΕΕ, των άρθρων 1, 7, 11 και 21 του Χάρτη, καθώς και των εξής πράξεων του παραγώγου δικαίου της Ένωσης: της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο[5], της οδηγίας για τις υπηρεσίες[6], της οδηγίας ΥΟΑΜ[7] και του ΓΚΠΔ[8].

2. Το ουγγρικό δίκαιο

20. Κρίσιμες για την υπό κρίση υπόθεση είναι οκτώ διατάξεις του τροποποιητικού νόμου (στο εξής: επίμαχες διατάξεις) οι οποίες επέφεραν τροποποιήσεις στις εξής έξι πράξεις του εθνικού δικαίου:

– στον νόμο XXXI του 1997 περί προστασίας του παιδιού και περί άσκησης της γονικής μέριμνας (1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról· στο εξής: νόμος περί προστασίας του παιδιού) (*επίμαχη διάταξη 1*)[9]·

– στον νόμο CVIII του 2001 περί ρύθμισης ζητημάτων σχετικών με τις υπηρεσίες ηλεκτρονικού εμπορίου και τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας (2001. évi CVIII. törvény az

[5] Οδηγία 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

[6] Οδηγία 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά (ΕΕ 2006, L 376, σ. 36, στο εξής: οδηγία για τις υπηρεσίες).

[7] Οδηγία 2010/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Μαρτίου 2010, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων (οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων) (ΕΕ 2010, L 95, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2018/1808 (στο εξής: οδηγία ΥΟΑΜ).

[8] Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1, στο εξής: ΓΚΠΔ).

[9] Το άρθρο 1, παράγραφος 2, του τροποποιητικού νόμου εισήγαγε άρθρο 6/Α στον νόμο περί προστασίας του παιδιού, το οποίο πλέον ορίζει τα εξής: «Προκειμένου να διασφαλιστεί η επίτευξη των σκοπών του παρόντος νόμου και η εφαρμογή των δικαιωμάτων του παιδιού, απαγορεύεται στα άτομα που δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους η πρόσβαση σε πορνογραφικό περιεχόμενο, ή σε περιεχόμενο που αναπαριστά αδικαιολογήτως σεξουαλική δραστηριότητα, ή που προωθεί ή απεικονίζει την απόκλιση από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, τον επαναπροσδιορισμό φύλου ή την ομοφυλοφιλία».

elektronikus kereskedelmi szolgáltatások· στο εξής: νόμος περί ηλεκτρονικού εμπορίου) (*επίμαχη διάταξη 2*)[10]·

– στον νόμο XLVIII του 2008 σχετικά με τους βασικούς όρους άσκησης διαφημιστικών οικονομικών δραστηριοτήτων και με την επιβολή ορισμένων συναφών περιορισμών (2008. évi XLVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól· στο εξής: νόμος περί διαφήμισης) (*επίμαχη διάταξη 3*)[11]·

– στον νόμο CLXXXV του 2010 για τις υπηρεσίες μέσων ενημέρωσης και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról· στο εξής: νόμος περί ΜΜΕ) (*επίμαχες διατάξεις 4*[12]*, 5*[13] *και 6*[14])·

– στον νόμο CXC του 2011 περί εθνικής δημόσιας εκπαίδευσης (2011. évi CXC. törvény. a nemzeti köznevelésről· στο εξής: νόμος περί δημόσιας εκπαίδευσης) (*επίμαχη διάταξη 7*)[15]·

– στον νόμο XLVII του 2009 περί του συστήματος ποινικού μητρώου, του μητρώου αποφάσεων των δικαστηρίων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχουν εκδοθεί εις βάρος Ούγγρων πολιτών, και περί καταγραφής βιομετρικών δεδομένων ποινικού και αστυνομικού ενδιαφέροντος (2009. évi XLVII. törvény a bűnügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról· στο εξής: νόμος περί ποινικού μητρώου) (*επίμαχη διάταξη 8*)[16].

[10] Το άρθρο 2, παράγραφος 2, του τροποποιητικού νόμου εισήγαγε νέο άρθρο 4/D στον νόμο CVIII του 2001 περί ηλεκτρονικού εμπορίου. Η επίμαχη διάταξη 2 παρέχει σε συγκεκριμένο θεσμικό όργανο, καλούμενο «Διαδικτυακό συμβούλιο για την προστασία του παιδιού», την εξουσία και την εντολή να λαμβάνει ορισμένα μέτρα όσον αφορά τους παρόχους ηλεκτρονικών υπηρεσιών. Το εν λόγω θεσμικό όργανο μπορεί να εξετάζει επιμέρους υποθέσεις και να διατυπώνει συστάσεις προς τους παρόχους υπηρεσιών προκειμένου να τους ενθαρρύνει να παύσουν παράνομες δραστηριότητες, ενώ σε περίπτωση άρνησης συμμόρφωσης με τη σύσταση μπορεί να παραπέμπει την υπόθεση στην εθνική αρχή μέσων ενημέρωσης και τηλεπικοινωνιών. Το ίδιο θεσμικό όργανο εξουσιοδοτείται να τηρεί μητρώο με τις κατηγορίες περιεχομένου που θεωρούνται επιβλαβείς για τη σωματική, πνευματική και ηθική ανάπτυξη των ανηλίκων.

[11] Το άρθρο 3 του τροποποιητικού νόμου εισήγαγε νέα παράγραφο 1a στο άρθρο 8 του νόμου περί διαφήμισης, η οποία έχει πλέον ως εξής: «Απαγορεύεται στα άτομα που δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους η πρόσβαση σε διαφημίσεις που αναπαριστούν αδικαιολογήτως σεξουαλική δραστηριότητα, ή που προωθούν ή απεικονίζουν την απόκλιση από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, τον επαναπροσδιορισμό φύλου ή την ομοφυλοφιλία».

[12] Το άρθρο 9, παράγραφος 2, του τροποποιητικού νόμου εισήγαγε νέα παράγραφο 6 στο άρθρο 9 του νόμου περί ΜΜΕ, η οποία πλέον ορίζει ότι: «Προγράμματα τα οποία είναι δυνατόν να επηρεάσουν αρνητικά τη σωματική, πνευματική ή ηθική ανάπτυξη των ανηλίκων, ιδίως διότι έχουν ως καθοριστικό τους στοιχείο τη βία, τη προώθηση ή την απεικόνιση της απόκλισης από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, του επαναπροσδιορισμού φύλου ή της ομοφυλοφιλίας, ή την άμεση, ρεαλιστική ή αδικαιολόγητη αναπαράσταση σεξουαλικής δραστηριότητας κατατάσσονται στην κατηγορία V. Τα προγράμματα αυτά χαρακτηρίζονται ως εξής: ακατάλληλα για ανηλίκους κάτω των [18] ετών». Συνεπεία του χαρακτηρισμού αυτού, και κατ' εφαρμογήν του άρθρου 10 του νόμου περί ΜΜΕ (διάταξης η οποία δεν τροποποιήθηκε με τον τροποποιητικό νόμο), η μετάδοση των εν λόγω προγραμμάτων –ήτοι των κατατασσόμενων στην κατηγορία V– επιτρέπεται αποκλειστικά μεταξύ των ωρών 22:00 και 05:00.

[13] Το άρθρο 9, παράγραφος 5, του τροποποιητικού νόμου εισήγαγε νέα παράγραφο 2 στο άρθρο 179 του νόμου περί ΜΜΕ.

[14] Με το άρθρο 9, παράγραφος 3, του τροποποιητικού νόμου προστέθηκε νέα παράγραφος 4a στο άρθρο 32 του νόμου περί ΜΜΕ, η οποία ορίζει πλέον ότι: «Δεν επιτρέπεται να χαρακτηρίζονται ως ενημερώσεις δημοσίου συμφέροντος ή ως κοινωνικώς ωφέλιμες διαφημίσεις προγράμματα τα οποία είναι δυνατόν να επηρεάσουν αρνητικά τη σωματική, πνευματική ή ηθική ανάπτυξη των ανηλίκων, ιδίως διότι έχουν ως καθοριστικό τους στοιχείο την αδικαιολόγητη αναπαράσταση σεξουαλικής δραστηριότητας, την πορνογραφία και την προώθηση ή την απεικόνιση της απόκλισης από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, του επαναπροσδιορισμού φύλου ή της ομοφυλοφιλίας».

[15] Με το άρθρο 11 του τροποποιητικού νόμου προστέθηκε νέα παράγραφος 12 στο άρθρο 9 του νόμου περί δημόσιας εκπαίδευσης, η οποία πλέον έχει ως εξής: «Κατά τη διεξαγωγή δραστηριοτήτων σχετικών με τη σεξουαλική κουλτούρα, τη σεξουαλική ζωή, τον γενετήσιο προσανατολισμό και τη σεξουαλική ανάπτυξη θα πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα για την τήρηση των προβλεπομένων στο άρθρο XVI, παράγραφος 1, του Θεμελιώδους Νόμου [της Ουγγαρίας (Magyarország alaptörvénye)]. Οι δραστηριότητες αυτές δεν επιτρέπεται να αποσκοπούν στη προώθηση της απόκλισης από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, του επαναπροσδιορισμού φύλου ή της ομοφυλοφιλίας».

[16] Με το άρθρο 4, παράγραφος 1, του τροποποιητικού νόμου προστέθηκαν νέα στοιχεία a έως d στο άρθρο 67, παράγραφος 1, του νόμου περί ποινικού μητρώου.

21. Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι επτά από τις ως άνω οκτώ επίμαχες διατάξεις παραβιάζουν το δίκαιο της Ένωσης, τη δε επίμαχη διάταξη 2 την παραθέτει αποκλειστικά για λόγους διευκόλυνσης της κατανόησης του ευρύτερου πλαισίου[17].

22. Η διατύπωση των επίμαχων διατάξεων 1, 3, 4, 6 και 7 είναι εν πολλοίς παρόμοια. Οι διατάξεις αυτές είτε απαγορεύουν (επίμαχες διατάξεις 1, 3, 6 και 7) είτε περιορίζουν (επίμαχη διάταξη 4) την πρόσβαση των ανηλίκων σε περιεχόμενα που προωθούν ή απεικονίζουν την απόκλιση από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, τον επαναπροσδιορισμό φύλου ή την ομοφυλοφιλία. Η επίμαχη διάταξη 7 απαγορεύει μόνο την προώθηση περιεχομένου ΛΟΑΔΜ, όχι όμως και την απεικόνισή του.

23. Η επίμαχη διάταξη 5 επιβάλλει στο Συμβούλιο Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας την υποχρέωση να ζητεί από το κράτος μέλος στη δικαιοδοσία του οποίου υπάγεται ο πάροχος υπηρεσιών μέσων επικοινωνίας που προσδιορίζεται στην επίμαχη διάταξη 4 την εφαρμογή αποτελεσματικών μέτρων και τον τερματισμό τυχόν παραβάσεων των διατάξεων περί κατάταξης των προγραμμάτων ή του νόμου CIV του 2010 περί ελευθερίας του Τύπου (2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól, στο εξής: νόμος περί ελευθερίας του Τύπου), τις οποίες εντοπίζει το Συμβούλιο Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας.

24. Η επίμαχη διάταξη 8 επιβάλλει στους οργανισμούς οι οποίοι έχουν πρόσβαση σε καταγεγραμμένα δεδομένα την υποχρέωση να παρέχουν σε «νομιμοποιούμενα πρόσωπα» άμεση πρόσβαση στα δεδομένα αυτά, να διαβιβάζουν δεδομένα κατόπιν σχετικού αιτήματος, να πιστοποιούν δεδομένα και να διαβιβάζουν στοιχεία σχετικά με τα πρόσωπα τα οποία έχουν καταδικαστεί για τη διάπραξη σεξουαλικών εγκλημάτων εις βάρος ανηλίκων.

3. Το γενικό περίγραμμα της υπόθεσης

25. Με την υπό κρίση προσφυγή της, η Επιτροπή βάλλει κατά των επτά αυτών επίμαχων διατάξεων. Όσον αφορά τις επίμαχες διατάξεις 1, 3, 4, 6 και 7, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι αντιβαίνουν σε διάφορες διατάξεις του πρωτογενούς ή του παραγώγου δικαίου της Ένωσης (πρώτος έως και τρίτος λόγος της προσφυγής) και του Χάρτη (πέμπτος λόγος της προσφυγής), καθώς και στο άρθρο 2 ΣΕΕ (έκτος λόγος της προσφυγής). Ο ισχυρισμός περί παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ δεν αφορά τις επίμαχες διατάξεις 5 και 8, για τις οποίες η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι η μεν πρώτη αντιβαίνει σε διατάξεις μόνο του παραγώγου δικαίου της Ένωσης (πρώτος λόγος της προσφυγής), η δε δεύτερη σε διατάξεις του παραγώγου δικαίου της Ένωσης και του Χάρτη (τέταρτος λόγος της προσφυγής).

[17] Σύμφωνα με τα εκτιθέμενα στο σημείο 8 της προσφυγής της Επιτροπής, η επίμαχη διάταξη 2 επιδεινώνει τις συνέπειες των παραβάσεων που διαπράττονται διά της θέσπισης των επίμαχων διατάξεων 1 και 3 έως 7. Η Επιτροπή δεν ζητεί από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι η επίμαχη διάταξη 2 αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης, διευκρινίζει δε ότι την περιέλαβε στην προσφυγή για μόνο τον λόγο ότι λειτουργεί συμπληρωματικά με τις λοιπές διατάξεις που αποτελούν αντικείμενο της παρούσας διαδικασίας παραβάσεως.

26. Προκειμένου να διευκολύνω την κατανόηση αυτής της πολύπλοκης προσφυγής, παρουσιάζω σχηματικά στον πίνακα που ακολουθεί τους λόγους της προσφυγής της Επιτροπής και τις αντίστοιχες κατά περίπτωση επίμαχες διατάξεις του εθνικού δικαίου και του δικαίου της Ένωσης.

<table>
<tr><td>Επίμαχες διατάξεις του εθνικού δικαίου</td><td colspan="3">Διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που φέρονται να παραβιάζονται και αντίστοιχοι λόγοι της προσφυγής της Επιτροπής</td></tr>
<tr><td>Επίμαχη διάταξη 1 (τροποποίησε τον νόμο περί προστασίας του παιδιού)</td><td>Άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο (δεύτερος λόγος της προσφυγής)· Άρθρα 16 και 19 της οδηγίας για τις υπηρεσίες και άρθρο 56 ΣΛΕΕ (τρίτος λόγος της προσφυγής)</td><td rowspan="4">Άρθρα 1, 7, 11 και 21 του Χάρτη (πέμπτος λόγος της προσφυγής)</td><td rowspan="4">Άρθρο 2 ΣΕΕ (έκτος λόγος της προσφυγής)</td></tr>
<tr><td>Επίμαχη διάταξη 3 (τροποποίησε τον νόμο περί διαφήμισης)</td><td>Άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο γ′, σημείο ii, της οδηγίας ΥΟΑΜ (πρώτος λόγος της προσφυγής)· Άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο (δεύτερος λόγος της προσφυγής)· Άρθρα 16 και 19 της οδηγίας για τις υπηρεσίες και άρθρο 56 ΣΛΕΕ (τρίτος λόγος της προσφυγής)</td></tr>
<tr><td>Επίμαχες διατάξεις 4 και 6 (τροποποίησαν τον νόμο περί ΜΜΕ)</td><td>Άρθρο 6α, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ (πρώτος λόγος της προσφυγής)</td></tr>
<tr><td>Επίμαχη διάταξη 7 (τροποποίησε τον νόμο περί δημόσιας εκπαίδευσης)</td><td>Άρθρα 16 και 19 της οδηγίας για τις υπηρεσίες και άρθρο 56 ΣΛΕΕ (τρίτος λόγος της προσφυγής)</td></tr>
<tr><td>Επίμαχη διάταξη 5 (τροποποίησε τον νόμο περί ΜΜΕ)</td><td>Άρθρο 2 και άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ (πρώτος λόγος της προσφυγής)</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Επίμαχη διάταξη 8 (τροποποίησε τον νόμο περί ποινικού μητρώου)</td><td>Άρθρο 10 ΓΚΠΔ και άρθρο 8, παράγραφος 2, του Χάρτη (τέταρτος λόγος της προσφυγής)</td><td></td><td></td></tr>
</table>

27. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι οι επίμαχες διατάξεις αντιβαίνουν στις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που παρουσιάζονται κατά περίπτωση στον πίνακα. Η Ουγγαρία θεωρεί ότι το Δικαστήριο πρέπει να απορρίψει την προσφυγή της Επιτροπής στο σύνολό της ως αβάσιμη.

II. Ανάλυση – Πρώτο μέρος: Προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων και παραβίαση των θεμελιωδών αξιών

28. Η παρούσα διαδικασία παραβάσεως αφορά την παράβαση διαφόρων κανόνων της εσωτερικής αγοράς σχετικών με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, καθώς και την προσβολή διαφόρων δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον Χάρτη. Ιδιαιτέρως σημαντικό όμως είναι ότι, για πρώτη φορά, η προσφυγή περιλαμβάνει αυτοτελή λόγο με τον οποίο προβάλλεται παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ.

29. Λόγω της σημαίνουσας βαρύτητας των ζητημάτων που άπτονται της παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ, κατέληξα στην απόφαση να εξετάσω τους λόγους προσφυγής κατά διαφορετική σειρά από εκείνη την οποία ακολουθεί η Επιτροπή. Δεδομένου ότι πολλά από τα ζητήματα που σχετίζονται με την πρώτη δέσμη λόγων της προσφυγής της Επιτροπής είναι νομοτεχνικού χαρακτήρα και ότι ορισμένες αιτιάσεις περί παραβάσεως αφορούν μόνο το παράγωγο δίκαιο της Ένωσης, αλλά όχι τον Χάρτη ή το άρθρο 2 ΣΕΕ, θα εξετάσω τους αντίστοιχους λόγους προσφυγής στο δεύτερο μέρος της παρούσας ανάλυσης [18].

30. Ωστόσο, στο μέτρο που η πρώτη αυτή δέσμη λόγων της προσφυγής εντάσσει και τον Χάρτη στο πλαίσιο εξέτασης της υπό κρίση υπόθεσης [19], οφείλω εξαρχής να διευκρινίσω ότι, κατά τη γνώμη μου, οι επίμαχες τροποποιήσεις εμπίπτουν, στο σύνολό τους, στο πεδίο εφαρμογής των οδηγιών που επικαλείται η Επιτροπή και/ή σε εκείνο του άρθρου 56 ΣΛΕΕ [20]. Κατά συνέπεια, κάθε παρέκκλιση από την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών που θεσπίζουν οι τροποποιήσεις αυτές πρέπει όχι μόνο να δικαιολογείται από λόγους δημοσίου συμφέροντος και να τηρεί την αρχή της αναλογικότητας, αλλά και να μην προσβάλει τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη [21].

31. Ανεξαρτήτως της απόφασής μου να εξετάσω υπό διαφορετική σειρά τους λόγους προσφυγής της Επιτροπής, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι, στο δικόγραφο της προσφυγής, το αίτημα της Επιτροπής προς το Δικαστήριο να διαπιστώσει παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ συνδέεται με τις λοιπές παραβάσεις των περί ελεύθερης παροχής υπηρεσιών διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, καθώς και των διατάξεων του Χάρτη. Ως εκ τούτου, ο σχετικός με την παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ λόγος της προσφυγής προβάλλεται εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

32. Όπως τόνισε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, το αίτημά της προς το Δικαστήριο να διαπιστώσει παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ αφορά τις συγκεκριμένες περιστάσεις και μόνον. Θα αναφέρομαι στο εξής στην περίπτωση αυτή ως επίκληση του άρθρου 2 ΣΕΕ για τη θεμελίωση *αυτοτελούς* λόγου προσφυγής λόγω παραβάσεως κράτους μέλους, σε αντιδιαστολή με την υποθετική περίπτωση της επίκλησής του για τη θεμελίωση *αυθυπόστατου* λόγου προσφυγής λόγω παραβάσεως κράτους μέλους. Η τελευταία αυτή περίπτωση θα συνέτρεχε εάν εζητείτο να διαπιστωθεί παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ εκτός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης ή χωρίς συσχέτιση με άλλες παραβάσεις διατάξεων του δικαίου της Ένωσης.

18 Αυτό σημαίνει ότι θα εξετάσω λεπτομερώς τους πρώτους τέσσερις λόγους προσφυγής της Επιτροπής στην ενότητα III των παρουσών προτάσεων. Στην ενότητα II θα εξετάσω τον πέμπτο και τον έκτο λόγο της προσφυγής της Επιτροπής.

19 Υπενθυμίζεται ότι, κατά το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, οι διατάξεις του απευθύνονται στα κράτη μέλη μόνον όταν «εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης». Κατά την ερμηνεία του Δικαστηρίου, η διατύπωση αυτή καταλαμβάνει όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης (πρβλ. απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson, C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψεις 19 και 21), περιλαμβανομένων και των καταστάσεων εκείνων στις οποίες τα κράτη μέλη επικαλούνται επιτρεπόμενες κατά το δίκαιο της Ένωσης παρεκκλίσεις από τις ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς (πρβλ. απόφαση της 18ης Ιουνίου 1991, ERT, C-260/89, EU:C:1991:254, σκέψη 43).

20 Θα αναπτύξω εκτενέστερα τη θέση μου αυτή στο δεύτερο μέρος των παρουσών προτάσεων.

21 Πρβλ. αποφάσεις της 18ης Ιουνίου 1991, ERT (C-260/89, EU:C:1991:254, σκέψεις 42 έως 44), της 14ης Οκτωβρίου 2004, Omega (C-36/02, EU:C:2004:614, σκέψεις 37 και 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 4ης Οκτωβρίου 2024, Mirin (C-4/23, EU:C:2024:845, σκέψη 62).

33. Στο πλαίσιο της υπό κρίση υπόθεσης, δεν εγείρεται το ζήτημα αν χωρεί εφαρμογή αποκλειστικά του άρθρου 2 ΣΕΕ κατά την εξέταση του κύρους διατάξεων δικαίου των κρατών μελών, ή άλλων ενεργειών τους, που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης[22]. Μολονότι δε το ζήτημα αυτό απασχόλησε κάπως την επ' ακροατηρίου συζήτηση, εντούτοις δεν τίθεται εν προκειμένω στην κρίση του Δικαστηρίου, και είμαι της γνώμης ότι το Δικαστήριο θα πρέπει να αναβάλει κάθε συζήτηση επί του ζητήματος αυτού μέχρις ότου προκύψει κάποια κατάλληλη περίσταση στο μέλλον.

34. Έχοντας κατά νου αυτές τις εισαγωγικές παρατηρήσεις, θα συνεχίσω την ανάπτυξη των προτάσεών μου ως εξής. Στο πρώτο μέρος, κεφάλαιο Α, θα εξηγήσω τους λόγους για τους οποίους θεωρώ ότι τα ζητήματα που βρίσκονται στο επίκεντρο της υπό κρίση υπόθεσης άπτονται των θεμελιωδών αξιών. Στη συνέχεια, στο κεφάλαιο Β, θα εξηγήσω τους λόγους για τους οποίους θεωρώ ότι οι υπό εξέταση διατάξεις του ουγγρικού δικαίου προσβάλλουν θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στα άρθρα 21, 11 και 7 του Χάρτη και, κυρίως, τους λόγους για τους οποίους η προσβολή αυτή δεν μπορεί να δικαιολογηθεί. Περαιτέρω, θα εξηγήσω τους λόγους για τους οποίους θεωρώ ότι συντρέχει περίπτωση προσβολής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η προστασία της οποίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 1 του Χάρτη. Στο κεφάλαιο Γ, θα εξετάσω το ζήτημα αν πρέπει να γίνει δεκτός ο ισχυρισμός της Επιτροπής περί αυτοτελούς παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ. Στο δεύτερο μέρος, θα επανέλθω στα επιχειρήματα της Επιτροπής και στα αντεπιχειρήματα της Ουγγαρίας που αφορούν την παράβαση συγκεκριμένων διατάξεων της ΣΛΕΕ και του παραγώγου δικαίου της Ένωσης.

Α. Η ουσία της διαφοράς

35. Ερωτηθείσα η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση σχετικά με τους λόγους για τους οποίους περιέλαβε στην προσφυγή της αυτοτελή λόγο με τον οποίο προβάλλεται παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ, εξήγησε ότι, κατά την εξέταση των επιμέρους περιπτώσεων παραβίασης διαφόρων πράξεων του παραγώγου δικαίου της Ένωσης και του Χάρτη, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στην υπό κρίση υπόθεση υπάρχει ένα «πρόσθετο στοιχείο».

36. Φρονώ ότι το εν λόγω «πρόσθετο στοιχείο» έγκειται στην υπολανθάνουσα απόκλιση αξιών μεταξύ των απόψεων της Ουγγρικής Κυβέρνησης και εκείνων της Επιτροπής όσον αφορά τα όσα εκθέτει η Ουγγαρία σχετικά με τα κίνητρα που την οδήγησαν στη θέσπιση των επίμαχων τροποποιήσεων, καθώς και με τη δικαιολόγηση αυτών.

37. Η Ουγγαρία ισχυρίζεται ότι οι τροποποιήσεις αποσκοπούν στην προστασία των ανηλίκων και ότι είναι αναγκαίες για τον σκοπό αυτόν, διότι η έκθεση των ανηλίκων σε «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τη σωματική, πνευματική και ηθική τους ανάπτυξη. Το καθού κράτος μέλος εξηγεί περαιτέρω ότι η επιλογή του χρονικού σημείου κατά το οποίο θα πρέπει οι ανήλικοι να αποκτούν πρόσβαση σε δυνητικά επιβλαβές «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» θα έπρεπε να επαφίεται στην κρίση των γονέων ή των νομίμων κηδεμόνων.

38. Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τα 16 παρεμβαίνοντα κράτη μέλη, θεωρεί ότι η έκθεση των ανηλίκων σε περιεχόμενο που απεικονίζει τη ζωή των ΛΟΑΔΜ ατόμων δεν είναι αφ' εαυτής ικανή να βλάψει την ανάπτυξή τους.

[22] Είναι ασφαλώς δύσκολη η υπόθεση ότι τυχόν παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ θα μπορούσε να μην έχει καθόλου αντίκτυπο σε άλλες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, δεν είναι όμως εντελώς αδύνατη. Βλ., συναφώς, Rossi, L.S., «"Concretised", "Flanked", or "Standalone"? Some Reflections on the Application of Article 2 TEU», *European Papers*, 2025, σ. 23.

39. Στο σημείο αυτό, είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί ότι αντικείμενο των απαγορεύσεων και των περιορισμών που επιβάλλονται με τις επίμαχες διατάξεις του ουγγρικού δικαίου δεν αποτελεί η απεικόνιση ερωτικού ή πορνογραφικού περιεχομένου ΛΟΑΔΜ· αντιθέτως, αντικείμενο απαγόρευσης αποτελεί η απεικόνιση της καθημερινής ζωής των ΛΟΑΔΜ ατόμων. Ήτοι, με τις επίμαχες διατάξεις επιβάλλεται απαγόρευση ή περιορισμός του «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ» *παράλληλα* με την απαγόρευση ή τον περιορισμό του πορνογραφικού περιεχομένου, ή του περιεχομένου που αναπαριστά αδικαιολογήτως σεξουαλική δραστηριότητα ή βία [23]. Προκειμένου να προστατευθούν οι ανήλικοι από περιεχόμενο με πρόδηλο σεξουαλικό χαρακτήρα δεν ήταν αναγκαία η τροποποίηση της κείμενης νομοθεσίας διά της προσθήκης της απαγόρευσης «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ». Οι περί προστασίας των ανηλίκων διατάξεις καταλάμβαναν το περιεχόμενο με πρόδηλο σεξουαλικό χαρακτήρα ήδη πριν από την ψήφιση των επίμαχων τροποποιήσεων.

40. Συνεπώς, το μόνο συμπέρασμα που μπορεί να συναχθεί είναι ότι η προσθήκη της απαγόρευσης του «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ» που εισήχθη με τις επίμαχες τροποποιήσεις αφορά περιεχόμενο που απεικονίζει τη συνήθη καθημερινή ζωή των ΛΟΑΔΜ ατόμων. Υπό αυτή την έννοια θα χρησιμοποιώ στο εξής τον όρο «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ».

41. Η απόφαση της Ουγγαρίας να προστατεύσει τους ανηλίκους από το «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» δεν βασίζεται σε επιστημονικές αποδείξεις σχετικά με τη δυνητικά βλαπτική επίδραση του περιεχομένου αυτού στη σωματική, πνευματική ή ηθική ανάπτυξη των ανηλίκων. Βασίζεται, επομένως, σε αξιολογικές κρίσεις ή –όπως θέτει το ζήτημα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο– στην προκατάληψη ότι η ζωή των ομοφυλοφίλων και των διεμφυλικών (τρανς) ατόμων υπολείπεται σε αξία ή σε κοινωνικό κύρος της ζωής των ετεροφυλοφίλων και των ταυτοφυλικών (cis) ατόμων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η Ουγγαρία θεωρεί ότι «η πρόσβαση των ανηλίκων σε τέτοιου είδους περιεχόμενο ενδέχεται να επηρεάσει αρνητικά την εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους ή για τον κόσμο» [24].

42. Αυτή η αξιολογική κρίση επί της οποίας βασίζονται οι επίμαχες διατάξεις του ουγγρικού δικαίου έρχεται σε οξεία αντίθεση με τις αξίες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ισότητας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως οι αξίες αυτές γίνονται αντιληπτές στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και με την ευρύτερη ευρωπαϊκή αντίληψη περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως αυτή αποτυπώνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) [25].

[23] Συναφώς, οι επίμαχες διατάξεις 1 και 3 επιβάλλουν απαγόρευση του «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ» παράλληλα με την απαγόρευση πορνογραφικού περιεχομένου και περιεχομένου που αναπαριστά αδικαιολογήτως σεξουαλική δραστηριότητα· η επίμαχη διάταξη 4, παράλληλα με την απαγόρευση περιεχομένου που έχει ως καθοριστικό του στοιχείο τη βία ή την αδικαιολόγητη αναπαράσταση σεξουαλικής δραστηριότητας· και η επίμαχη διάταξη 6 παράλληλα με την απαγόρευση της απεικόνισης πορνογραφίας και της αδικαιολόγητης αναπαράστασης σεξουαλικής δραστηριότητας. Ωστόσο, η επίμαχη διάταξη 7 απαγορεύει μόνο την προώθηση του περιεχομένου ΛΟΑΔΜ.

[24] Η Επιτροπή παραθέτει στο δικόγραφο της προσφυγής της τη συγκεκριμένη αποστροφή από την απάντηση της Ουγγαρίας στην προειδοποιητική επιστολή. Βλ. σημείο 250 της προσφυγής της Επιτροπής.

[25] Βλ., π.χ., απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Οκτωβρίου 2010, Alekseyev κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2010:1021JUD000491607, § 86), όπου το ΕΔΔΑ διαλαμβάνει ότι δεν υπάρχουν «επιστημονικές αποδείξεις ή κοινωνιολογικά δεδομένα […] από τα οποία να προκύπτει ότι η απλή αναφορά της ομοφυλοφιλίας, ή ο ανοιχτός δημόσιος διάλογος σχετικά με την κοινωνική θέση των σεξουαλικών μειονοτήτων, θα είχε βλαπτική επίδραση στα παιδιά». Βλ., επίσης, απόφαση του ΕΔΔΑ της 20ής Ιουνίου 2017, Bayev κ.λπ. κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2017:0620JUD006766709, § 82), όπου το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, εφόσον οι ανήλικοι οι οποίοι παρακολούθησαν την εκστρατεία υπέρ των δικαιωμάτων των ΛΟΑΔΜ ατόμων εκτέθηκαν σε αντιλήψεις περί διαφορετικότητας, ισότητας και ανοχής, το ενδεχόμενο να ενστερνιστούν τις αντιλήψεις αυτές δεν μπορεί παρά να συμβάλει στην κοινωνική συνοχή, η δε κρίση του αυτή επιβεβαιώθηκε και στην πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Ιανουαρίου 2023, Macatė κατά Λιθουανίας (CE:ECHR:2023:0123JUD006143519, § 211).

43. Επομένως, η μεταξύ Επιτροπής και Ουγγαρίας διάσταση απόψεων στο πλαίσιο της υπό κρίση υπόθεσης ανάγεται στις *θεμελιώδεις αξίες*. Παραμένει ωστόσο το ζήτημα αν αυτού του είδους η διάσταση απόψεων θα μπορούσε ή θα έπρεπε να έχει ως συνέπεια την εφαρμογή του άρθρου 2 ΣΕΕ.

44. Προτού υπεισέλθω στο ζήτημα της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 2 ΣΕΕ στο πλαίσιο της υπό κρίση υπόθεσης, θα καταδείξω ότι οι επίμαχες διατάξεις προσβάλλουν σειρά θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον Χάρτη και ότι τα επιχειρήματα που προβάλλει η Ουγγαρία δεν είναι ικανά να δικαιολογήσουν την προσβολή των δικαιωμάτων αυτών.

Β. Επί του πέμπτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής – Προσβολή των δικαιωμάτων που απορρέουν από τον Χάρτη

45. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι οι επίμαχες διατάξεις 1, 3, 4, 6 και 7 παραβιάζουν την απαγόρευση διακρίσεων λόγω φύλου και γενετήσιου προσανατολισμού που επιβάλλει το άρθρο 21 του Χάρτη (2), την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης που κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 του Χάρτη (3), και προσβάλλουν το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής που κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη (4). Η Ουγγαρία αρνείται τις αιτιάσεις αυτές, υποστηρίζει δε ότι οι επίμαχες διατάξεις αποσκοπούν στην προστασία των ανηλίκων. Θα αναλύσω κατά πόσον οι επίμαχες διατάξεις συνιστούν επέμβαση στα δικαιώματα αυτά, αφού πρώτα εξηγήσω ότι ο Χάρτης βρίσκει πράγματι έδαφος εφαρμογής στην περίπτωση των εν λόγω διατάξεων (1). Όπως θα καταδείξω, υπάρχει πράγματι επέμβαση η οποία δεν μπορεί να δικαιολογηθεί (5), ως εκ τούτου θεωρώ ότι η αιτίαση της Επιτροπής περί προσβολής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας θα πρέπει επίσης να γίνει δεκτή (6).

1. Περί του ζητήματος της εφαρμογής του Χάρτη

46. Σύμφωνα με το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, τα κράτη μέλη δεσμεύονται από αυτόν μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Όπως έχει διευκρινίσει το Δικαστήριο, εξ αυτού συνάγεται ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη πρέπει να γίνονται σεβαστά σε κάθε περίπτωση κατά την οποία εθνική κανονιστική ρύθμιση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης[26]. Με άλλα λόγια, θέμα παραβίασης του Χάρτη εκ μέρους της Ουγγαρίας τίθεται μόνον εφόσον οι επίμαχες διατάξεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 56 ΣΛΕΕ και/ή των πράξεων του παραγώγου δικαίου στις οποίες αντιβαίνουν, κατά τους ισχυρισμούς της Επιτροπής. Επομένως, της εξέτασης των αιτιάσεων περί προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων θα πρέπει να προηγηθεί η εκτίμηση περί του αν οι πέντε επίμαχες διατάξεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

47. Η Ουγγαρία δεν αμφισβητεί ότι οι επίμαχες διατάξεις 3, 4 και 6 εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής τουλάχιστον μίας οδηγίας. Εντούτοις, θεωρεί ότι οι επίμαχες διατάξεις 1 και 7 δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

48. Η επίμαχη διάταξη 1, με την οποία τροποποιείται ο νόμος περί προστασίας του παιδιού, απαγορεύει την απεικόνιση και την προώθηση «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ» σε ανηλίκους. Η Ουγγαρία ισχυρίζεται ότι αποδέκτες του νόμου αυτού είναι το κράτος, οι τοπικές αρχές και τα φυσικά και νομικά πρόσωπα τα οποία εντέλλονται από τις δημόσιες αρχές στην εκτέλεση ενός περιορισμένου συνόλου υπηρεσιών σχετικών με την παιδική μέριμνα και προστασία. Οι εν λόγω

[26] Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 21).

υπηρεσίες δεν παρέχονται έναντι αμοιβής, ως εκ τούτου δεν εμπίπτουν στην κατά το άρθρο 56 ΣΛΕΕ έννοια των υπηρεσιών. Εξάλλου, τέτοιου είδους υπηρεσίες είναι μάλλον απίθανο να παρέχονται διασυνοριακά.

49. Ωστόσο, η Επιτροπή υποστηρίζει, πρώτον, ότι το πεδίο εφαρμογής του νόμου περί προστασίας του παιδιού δεν είναι τόσο στενό, καθόσον ο νόμος αυτός έχει εφαρμογή και σε ιδρύματα τα οποία παρέχουν υπηρεσίες παιδικής μέριμνας έναντι αμοιβής, όπως, π.χ., κέντρα ημερήσιας φροντίδας [27] ή ιδιωτικά ιδρύματα αναδοχής. Τα ιδρύματα αυτά μπορεί να εμπίπτουν στην έννοια του παρόχου υπηρεσίας κατά το δίκαιο της Ένωσης, εφόσον παρέχουν τις υπηρεσίες τους έναντι αμοιβής.

50. Επιπλέον, ακόμη και αν οι υπηρεσίες που παρέχουν οι αποδέκτες του νόμου περί προστασίας του παιδιού δεν είναι αμειβόμενες, οι τελευταίοι δεν παύουν να αποθαρρύνονται από την προμήθεια υπηρεσιών –περιλαμβανομένων και των υπηρεσιών που παρέχουν πάροχοι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη– το αντικείμενο των οποίων περιλαμβάνει «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ». Δεδομένου ότι τους απαγορεύεται να χρησιμοποιούν το περιεχόμενο κατά την άσκηση δραστηριοτήτων παιδικής μέριμνας, δεν έχουν λόγο να γίνουν αποδέκτες υπηρεσιών σχετικών με «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» [28].

51. Το άρθρο 56 ΣΛΕΕ και η οδηγία για τις υπηρεσίες απαγορεύουν την επιβολή περιορισμών όσον αφορά τόσο την παροχή όσο και τη λήψη διασυνοριακών υπηρεσιών [29]. Επιπλέον, η απαγόρευση των περιορισμών που θεσπίζει η οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο –στην οποία αντιβαίνει η επίμαχη διάταξη 1 κατά τους ισχυρισμούς της Επιτροπής– επίσης αφορά τόσο την παροχή όσο και τη λήψη υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας [30].

52. Όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, πιθανή συνέπεια της εφαρμογής του νόμου περί προστασίας του παιδιού είναι να καθίσταται λιγότερο ελκυστική η παροχή διασυνοριακών υπηρεσιών, φέρνει δε ως παράδειγμα την περίπτωση θεατρικού θιάσου που αφηγείται στις παραστάσεις του την ιστορία μιας οικογένειας ΛΟΑΔΜ ατόμων και που προσφέρει τις υπηρεσίες του σε κέντρα ημερήσιας φροντίδας παιδιών σε διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ομοίως, ένα ίδρυμα αναδοχής στην Ουγγαρία δεν θα είχε λόγο να προμηθευτεί πρόγραμμα κινουμένων σχεδίων το οποίο προσφέρει εκπαιδευτικό υλικό προσαρμοσμένο για εφήβους και σχετικό με την ταυτότητα φύλου το οποίο παρέχεται κατ' απαίτηση («on demand») από τον ιστότοπο παρόχου υπηρεσιών εγκατεστημένου στην Κροατία. Επομένως, η επίμαχη διάταξη 1 θέτει περιορισμούς στη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας.

53. Ως εκ τούτου, θεωρώ ότι η επίμαχη διάταξη 1 και η τροποποίηση που αυτή επέφερε στον νόμο περί προστασίας του παιδιού μπορεί να αφορά υπηρεσίες κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης.

27 Βλ., συναφώς, άρθρο 41 του νόμου περί προστασίας του παιδιού.

28 Βλ., κατ' αναλογίαν, ορισμένες υποθέσεις σχετικές με τη χρήση προϊόντων στις οποίες το Δικαστήριο έκρινε ότι ρυθμίσεις που επιβάλλουν περιορισμούς στη χρήση ορισμένου προϊόντος συνιστούν μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό τα οποία απαγορεύει το άρθρο 34 ΣΛΕΕ. Πρβλ. αποφάσεις της 10ης Φεβρουαρίου 2009, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-110/05, EU:C:2009:66), και της 4ης Ιουνίου 2009, Mickelsson και Roos (C-142/05, EU:C:2009:336, ιδίως σκέψεις 26 έως 28).

29 Πρβλ. αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2009, Επιτροπή κατά Ισπανίας (C-153/08, EU:C:2009:618, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 2ας Μαρτίου 2023, Recreatieprojecten Zeeland κ.λπ. (C-695/21, EU:C:2023:144, σκέψη 13 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

30 Πρβλ. τον ορισμό της έννοιας του αποδέκτη της υπηρεσίας που περιέχεται στο άρθρο 2, στοιχείο δ', της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο: «κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο χρησιμοποιεί, επαγγελματικώς ή άλλως, μια υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως για να αναζητήσει πληροφορίες ή για να προσφέρει πρόσβαση σε αυτές».

54. Η επίμαχη διάταξη 7, η οποία έχει προστεθεί στον νόμο περί δημόσιας εκπαίδευσης, απαγορεύει την προώθηση «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ» στο πλαίσιο της σεξουαλικής αγωγής.

55. Η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι η διάταξη αυτή δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης για τις υπηρεσίες, καθόσον η δημόσια εκπαίδευση δεν θεωρείται υπηρεσία παρεχόμενη έναντι αμοιβής κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης.

56. Είναι γεγονός ότι στη νομολογία κατά κανόνα θεωρείται ότι η εκπαίδευση που παρέχεται από τον δημόσιο τομέα δεν εμπίπτει στην έννοια της παροχής υπηρεσιών [31]. Εντούτοις, σε διάφορες αποφάσεις του το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι εκπαιδευτικές δραστηριότητες μπορεί να χαρακτηριστούν ως υπηρεσίες κατά το δίκαιο της Ένωσης εφόσον προσφέρονται έναντι αμοιβής και εκτός του πλαισίου του εν στενή εννοία δημοσίου, χρηματοδοτούμενου από το κράτος εκπαιδευτικού συστήματος [32]. Το αυτό μπορεί επίσης να ισχύει και σε κάθε περίπτωση κατά την οποία στις δραστηριότητες ενός εκπαιδευτικού οργανισμού μετέχουν εξωτερικοί επισκέπτες καθηγητές ή ειδικοί επιστήμονες [33].

57. Ως εκ τούτου, θεωρώ ότι και η επίμαχη διάταξη 7 μπορεί να έχει εφαρμογή σε καταστάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

58. Εν κατακλείδι, και οι πέντε επίμαχες διατάξεις κατά των οποίων βάλλει η Επιτροπή εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, κατά συνέπεια πρέπει να συμμορφώνονται με τις διατάξεις του Χάρτη.

59. Εφόσον λοιπόν διαπιστώνεται ότι ο Χάρτης πράγματι βρίσκει εν προκειμένω έδαφος εφαρμογής, στρέφομαι πλέον στο ζήτημα του κατά πόσον οι επίμαχες αυτές διατάξεις είναι συμβατές με τα απορρέοντα από τον Χάρτη δικαιώματα τα οποία επικαλείται η Επιτροπή.

60. Υπενθυμίζεται ότι οι πέντε επίμαχες διατάξεις τις οποίες αφορά ο συγκεκριμένος λόγος της προσφυγής έχουν διατυπωθεί κατά παρόμοιο τρόπο. Όλες περιορίζουν ή απαγορεύουν στους ανηλίκους κάτω των 18 ετών, χωρίς περαιτέρω διακρίσεις σε επιμέρους ηλικιακές κατηγορίες, την πρόσβαση σε περιεχόμενο το οποίο προωθεί ή απεικονίζει την απόκλιση από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, τον επαναπροσδιορισμό φύλου ή την ομοφυλοφιλία. Η πρόσβαση στο εν λόγω περιεχόμενο περιορίζεται ή απαγορεύεται είτε γενικώς (επίμαχη διάταξη 1) είτε συγκεκριμένα όταν το περιεχόμενο αυτό εμφανίζεται σε προγράμματα που προσφέρονται μέσω γραμμικών υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων (ΟΑΜ) (επίμαχη διάταξη 4), σε μηνύματα ευαισθητοποίησης που εκπέμπονται μέσω ΟΑΜ (επίμαχη διάταξη 6) ή σε διαφημιστικά μηνύματα που εκπέμπουν τα μέσα επικοινωνίας κάθε είδους (επίμαχη διάταξη 3). Η επίμαχη διάταξη 7 απαγορεύει μόνο την προώθηση –αλλά όχι και την απεικόνιση– «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ» στο πλαίσιο της σεξουαλικής αγωγής.

2. Περί της παράβασης του άρθρου 21 του Χάρτη

61. Το άρθρο 21 του Χάρτη απαγορεύει, μεταξύ άλλων, κάθε διάκριση λόγω φύλου και γενετήσιου προσανατολισμού.

[31] Πρβλ. αποφάσεις της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, Humbel και Edel (263/86, EU:C:1988:451, σκέψεις 17 έως 19), και της 7ης Δεκεμβρίου 1993, Wirth (C-109/92, EU:C:1993:916, σκέψεις 15 και 16).

[32] Πρβλ. αποφάσεις της 7ης Δεκεμβρίου 1993, Wirth (C-109/92, EU:C:1993:916, σκέψη 17), της 11ης Σεπτεμβρίου 2007, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-318/05, EU:C:2007:495, σκέψη 69), και της 20ής Μαΐου 2010, Zanotti (C-56/09, EU:C:2010:288, σκέψη 32).

[33] Πρβλ. απόφαση της 27ης Ιουνίου 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψεις 41 επ.).

62. Κατά πάγια νομολογία, η δυσμενής μεταχείριση που οφείλεται στον επαναπροσδιορισμό φύλου («διεμφυλικότητα»)[34] του ενδιαφερομένου συνιστά διάκριση λόγω φύλου[35]. Η πρόσφατη απόφαση Mousse επιβεβαίωσε ότι η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου εκτείνεται και στις διακρίσεις που οφείλονται στο γεγονός ότι η ταυτότητα φύλου του ενδιαφερομένου δεν αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση («διεμφυλική ταυτότητα»), ακόμη και αν αυτή η αλλαγή ταυτότητας φύλου δεν συνοδεύεται και από σωματική αλλαγή του φύλου[36].

63. Από την άλλη πλευρά, η ομοφυλοφιλία –η απεικόνιση της οποίας επίσης αποτελεί αντικείμενο περιορισμών που επιβάλλονται με τις επίμαχες διατάξεις– εμπίπτει στην έννοια του «γενετήσιου προσανατολισμού»[37].

64. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, εν προκειμένω, η διάκριση έγκειται στη διαφορετική μεταχείριση των ετεροφυλόφιλων και ταυτοφυλικών ατόμων έναντι των ΛΟΑΔΜ ατόμων. Ενώ οι επίμαχες διατάξεις περιορίζουν την προβολή σε ανηλίκους περιεχομένου που απεικονίζει τη ζωή των ομοφυλοφίλων και των διεμφυλικών ατόμων, ουδόλως θέτουν παρόμοιους περιορισμούς όσον αφορά την προβολή περιεχομένου που απεικονίζει τη ζωή των ετεροφυλόφιλων και ταυτοφυλικών ατόμων. Επιπλέον, η Επιτροπή εκτιμά ότι οι επίμαχες τροποποιήσεις αποσκοπούν στο να οδηγήσουν τα ΛΟΑΔΜ άτομα στο περιθώριο της ουγγρικής κοινωνίας.

65. Η Ουγγαρία αντιτείνει ότι οι επίμαχες διατάξεις δεν αποσκοπούν στη ρύθμιση ζητημάτων που αφορούν τα ΛΟΑΔΜ άτομα, αλλά στην προστασία των ανηλίκων, στις ολιγάριθμες εκείνες περιπτώσεις κατά τις οποίες η έκθεσή τους σε «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» εκ των πραγμάτων δεν υπόκειται στον έλεγχο των γονέων ή κηδεμόνων.

66. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, περίπτωση δυσμενούς διάκρισης συντρέχει όχι μόνον όταν ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από άλλο πρόσωπο ευρισκόμενο σε συγκρίσιμη κατάσταση, αλλά και όταν μια πράξη ή μια νομοθετική ρύθμιση εισάγει διαφοροποίηση στη βάση απαγορευόμενου κριτηρίου. Τούτο δε ανεξαρτήτως της ταυτότητας των προσώπων που θίγονται από την εφαρμογή του εν λόγω απαγορευόμενου κριτηρίου, ήτοι ανεξαρτήτως του αν πρόκειται για πρόσωπο το οποίο ανήκει στη μειονοτική ομάδα την οποία προστατεύει η απαγόρευση ή για πρόσωπο το οποίο δεν ανήκει στην ομάδα αυτή[38].

67. Εάν εφαρμοστεί στην υπό κρίση υπόθεση η συλλογιστική της ως άνω νομολογίας, οι επίμαχες διατάξεις εισάγουν πράγματι δυσμενή διάκριση, εφόσον βασίζονται ρητώς στα κριτήρια του φύλου (υπό την έννοια της διεμφυλικότητας ή της διεμφυλικής ταυτότητας) και του γενετήσιου προσανατολισμού (ήτοι της ομοφυλοφιλίας).

[34] Η διαφορά μεταξύ επαναπροσδιορισμού φύλου («διεμφυλικότητας») και απόκλισης από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση («διεμφυλικής ταυτότητας») έγκειται στο γεγονός ότι, όταν χρησιμοποιείται ο πρώτος όρος υπονοείται συνήθως ότι έχει πραγματοποιηθεί ιατρικού χαρακτήρα επέμβαση, ενώ ο δεύτερος όρος παραπέμπει περισσότερο σε ζητήματα ταυτότητας, παρά στη σωματική ή ιατρική διάσταση του φύλου.

[35] Αποφάσεις της 30ής Απριλίου 1996, P. κατά S. (C-13/94, EU:C:1996:170, σκέψη 20), της 7ης Ιανουαρίου 2004, K. B. (C-117/01, EU:C:2004:7, σκέψη 34), της 27ης Απριλίου 2006, Richards (C-423/04, EU:C:2006:256, σκέψη 24), και της 26ης Ιουνίου 2018, MB (Αλλαγή φύλου και σύνταξη γήρατος) (C-451/16, EU:C:2018:492, σκέψη 35).

[36] Απόφαση της 9ης Ιανουαρίου 2025, Mousse (C-394/23, EU:C:2025:2, σκέψεις 61 και 62).

[37] Ως παράδειγμα περίπτωσης δυσμενούς διάκρισης λόγω γενετήσιου προσανατολισμού, βλ. απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, TP (Επιμελητής οπτικοακουστικού υλικού για τη δημόσια τηλεόραση) (C-356/21, EU:C:2023:9, σκέψη 66).

[38] Πρβλ. –όσον αφορά δυσμενείς διακρίσεις λόγω εθνοτικής καταγωγής– απόφαση της 16ης Ιουλίου 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, σκέψη 56). Βλ., επίσης, τις προτάσεις μου στην υπόθεση Slagelse Almennyttige Boligselskab, Afdeling Schackenborgvænge (C-417/23, EU:C:2025:98, σημεία 105 έως 120).

68. Παρά τον ισχυρισμό της Ουγγαρίας ότι οι επίμαχες διατάξεις δεν ρυθμίζουν ζητήματα που αφορούν τη συγκεκριμένη μειονοτική ομάδα, είναι πάντως σαφές ότι θεμέλιο των διατάξεων αυτών αποτελεί η διαφορετική μεταχείριση για λόγους φύλου και γενετήσιου προσανατολισμού. Όπως εκτέθηκε προηγουμένως (βλ. σημείο 39 των παρουσών προτάσεων), αντικείμενο της απαγόρευσης αποτελεί η πρόσβαση των ανηλίκων σε περιεχόμενο το οποίο απεικονίζει την καθημερινή ζωή των ΛΟΑΔΜ ατόμων, και όχι μόνον σε περιεχόμενο με προδήλως σεξουαλικές ή πορνογραφικές αναπαραστάσεις από τη ζωή των ΛΟΑΔΜ ατόμων. Ωστόσο, καμία από τις επίμαχες διατάξεις 1, 3, 4, 6 ή 7 δεν απαγορεύει την πρόσβαση σε περιεχόμενο το οποίο απεικονίζει την καθημερινή ζωή των ετεροφυλόφιλων ή ταυτοφυλικών ατόμων.

69. Όσον αφορά ειδικά την επίμαχη διάταξη 7, η Ουγγαρία εκθέτει ότι η διάταξη αυτή απαγορεύει μόνο την προώθηση του «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ», και δη αποκλειστικά στο πλαίσιο της σεξουαλικής αγωγής. Ωστόσο, το στοιχείο αυτό δεν αντικρούει την αιτίαση περί δυσμενούς διάκρισης. Δεν διαφωνώ με την άποψη ότι είναι προτιμότερο να μην προάγει η εκπαιδευτική διαδικασία κανέναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής, καθώς θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο αμερόληπτη και να επιτρέπει στο κάθε παιδί να διαμορφώσει τη δική του άποψη επί των διαφόρων ζητημάτων[39]. Ωστόσο, η επίμαχη διάταξη 7 απαγορεύει την προώθηση μόνο του «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ», όχι όμως και του παρόμοιου περιεχομένου που αφορά ετεροφυλόφιλα ή ταυτοφυλικά άτομα. Συνεπώς, η εν λόγω διάταξη εισάγει δυσμενή διάκριση για λόγους που ανάγονται στο φύλο και τον γενετήσιο προσανατολισμό.

70. Η Ουγγαρία ισχυρίζεται περαιτέρω ότι η Επιτροπή δεν αναφέρει παραδείγματα από τα οποία να προκύπτει συγκεκριμένη παράβαση των διατάξεων περί απαγόρευσης των διακρίσεων.

71. Ως προς το ζήτημα αυτό, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η διαδικασία παραβάσεως αποτελεί άσκηση αφηρημένου δικαστικού ελέγχου. Συχνά, αντικείμενο τέτοιου είδους προσφυγών της Επιτροπής αποτελούν νομοθετικές διατάξεις των κρατών μελών *αυτές καθεαυτές*, οι δε συναφείς αιτιάσεις αφορούν εκ των πραγμάτων το ζήτημα αν η εφαρμογή των διατάξεων αυτών μπορεί *δυνάμει* να συνιστά παραβίαση του δικαίου της Ένωσης. Σε τέτοιες περιπτώσεις αφηρημένου δικαστικού ελέγχου, το Δικαστήριο –όπως άλλωστε και τα εθνικά συνταγματικά δικαστήρια όταν κρίνουν επί της συνταγματικότητας της οικείας εθνικής νομοθεσίας– δεν αποφαίνεται επί συγκεκριμένων περιπτώσεων προσβολής των κατ' ιδίαν ατομικών δικαιωμάτων, αλλά περί του αν οι εκάστοτε επίμαχες διατάξεις είναι δυνάμει ικανές να προσβάλουν θεμελιώδη δικαιώματα ορισμένων ατόμων ή ομάδων.

72. Τα επιχειρήματα που εισφέρει η Επιτροπή αρκούν για να αποδείξουν ότι οι επίμαχες νομοθετικές ρυθμίσεις είναι δυνάμει ικανές να περιαγάγουν διάφορα πρόσωπα ή ομάδες σε μειονεκτική θέση, διότι βασίζονται σε απαγορευόμενο κριτήριο. Η απαγόρευση της διάθεσης περιεχομένου ΛΟΑΔΜ ή της πρόσβασης στο περιεχόμενο αυτό θέτει σε μειονεκτική θέση κάθε πάροχο ή αποδέκτη υπηρεσίας. Ο επίμαχος περιορισμός δεν θίγει μόνο τα ΛΟΑΔΜ άτομα, αλλά συλλήβδην τα φυσικά και νομικά πρόσωπα.

[39] Ερμηνεύοντας το άρθρο 2, δεύτερη περίοδος, του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, διάταξης που αφορά το δικαίωμα στην εκπαίδευση, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι η διάταξη αυτή συνεπάγεται ότι «το κράτος, κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του στο πεδίο της εκπαίδευσης και της διδασκαλίας, οφείλει να μεριμνά ώστε οι πληροφορίες και οι γνώσεις που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα σπουδών να μεταδίδονται κατά τρόπο αντικειμενικό, πλουραλιστικό, και που προάγει την κριτική σκέψη. Δεν επιτρέπεται στο κράτος να επιδιώκει σκοπούς κατήχησης, κάτι που θα μπορούσε να εκληφθεί ως έλλειψη σεβασμού για τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις των γονέων». Βλ. αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 7ης Δεκεμβρίου 1976, Kjeldsen, Busk Madsen και Pedersen κατά Δανίας (CE:ECHR:1976:1207JUD000509571, § 53), και της 18ης Μαρτίου 2011, Lautsi κ.λπ. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2011:0318JUD003081406, § 62).

73. Επιπλέον, οι επίμαχες τροποποιήσεις συμβάλλουν στον στιγματισμό των ΛΟΑΔΜ ατόμων. Ως στιγματισμός νοείται η κατάσταση κατά την οποία στα μέλη μιας μειονοτικής ομάδας, όπως τα ΛΟΑΔΜ άτομα, αποδίδονται κοινωνικώς κατακριτέα χαρακτηριστικά αποκλειστικά και μόνον λόγω της συμμετοχής τους, ή της θεωρούμενης συμμετοχής τους, στην εν λόγω ομάδα.

74. Το φαινόμενο του στιγματισμού περιάγει σε μειονεκτική θέση τα ΛΟΑΔΜ άτομα, τόσο στην αγορά εργασίας όσο και στον κοινωνικό τους βίο [40].

75. Συντάσσομαι με την άποψη της Επιτροπής ότι αυτή καθεαυτήν η απαγόρευση της πρόσβασης σε περιεχόμενο που απεικονίζει την καθημερινή ζωή των ΛΟΑΔΜ ατόμων με την αιτιολογία ότι το περιεχόμενο αυτό θεωρείται επιβλαβές συνεπάγεται τον στιγματισμό, όχι μόνον όσον αφορά τους ανηλίκους, αλλά και όσον αφορά τους ενήλικες.

76. Επιπλέον, την αρνητική αντίληψη που δημιουργείται για την κοινότητα των ΛΟΑΔΜ ατόμων ενισχύει έτι περαιτέρω το γεγονός ότι η απεικόνιση της καθημερινής ζωής των ΛΟΑΔΜ ατόμων παραλληλίζεται με την αδικαιολόγητη αναπαράσταση σεξουαλικής δραστηριότητας, την πορνογραφία και τη βία.

77. Τέλος, το γεγονός ότι στον τροποποιητικό νόμο συνυπάρχουν ρυθμίσεις για την προστασία των παιδιών από την παιδοφιλία με ρυθμίσεις που αποσκοπούν στην προστασία των παιδιών από περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ εντείνει περαιτέρω τη στιγματιστική επίδραση που ούτως ή άλλως προκαλούν οι επίμαχες ρυθμίσεις αυτές καθεαυτές.

78. Προς αντίκρουση του τελευταίου αυτού επιχειρήματος, η Ουγγαρία διευκρινίζει ότι, στο πλαίσιο της εθνικής έννομης τάξης, αποτελεί συνήθη νομοτεχνική πρακτική η τροποποίηση πλειόνων νομοθετημάτων με έναν μόνο τροποποιητικό νόμο, καθώς και ότι οι νόμοι που τροποποιήθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο ουδόλως αφορούν την παιδοφιλία.

79. Ακόμη και αν ο ισχυρισμός αυτός αληθεύει από νομοτεχνική σκοπιά, εντούτοις η Ουγγαρία θα μπορούσε, με δεδομένο τον δυνητικό κοινωνικό αντίκτυπο της πρακτικής αυτής στη συγκεκριμένη περίπτωση, να κατανείμει τις επίμαχες ρυθμίσεις σε δύο χωριστούς τροποποιητικούς νόμους προκειμένου να αποφύγει την παρενέργεια του στιγματισμού. Αντιθέτως, το καθού κράτος μέλος αποφάσισε να συμπεριλάβει σε ένα ενιαίο νομοθέτημα τις επίμαχες τροποποιητικές ρυθμίσεις.

[40] Βλ., συναφώς, την έρευνα που διεξήγαγε ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA) με θέμα «LGBTIQ equality at a crossroads: progress and challenges», 11 Μαΐου 2024, διαθέσιμη στη διεύθυνση https://fra.europa.eu/en/publication/2024/lgbtiq-equality-crossroads-progress-and-challenges.

80. Οφείλω να προσθέσω ότι η συνεπαγόμενη τον στιγματισμό επίδραση των επίμαχων διατάξεων περί της οποίας κάνει λόγο η Επιτροπή αναγνωρίζεται και σε εκθέσεις θεσμικών οργάνων της Ένωσης [41] ή διεθνών οργανώσεων που παρακολουθούν τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων [42].

81. Κατά τη γνώμη μου, η ενεργός συμβολή του κράτους στον στιγματισμό μιας μειονοτικής ομάδας, είτε ηθελημένη είτε ακούσια, συνιστά άμεση διάκριση διότι αντιβαίνει στον πυρήνα της αρχής της ισότητας [43]. Στο κοινωνικό πλαίσιο, ο στιγματισμός ενισχύει προϋφιστάμενες κοινωνικές προκαταλήψεις, οδηγώντας τις κοινωνικές εξελίξεις σε κατεύθυνση αντίθετη από εκείνη της επίτευξης της ισότητας. Τούτο διακυβεύει τον σκοπό των διατάξεων που απαγορεύουν τις δυσμενείς διακρίσεις, ο οποίος έγκειται στην επίτευξη της ισότητας στο πλαίσιο της κάθε κοινωνίας [44].

82. Στις καταστατικές πράξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στις οποίες περιλαμβάνονται οι Συνθήκες και ο Χάρτης, διατυπώνεται η επιταγή ότι οι άνθρωποι πρέπει να αντιμετωπίζονται ισότιμα ανεξάρτητα από το φύλο ή τον γενετήσιο προσανατολισμό τους. Η εν λόγω επιταγή διατυπώνεται στο άρθρο 21 του Χάρτη, το οποίο περιλαμβάνει το φύλο και τον γενετήσιο προσανατολισμό στους απαγορευόμενους λόγους διακρίσεως, καθώς και στο άρθρο 19 ΣΛΕΕ, το οποίο αποτελεί τη νομική βάση των μέτρων που λαμβάνει η Ένωση για την καταπολέμηση των διακρίσεων αυτού του είδους.

83. Ακόμη και αν είναι αληθές ότι, σε ορισμένες ευρωπαϊκές κοινωνίες, το δικαίωμα των ΛΟΑΔΜ ατόμων στην ισότητα δεν έχει ακόμη πραγματωθεί πλήρως, η εκ μέρους κράτους μέλους θέσπιση διατάξεων οι οποίες κινούνται σε κατεύθυνση αντίθετη από εκείνη της κοινωνικής αποδοχής της ισότητας της εν λόγω μειονοτικής ομάδας συνιστά παράβαση του άρθρου 21 του Χάρτη.

41 Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 8ης Ιουλίου 2021 σχετικά με παραβιάσεις του ενωσιακού δικαίου και των δικαιωμάτων των πολιτών ΛΟΑΤΚΙ στην Ουγγαρία ως απόρροια των νομοθετικών αλλαγών που εγκρίθηκαν από το Ουγγρικό Κοινοβούλιο [2021/2780(RSP)].

42 Opinion on the compatibility with international human rights standards of Act LXXIX [of 2021] amending certain acts for the protection of children (Γνωμοδότηση σχετικά με τη συμβατότητα του νόμου LXXIX [του 2021], με τον οποίο τροποποιούνται ορισμένες νομοθετικές πράξεις για την προστασία του παιδιού, με τα διεθνή πρότυπα ανθρωπίνων δικαιωμάτων), που εκδόθηκε από την Επιτροπή της Βενετίας κατά την 129η συνεδρίαση της ολομέλειάς της (Βενετία και διαδικτυακά, 10-11 Δεκεμβρίου 2021), σημεία 24 και 25. Βλ., επίσης, Διεθνής Αμνηστία, «From freedom to censorship; the consequences of Hungarian Propaganda Law», Διεθνής Αμνηστία, Βουδαπέστη, 2024· Háttér Society, «The Anti-LGBTQI Law of Hungary in Action: A Combination of State- and Self-Enforcement», Νοέμβριος 2024· διαθέσιμο στη διεύθυνση: https://en.hatter.hu/sites/default/files/dokumentum/kiadvany/hatter-anti-lgbtqi-law-2024-november.pdf. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Ουγγαρία αμφισβήτησε την αξιοπιστία ορισμένων από τα πορίσματα της έκθεσης αυτής.

43 Πρβλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria (C-83/14, EU:C:2015:480, σκέψεις 84 και 87). Βλ., επίσης, τις προτάσεις μου στην υπόθεση Slagelse Almennyttige Boligselskab, Afdeling Schackenborgvænge (C-417/23, EU:C:2025:98, σημεία 147 έως 158).

44 Το άρθρο 19, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ παρέχει τη νομική βάση για την *καταπολέμηση* των διακρίσεων. Σε διάφορες δε πράξεις του παραγώγου δικαίου οι οποίες έχουν θεσπιστεί βάσει της διάταξης αυτής διευκρινίζεται ότι σκοπό τους αποτελεί η εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Βλ. τον τίτλο της οδηγίας 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής (ΕΕ 2000, L 180, σ. 22), καθώς και το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής, το οποίο ορίζει ότι: «Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να θεσπισθεί πλαίσιο για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, με στόχο να πραγματωθεί στα κράτη μέλη η αρχή της ίσης μεταχείρισης». Παρόμοια διατύπωση χρησιμοποιείται και στο άρθρο 1 της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

3. Περί της παράβασης του άρθρου 11 του Χάρτη

84. Το άρθρο 11 του Χάρτη κατοχυρώνει την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης. Το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών. Το άρθρο 11, παράγραφος 2, του Χάρτη ορίζει ειδικότερα ότι η ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πολυφωνία τους είναι σεβαστές.

85. Σύμφωνα με τις επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη [45], τα δικαιώματα που κατοχυρώνει το άρθρο 11 του Χάρτη αντιστοιχούν σε εκείνα που κατοχυρώνει το άρθρο 10 ΕΣΔΑ. Υπ' αυτό το πρίσμα, οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ έχουν αποτελέσει πολύτιμη πηγή έμπνευσης για τη νομολογία του Δικαστηρίου.

86. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει αποσαφηνίσει ότι η ελευθερία έκφρασης καταλαμβάνει τη χρήση οποιουδήποτε διαύλου επικοινωνίας μέσω του οποίου γίνεται η μετάδοση του λόγου, περιλαμβανομένου του διαδικτύου (και της χρήσης υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας) [46]. Έχει επίσης επιβεβαιώσει ότι το άρθρο 11 έχει εφαρμογή όσον αφορά όλα τα είδη του λόγου, περιλαμβανομένων των πληροφοριών εμπορικού χαρακτήρα, ακόμη και όταν αυτά λαμβάνουν τη μορφή διαφημιστικών μηνυμάτων [47].

87. Η ελευθερία έκφρασης προστατεύει όχι μόνον τη μετάδοση «πληροφοριών» ή «ιδεών» που γίνονται ευμενώς δεκτές ή θεωρούνται αβλαβείς ή αδιάφορες, αλλά και όλων εκείνων που θίγουν, σκανδαλίζουν ή ενοχλούν: αυτό απαιτούν η πολυφωνία, η ανεκτικότητα και η ευρύτητα πνεύματος, χωρίς τις οποίες δεν νοείται «δημοκρατική κοινωνία» [48].

88. Υπό το πρίσμα αυτό, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι επίμαχες διατάξεις δεν επεμβαίνουν μόνο στην ελευθερία των μελών της ΛΟΑΔΜ κοινότητας να μεταδίδουν πληροφορίες και ιδέες που ενδιαφέρουν την κοινότητα αυτή, αλλά και στο δικαίωμα του ευρύτερου κοινού να μεταδίδει και να λαμβάνει πληροφορίες σχετικές με τη ΛΟΑΔΜ κοινότητα. Ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι οι επίμαχες διατάξεις αποβλέπουν στο ανήλικο κοινό, και επομένως περιορίζουν εκ των πραγμάτων το δικαίωμα των ανηλίκων να λαμβάνουν πληροφορίες, γεγονός παραμένει ότι είναι αδύνατον να μεταδοθεί προς ή από οποιοδήποτε πρόσωπο «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» το οποίο λαμβάνει τη μορφή διαφημιστικού μηνύματος ή ανακοίνωσης δημοσίου συμφέροντος ή μηνύματος ευαισθητοποίησης.

89. Συμφωνώ με την Επιτροπή ότι η κατ' εφαρμογήν της επίμαχης διάταξης 4 κατάταξη των οπτικοακουστικών προγραμμάτων που παρουσιάζουν περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ στην κατηγορία V συνιστά περιορισμό όχι μόνο για τους ανηλίκους, αλλά και για οποιονδήποτε θα επιθυμούσε ενδεχομένως να παρακολουθήσει ένα τέτοιο πρόγραμμα, διότι η μετάδοση των προγραμμάτων αυτών επιτρέπεται μόνον αργά τη νύχτα. Περιορίζει επίσης τους δημιουργούς, καθώς και τους παρόχους οπτικοακουστικών υπηρεσιών που προβάλλουν προγράμματα αυτού του είδους. Εφόσον ο δημιουργός ενός προγράμματος κινουμένων σχεδίων στο οποίο παρουσιάζεται η ζωή μιας οικογένειας ΛΟΑΔΜ ατόμων ή τα προβλήματα δύο εφήβων που καλούνται να αποδεχτούν τη σεξουαλικότητά τους ή την ταυτότητα φύλου τους δεν μπορεί να μεταδώσει τέτοιου είδους

45 ΕΕ 2007, C 303, σ. 17.

46 Πρβλ. απόφαση της 9ης Μαρτίου 2021, VG Bild-Kunst (C-392/19, EU:C:2021:181, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

47 Πρβλ. αποφάσεις της 17ης Δεκεμβρίου 2015, Neptune Distribution (C-157/14, EU:C:2015:823, σκέψη 64 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία του ΕΔΔΑ), και της 3ης Φεβρουαρίου 2021, Fussl Modestraße Mayr (C-555/19, EU:C:2021:89, σκέψη 81).

48 Πρβλ. αποφάσεις της 6ης Μαρτίου 2001, Connolly κατά Επιτροπής (C-274/99 P, EU:C:2001:127, σκέψη 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία του ΕΔΔΑ), και της 12ης Ιανουαρίου 2023, Migracijos departamentas (Λόγοι δίωξης αναγόμενοι σε πολιτικές πεποιθήσεις) (C-280/21, EU:C:2023:13, σκέψη 30).

περιεχόμενο παρά μόνο εντός περιορισμένου ωραρίου, και εφόσον ένα πρόγραμμα κινουμένων σχεδίων με παρεμφερές περιεχόμενο δεν επιτρέπεται να προβληθεί σε σχολεία ή άλλους δημόσιους χώρους, περιορίζονται τόσο το δικαίωμα του δημιουργού να μεταδώσει την ιδέα του όσο και το δικαίωμα οποιουδήποτε άλλου να γίνει κοινωνός της[49].

90. Τέλος, η επίμαχη διάταξη 3, η οποία τροποποιεί τον νόμο περί διαφήμισης, επεμβαίνει εμφανώς στην εμπορική έκφραση.

91. Προς αντίκρουση των αιτιάσεων περί επέμβασης στην ελευθερία έκφρασης, η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι οι επιβαλλόμενοι περιορισμοί αφορούν συγκεκριμένους μόνο τρόπους μετάδοσης πληροφοριών. Μολονότι το επιχείρημα αυτό ενδέχεται να είναι λυσιτελές για τη δικαιολόγηση των ενεργειών της, εντούτοις δεν αναιρεί τη διαπίστωση περί επέμβασης στο συγκεκριμένο δικαίωμα.

92. Ένα άλλο επιχείρημα που προβάλλει η Ουγγαρία προς αντίκρουση της αιτίασης περί επέμβασης στο δικαίωμα αυτό είναι ότι δεν θίγεται ευθέως το δικαίωμα των ΛΟΑΔΜ ατόμων να μεταδίδουν ή να λαμβάνουν πληροφορίες, καθόσον οι επίμαχες διατάξεις δεν κωλύουν τα ΛΟΑΔΜ άτομα να μεταδίδουν ή να λαμβάνουν πληροφορίες, αλλά αφορούν συγκεκριμένο μόνο περιεχόμενο το οποίο ενδέχεται να είναι επιβλαβές για τους ανηλίκους. Το επιχείρημα αυτό είναι αλυσιτελές. Το άρθρο 11 του Χάρτη αποσκοπεί στην αποτροπή της λογοκρισίας και η εφαρμογή του εκτείνεται και επί των διατάξεων που απαγορεύουν ή περιορίζουν συγκεκριμένο περιεχόμενο.

93. Ως εκ τούτου, θεωρώ ότι, ακόμη και αν η εφαρμογή των επίμαχων διατάξεων περιορίζεται σε ορισμένα μόνο μέσα και τρόπους μετάδοσης και λήψης πληροφοριών, εντούτοις οι επίμαχες διατάξεις πράγματι συνιστούν επέμβαση στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης.

4. Περί της παράβασης του άρθρου 7 του Χάρτη

94. Το άρθρο 7 του Χάρτη κατοχυρώνει το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

95. Σύμφωνα με τις επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη, τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο άρθρο 7 αυτού αντιστοιχούν στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Κατά συνέπεια, η νομολογία του ΕΔΔΑ είναι και σε αυτή την περίπτωση κρίσιμη για την ερμηνεία του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής[50], όπως ακριβώς και στην περίπτωση της ελευθερίας έκφρασης.

96. Όπως εκθέτει η Επιτροπή στην προσφυγή της, το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει την έννοια της «ιδιωτικής ζωής» ως μια ευρεία έννοια στην οποία εμπίπτει κάθε πτυχή της σωματικής και ψυχολογικής υπόστασης του ενδιαφερομένου, περιλαμβανομένης της σεξουαλικής του ζωής. Στην έννοια αυτή εμπίπτουν επίσης και πτυχές της σωματικής και κοινωνικής ταυτότητας, όπως η ταυτότητα φύλου, το όνομα, ο γενετήσιος προσανατολισμός και οι προσωπικές σχέσεις[51]. Το

[49] Στην απόφασή του της 23ης Ιανουαρίου 2023, Macatė κατά Λιθουανίας (CE:ECHR:2023:0123JUD006143519, § 181), το ΕΔΔΑ διευκρινίζει ότι «η σήμανση του βιβλίου ως επιβλαβούς για την ηλικιακή ομάδα για την οποία προορίζεται θίγει τη δυνατότητα της προσφεύγουσας να μεταδώσει ελεύθερα τις ιδέες της».

[50] Πρβλ. απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2024, Mirin (C-4/23, EU:C:2024:845, σκέψεις 62 έως 65).

[51] Απόφαση του ΕΔΔΑ της 14ης Ιανουαρίου 2020, Beizaras και Levickas κατά Λιθουανίας (CE:ECHR:2020:0114JUD004128815, § 109 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Βλ., επίσης, παλαιότερη απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 1981, Dudgeon κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:1981:1022JUD000752576, § 41).

άρθρο 8 της ΕΣΔΑ κατοχυρώνει επίσης το δικαίωμα στην «κοινωνική ιδιωτική ζωή» [52], δικαίωμα το οποίο συνίσταται στην προσωπική ολοκλήρωση και στη δυνατότητα κάθε προσώπου να συνάπτει σχέσεις με τους άλλους και με τον εξωτερικό κόσμο [53].

97. Ο στιγματισμός που προκαλούν οι επίμαχες διατάξεις του ουγγρικού δικαίου θίγει όλες τις ανωτέρω πτυχές του δικαιώματος στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι τα κράτη υπέχουν θετική υποχρέωση να διασφαλίζουν τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής των ατόμων [54]. Το Δικαστήριο έχει επίσης αποδεχθεί ότι υφίστανται παρόμοιες θετικές υποχρεώσεις όσον αφορά την προστασία της ιδιωτικής ζωής των διεμφυλικών ατόμων [55].

98. Η Επιτροπή εκθέτει ότι οι περιστάσεις των υποθέσεων των οποίων έχει επιληφθεί το ΕΔΔΑ διαφέρουν από εκείνες της υπό κρίση υπόθεσης, καθώς στις περιπτώσεις εκείνες ο στιγματισμός ήταν αποτέλεσμα των πράξεων άλλων προσώπων ή ομάδων, το δε ΕΔΔΑ έκρινε ότι η προσβολή του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής συνίστατο στην παράλειψη του εκάστοτε εμπλεκόμενου κράτους να αποτρέψει ή να αντιμετωπίσει τις πράξεις αυτές.

99. Συμφωνώ με την Επιτροπή ότι, εν προκειμένω, η προσβολή του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής είναι ακόμη βαρύτερη, καθόσον ο στιγματισμός των ΛΟΑΔΜ ατόμων προκαλείται από νομοθετική πρωτοβουλία του καθού κράτους μέλους. Η στιγματιστική επίδραση των επίμαχων διατάξεων του ουγγρικού δικαίου, οι οποίες δημιουργούν κλίμα εχθρότητας έναντι των ΛΟΑΔΜ ατόμων, μπορεί να θίξει τα αισθήματα ταυτότητας, αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης των ΛΟΑΔΜ ατόμων. Έχει αντίκτυπο τόσο στους ανηλίκους όσο και στους ενήλικες. Ιδιαιτέρως θίγονται οι ανήλικοι που ανήκουν στη ΛΟΑΔΜ κοινότητα, καθώς ο εκτοπισμός των πληροφοριών που σχετίζονται με τη ζωή των ΛΟΑΔΜ ατόμων από τη δημόσια σφαίρα τούς εμποδίζει να συνειδητοποιήσουν ότι η ζωή τους δεν ενέχει τίποτα το μη κανονικό. Επηρεάζει επίσης το αν και κατά πόσον γίνονται αποδεκτοί από τους συνομηλίκους τους, στο σχολικό περιβάλλουν και αλλού, και επομένως θίγει και το δικαίωμά τους στην «κοινωνική ιδιωτική ζωή». Επομένως, αντί να προστατεύουν τους ανηλίκους από ενδεχόμενη βλάβη, οι επίμαχες διατάξεις επιτείνουν τη βλάβη.

100. Όσον αφορά την αιτίαση της Επιτροπής περί παράβασης του άρθρου 7 του Χάρτη, η Ουγγαρία ισχυρίζεται ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι οι επίμαχες διατάξεις έχουν στιγματιστική επίδραση.

101. Ωστόσο, όπως έχω ήδη εξηγήσει, κατά τη διαδικασία του αφηρημένου δικαστικού ελέγχου αρκεί η προβολή επιχειρημάτων τα οποία τεκμηριώνουν ότι εκάστοτε οι επίμαχες διατάξεις μπορούν *δυνάμει* να προκαλέσουν στιγματισμό. Η δε Επιτροπή έχει εισφέρει επαρκή επιχειρήματα σχετικά με τους λόγους για τους οποίους τόσο το περιεχόμενο των επίμαχων διατάξεων του ουγγρικού δικαίου όσο και η διάρθρωσή τους αλλά και η διαδικασία θέσπισής τους συμβάλλουν στη δημιουργία αρνητικού κλίματος έναντι των ΛΟΑΔΜ ατόμων στην Ουγγαρία.

102. Εν κατακλείδι, συμφωνώ με την Επιτροπή ότι οι επίμαχες διατάξεις του ουγγρικού δικαίου επεμβαίνουν στην ιδιωτική ζωή των ΛΟΑΔΜ ατόμων.

52 Αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 29ης Απριλίου 2002, Pretty κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:2002:0429JUD000234602, § 61), και της 5ης Σεπτεμβρίου 2017, Bărbulescu κατά Ρουμανίας (CE:ECHR:2017:0905JUD006149608, § 77).

53 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 5ης Ιουνίου 2009, Schlumpf κατά Ελβετίας (CE:ECHR:2009:0108JUD002900206, § 77).

54 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 16ης Φεβρουαρίου 2021, Budinova και Chaprazov κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2021:0216JUD001256713, § 87).

55 Απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2024, Mirin (C-4/23, EU:C:2024:845, σκέψη 65). Πρβλ., επίσης, αποφάσεις της 9ης Ιανουαρίου 2025, Mousse (C-394/23, EU:C:2025:2), και της 13ης Μαρτίου 2025, Deldits (C-247/23, EU:C:2025:172, σκέψη 47).

5. Μπορεί να δικαιολογηθεί η επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα;

103. Σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, η επιβολή περιορισμών επί των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στον Χάρτη είναι κατ' αρχήν επιτρεπτή. Κάθε περιορισμός όμως πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο του εκάστοτε δικαιώματος. Για να είναι δικαιολογημένη η θέσπιση διατάξεων που επιβάλλουν περιορισμούς, θα πρέπει οι διατάξεις αυτές, πρώτον, να αποσκοπούν στην επίτευξη στόχων γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων. Δεύτερον, ο εκάστοτε περιορισμός πρέπει να είναι ανάλογος προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

104. Υπό το πρίσμα αυτό, η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι η εκ μέρους της επέμβαση στην άσκηση θεμελιωδών δικαιωμάτων δικαιολογείται από τους σκοπούς που επιδιώκουν οι επίμαχες διατάξεις –ήτοι την προστασία της υγιούς ανάπτυξης των ανηλίκων και του δικαιώματος των γονέων να αναθρέφουν τα τέκνα τους σύμφωνα με τις προσωπικές τους πεποιθήσεις[56].

105. Η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι η επιδίωξη των εν λόγω σκοπών στην πραγματικότητα συμβάλλει στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών και των γονέων τα οποία κατοχυρώνονται στον Χάρτη. Επικαλείται το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη, το οποίο επιτάσσει την προστασία του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού, καθώς και το άρθρο 14, παράγραφος 3, στο οποίο γίνεται λόγος για το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση και τη μόρφωση των τέκνων τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις τους.

106. Όσον αφορά τον πρώτο δικαιολογητικό λόγο που προβάλλει η Ουγγαρία, η Επιτροπή αντιτείνει ότι η Ουγγαρία δεν προσκόμισε κανένα αποδεικτικό μέσο από το οποίο να προκύπτει ότι η υγιής ανάπτυξη των ανηλίκων μπορεί να παραβλαφθεί καθ' οιονδήποτε τρόπο εάν οι τελευταίοι έλθουν σε επαφή με περιεχόμενο το οποίο απεικονίζει την καθημερινή ζωή των ομοφυλοφίλων ή των διεμφυλικών ατόμων. Αντιθέτως, η Επιτροπή –υποστηριζόμενη από τα παρεμβαίνοντα κράτη μέλη και το Κοινοβούλιο– θεωρεί ότι όχι μόνο το «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» ουδόλως μπορεί να βλάψει τα παιδιά, αλλά και ότι η θωράκιση των ανηλίκων από το «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» μπορεί στην πραγματικότητα να αποβεί επιβλαβής για την ανάπτυξη και την κοινωνικοποίησή τους ως νέων ατόμων.

107. Η Ουγγαρία απαντά στο επιχείρημα αυτό επικαλούμενη, πρώτον, την αρχή της προφύλαξης και, δεύτερον, το περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη όταν καλούνται να κρίνουν τι είναι επιβλαβές για τους ανηλίκους σύμφωνα με τις ηθικές, θρησκευτικές ή πολιτιστικές παραδόσεις τους.

108. Όσον αφορά την αρχή της προφύλαξης, η Ουγγαρία διατείνεται ότι υφίσταται *κίνδυνος βλάβης* για την ανάπτυξη των ανηλίκων εφόσον αυτοί εκτεθούν σε «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» χωρίς την καθοδήγηση ενηλίκων. Το καθού κράτος μέλος εκτιμά ότι το περιθώριο εκτιμήσεως

[56] Η Ουγγαρία προβάλλει και αναπτύσσει τους δικαιολογητικούς αυτούς λόγους ήδη στις προκαταρκτικές παρατηρήσεις του υπομνήματος αντικρούσεώς της και επανέρχεται σε αυτούς προκειμένου να αντικρούσει τις αιτιάσεις της Επιτροπής περί παράβασης των κανόνων για την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Η Ουγγαρία αναπτύσσει τα περισσότερα από τα επιχειρήματά της σε απάντηση του πρώτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής, ο οποίος αφορά παράβαση του άρθρου 6α της οδηγίας ΥΟΑΜ. Ωστόσο, προκειμένου να δικαιολογήσει τις επίμαχες διατάξεις, προβάλλει παρόμοια επιχειρήματα και στο πλαίσιο αντίκρουσης των λοιπών λόγων της προσφυγής, περιλαμβανομένων και εκείνων διά των οποίων τής προσάπτεται προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων, συχνά δε παραπέμπει απλώς στα επιχειρήματα που αναπτύσσονται προς αντίκρουση του πρώτου λόγου της προσφυγής.

που διαθέτει επαρκεί ώστε να μπορεί να λαμβάνει μέτρα προστασίας «χωρίς να οφείλει να αναμένει να αποδειχθεί πλήρως το υποστατό και η σοβαρότητα των ενδεχόμενων κινδύνων» [57].

109. Θα μπορούσα να δεχθώ ότι, στο μέτρο που η προστασία της σωματικής, πνευματικής και ηθικής ανάπτυξης των ανηλίκων αποτελεί ζήτημα δημόσιας υγείας, η επίκληση της αρχής της προφύλαξης προκειμένου να δικαιολογηθεί η λήψη κανονιστικών μέτρων είναι πράγματι επιτρεπτή [58].

110. Ωστόσο, αν και η αρχή της προφύλαξης είναι πράγματι άρρηκτα συνδεδεμένη με έναν ορισμένο βαθμό επιστημονικής αβεβαιότητας, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η σχετική αξιολόγηση δεν μπορεί να αιτιολογείται λυσιτελώς με μια «καθαρά υποθετική προσέγγιση του κινδύνου, η οποία στηρίζεται σε απλές επιστημονικές υποθέσεις που δεν έχουν ακόμη εξετασθεί» [59]. Τα κράτη μέλη που προβάλλουν συναφή επιχειρήματα οφείλουν να προσκομίζουν τουλάχιστον αρχή επιστημονικής αποδείξεως περί της πιθανότητας του κατά περίπτωση κινδύνου. Σε διαφορετική περίπτωση, όπως θεωρεί και η Επιτροπή, οι επίμαχες διατάξεις του ουγγρικού δικαίου παρίστανται εντελώς αυθαίρετες.

111. Ακόμη και όταν της ζητήθηκε ρητώς από το Δικαστήριο να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία που να επιρρωννύουν τους ισχυρισμούς της ότι η απλή έκθεση σε «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» είναι ικανή να βλάψει την ανάπτυξη των ανηλίκων, η Ουγγαρία περιορίστηκε να επαναλάβει ότι ο κίνδυνος αυτός είναι υπαρκτός, αναπτύσσοντας εξόχως γενικόλογους συλλογισμούς.

112. Το καθού κράτος μέλος εξέθεσε ότι ο κίνδυνος πηγάζει από τη δύναμη πειθούς που διαθέτουν τα ΜΜΕ, παράλληλα με την τάση που έχουν τα παιδιά και οι νεαροί ενήλικες να πειραματίζονται, χωρίς να είναι ακόμη σε θέση να εκτιμήσουν με κριτικό πνεύμα τι είναι καλό για τους ίδιους. Ταυτόχρονα, εάν το «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» είναι προσβάσιμο από ανηλίκους, ενδέχεται οι γονείς να στερηθούν τη δυνατότητα να κρίνουν πότε είναι έτοιμα τα τέκνα τους –τα οποία οι ίδιοι ασφαλώς γνωρίζουν καλύτερα από κάθε άλλον– να εκτεθούν σε τέτοιου είδους περιεχόμενο ή να διαλύσουν την όποια σύγχυση τυχόν αντιμετωπίσουν τα τελευταία.

113. Μολονότι ασφαλώς μπορεί να γίνει δεκτό ότι η σύγχυση αποτελεί αναπόφευκτο στοιχείο της διαδικασίας της ενηλικίωσης, ωστόσο η Ουγγαρία ουδέποτε διευκρίνισε –πέρα από αυτή την εντελώς γενικόλογη διαπίστωση– τους λόγους για τους οποίους το «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» μπορεί να προκαλέσει στους ανηλίκους περισσότερη σύγχυση σε σύγκριση με οποιοδήποτε άλλο καινούργιο γι' αυτούς περιεχόμενο, ούτε τους λόγους για τους οποίους θεωρεί ότι ειδικώς το «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» είναι δυνητικά επιβλαβές.

114. Δεν διαφωνώ με την άποψη της Επιτροπής ότι η προστασία της υγιούς ανάπτυξης των ανηλίκων θα μπορούσε πράγματι, θεωρούμενη in abstracto, να αποτελέσει λόγο γενικού ενδιαφέροντος ικανό να δικαιολογήσει περιορισμούς ορισμένων δικαιωμάτων. Ωστόσο,

[57] Πρβλ. απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2020, B S και C A [Εμπορία κανναβιδιόλης (CBD)] (C-663/18, EU:C:2020:938, σκέψη 90 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[58] Εξετάζοντας το ζήτημα αν δικαιολογείται η λήψη μέτρων εκ μέρους της Ένωσης, το Δικαστήριο έχει επιβεβαιώσει ότι η αρχή της προφύλαξης έχει εφαρμογή σε περιπτώσεις θέσπισης κανονιστικών διατάξεων για την προστασία της υγείας του ανθρώπου. Πρβλ. αποφάσεις της 5ης Μαΐου 1998, National Farmers' Union κ.λπ. (C-157/96, EU:C:1998:191, σκέψη 64), και της 12ης Ιουλίου 2005, Alliance for Natural Health and Others (C-154/04 και C-155/04, EU:C:2005:449, σκέψη 68).

[59] Πρβλ. απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2003, Monsanto Agricoltura Italia κ.λπ. (C-236/01, EU:C:2003:431, σκέψη 106), το σκεπτικό της οποίας επαναλαμβάνεται και σε μεταγενέστερη νομολογία, π.χ. στην απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2020, B S και C A [Εμπορία κανναβιδιόλης (CBD)] (C-663/18, EU:C:2020:938, σκέψη 90).

δεδομένου ότι η Ουγγαρία ουδόλως αποδεικνύει την πιθανή βλάβη που θα μπορούσε να προκαλέσει η έκθεση των ανηλίκων σε «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ», δεν μπορεί να βασιστεί σε αυτήν τη δικαιολόγηση.

115. Εάν το ζήτημα μεταφερθεί στα συμφραζόμενα της αρχής της αναλογικότητας, μπορούν να εξαχθούν τα εξής δύο συμπεράσματα. Κατ' αρχάς, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται λόγος γενικού συμφέροντος τον οποίο να μπορεί να προβάλει παραδεκτά η Ουγγαρία προκειμένου να δικαιολογήσει την επέμβασή της στα τρία συγκεκριμένα δικαιώματα που απορρέουν από τον Χάρτη και τα οποία επικαλείται η Επιτροπή. Εφόσον γίνει δεκτή αυτή η διαπίστωση, παρέλκει η προσφυγή στα επόμενα στάδια του ελέγχου αναλογικότητας, καθόσον είναι ήδη αδύνατη η δικαιολόγηση της επέμβασης. Επικουρικώς, θα μπορούσε ίσως να γίνει αποδεκτό ότι η ανάγκη προστασίας της υγιούς ανάπτυξης των παιδιών αποτελεί πράγματι έναν πιο αφηρημένο λόγο γενικού συμφέροντος. Στην περίπτωση αυτή, εντούτοις, οι επίμαχες διατάξεις δεν τηρούν την απαίτηση αναλογικότητας, καθόσον δεν είναι ούτε επαρκείς ούτε αναγκαίες για την προστασία των ανηλίκων από πιθανή βλάβη για την σωματική, πνευματική ή ηθική τους ανάπτυξη.

116. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, η επέμβαση της Ουγγαρίας στους κανόνες που απαγορεύουν τις δυσμενείς διακρίσεις, στην ελευθερία έκφρασης ή στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής δεν μπορεί να δικαιολογηθεί για λόγους αναγόμενους στην ανάγκη προστασίας των ανηλίκων από κινδύνους.

117. Επομένως, ελλείψει οποιασδήποτε απόδειξης που να κατατείνει στην ύπαρξη δυνητικού έστω κινδύνου βλάβης της υγιούς ανάπτυξης των ανηλίκων, οι δικαιολογητικοί λόγοι που προβάλλει η Ουγγαρία δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτοί.

118. Για τον ίδιο λόγο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι επίμαχες διατάξεις του ουγγρικού δικαίου θεσπίστηκαν προκειμένου να διασφαλίσουν το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού, ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζει ο Χάρτης και το οποίο θα μπορούσε, κατ' αρχήν, να σταθμιστεί έναντι άλλων δικαιωμάτων, όπως η απαγόρευση των διακρίσεων, το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και η ελευθερία έκφρασης. Η Ουγγαρία δεν προσκομίζει κανένα αποδεικτικό στοιχείο από το οποίο να προκύπτει ότι η θωράκιση των ανηλίκων από το περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ προάγει το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

119. Περαιτέρω, προς επίρρωση της θέσης της ότι δικαιούται να θεωρεί αναγκαία την προστασία των ανηλίκων από το περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ, η Ουγγαρία επικαλείται την απόφαση Omega[60]. Βασιζόμενη στο σκεπτικό της εν λόγω αποφάσεως, η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως όταν αποφασίζουν να προσφύγουν στην έννοια της δημοσίας τάξεως προκειμένου να δικαιολογήσουν τα μέτρα που λαμβάνουν. Το καθού κράτος μέλος τονίζει ότι, στην απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι δεν απαιτείται τα κράτη μέλη να συμπίπτουν στην αντίληψή τους όσον αφορά τον τρόπο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων ή άλλων έννομων συμφερόντων, αλλά η αντίληψη αυτή μπορεί να διαφέρει αναλόγως των ηθικών, θρησκευτικών ή πολιτιστικών αντιλήψεων που επικρατούν στο εκάστοτε κράτος.

120. Η Ουγγαρία ισχυρίζεται ότι, ως εκ τούτου, η επιλογή του τρόπου προστασίας της σωματικής, πνευματικής και ηθικής ανάπτυξης των ανηλίκων ή του τρόπου διασφάλισης των γονεϊκών δικαιωμάτων επαφίεται στην κρίση του εκάστοτε κράτους μέλους.

[60] Απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2004, Omega (C-36/02, στο εξής: απόφαση Omega, EU:C:2004:614). Η Ουγγαρία παραπέμπει στις σκέψεις 31, 37 και 38 της εν λόγω απόφασης.

121. Προς στήριξη της άποψής της ότι το σκεπτικό της απόφασης Omega έχει εφαρμογή και όσον αφορά την προστασία της υγιούς ανάπτυξης των ανηλίκων, η Ουγγαρία επικαλείται την πρόσφατη απόφαση Booky.fi του Δικαστηρίου [61], η οποία εκδόθηκε επί διαφοράς παρόμοιας με την υπό κρίση, καθόσον αφορούσε την κατάταξη και τη σήμανση των οπτικοακουστικών προγραμμάτων για λόγους προστασίας των ανηλίκων. Στην απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο επανέλαβε τις διαπιστώσεις που διαλαμβάνονται στην απόφαση Omega και έκρινε ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως όταν καλούνται να σταθμίσουν την ανάγκη λήψης μέτρων για την προστασία των ανηλίκων, επιβεβαίωσε δε ότι η αντίληψη επί του ζητήματος αυτού μπορεί να ποικίλλει μεταξύ των κρατών μελών.

122. Ωστόσο, όπως υποστήριξε η Φινλανδική Κυβέρνηση –ήτοι η κυβέρνηση του κράτους τα δικαστήρια του οποίου παρέπεμψαν την υπόθεση Booky.fi–, το εν λόγω περιθώριο εκτιμήσεως δεν είναι απεριόριστο· οι σταθμίσεις του εκάστοτε κράτους μέλους δεν πρέπει να θίγουν θεμελιώδη δικαιώματα όπως η απαγόρευση των μέτρων που εισάγουν δυσμενείς διακρίσεις [62]. Όπως όμως αναφέρθηκε προηγουμένως, οι επίμαχες διατάξεις προσβάλλουν θεμελιώδη δικαιώματα και αυτός είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο δεν είναι δυνατόν να δικαιολογηθούν μέσω της επίκλησης του σκεπτικού των αποφάσεων Omega ή Booky.fi.

123. Τέλος, η Ουγγαρία φαίνεται να ισχυρίζεται –επικαλούμενη τα αποτελέσματα δημοψηφίσματος που διεξήχθη με θέμα τις επίμαχες τροποποιήσεις– ότι ο πληθυσμός της χώρας υποστηρίζει τις τροποποιήσεις [63]. Το «γεγονός» αυτό, και αληθές υποτιθέμενο [64], δεν θα μπορούσε να αποτελέσει αποδεκτή δικαιολόγηση της παράβασης των διατάξεων περί εσωτερικής αγοράς, πολλώ δε μάλλον της προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στις συνταγματικές δημοκρατίες –όπως είναι οι δημοκρατίες των κρατών μελών της Ένωσης–, τα δικαιώματα των μειονοτήτων προστατεύονται έναντι των αδικαιολόγητων αποφάσεων της πλειοψηφίας [65].

124. Ως δεύτερο λόγο προς δικαιολόγηση των επίμαχων διατάξεων η Ουγγαρία επικαλείται την ανάγκη διασφάλισης του δικαιώματος των γονέων να αναθρέφουν τα τέκνα τους σύμφωνα με τις πεποιθήσεις τους. Δεν μπορεί κατ' αρχήν να αποκλειστεί ότι ο συγκεκριμένος λόγος δημοσίας τάξεως μπορεί να αποτελέσει επαρκή δικαιολογητικό λόγο. Ωστόσο, ακριβώς όπως στην περίπτωση του δικαιολογητικού λόγου που ανάγεται στην προστασία των ανηλίκων από ενδεχόμενη βλάβη, η Ουγγαρία ουδόλως εξηγεί κατά ποια έννοια προάγουν ή προστατεύουν το εν λόγω δικαίωμα των γονέων οι επίμαχες διατάξεις.

61 Απόφαση της 23ης Μαρτίου 2023, Booky.fi (C-662/21, EU:C:2023:239, σκέψεις 56 και 57).

62 Βλ., μεταξύ πολλών, απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2024, Mirin (C-4/23, EU:C:2024:845, σκέψη 62).

63 Το δημοψήφισμα διεξήχθη στις 3 Απριλίου 2022. Η πλειοψηφία των ψηφισάντων ενέκρινε τις τροποποιήσεις που εισήγαγε ο τροποποιητικός νόμος. Ωστόσο, καθώς το ποσοστό συμμετοχής ήταν χαμηλότερο του 50 % των εγγεγραμμένων εκλογέων, δεν ήταν δυνατή η επικύρωση του αποτελέσματος.

64 Έρευνες στην Ουγγαρία καταγράφουν μάλλον ισχυρή υποστήριξη για τα δικαιώματα των ΛΟΑΔΜ ατόμων. Βλ., συναφώς, Rutai, L, «From Censorship To Solidarity: The Surprising Consequences Of Hungary's LGBT Law», *Radio Free Europe, Radio Liberty*, 31 Ιανουαρίου 2024 https://www.rferl.org/a/hungary-lgbt-law-censorship-solidarity/32800032.html· Háttér Society, «Social attitudes towards LGBTQI issues in Hungary. November 2023», Μάιος 2024, https://en.hatter.hu/publications/social-attitudes-towards-lgbtqi-issues-in-hungary-november-2023?_gl=1*1n8bpx0*_gcl_au*NzM0OTcwNzI4LjE3Mzk4MDg1NTk.*_ga*NzQxNjkyMDM0LjE3Mzk4MDg1NTg.*_ga_GZEK8GB25Y*MTc0MzUxMTU5MC40LjEuMTc0MzUxMTc3OC42MC4wLjUyMjk5NTQ.

65 Βλ., συναφώς, την ομιλία του Frans Timmermans, τότε πρώτου αντιπροέδρου της Επιτροπής –όπως καταγράφεται στο σημείωμα της σύνταξης της επιθεώρησης *CMLRev*, 2015, στις σ. 627-628–, στην οποία απέρριψε την ιδέα της «ανελεύθερης δημοκρατίας» δηλώνοντας, μεταξύ άλλων: «Δεν είναι δυνατόν να γίνεται επίκληση της ψήφου της πλειοψηφίας των δύο τρίτων, ή και ακόμη μεγαλύτερης, προκειμένου να δικαιολογηθεί η αποδυνάμωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ένα κράτος μέλος».

125. Όπως υποστηρίζουν πολλά παρεμβαίνοντα κράτη μέλη, οι γονείς δεν στερούνται την ελευθερία να συζητούν με τα τέκνα τους και να τους εξηγούν ζητήματα σχετικά με την ομοφυλοφιλία ή την ταυτότητα φύλου, ακόμη και όταν τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τέτοιου είδους περιεχόμενο στα ΜΜΕ [66]. Επομένως, οι επίμαχες διατάξεις δεν είναι ούτε κατάλληλες ούτε αναγκαίες για την επίτευξη του θεμιτού σκοπού που επικαλείται η Ουγγαρία [67].

126. Η Ουγγαρία υποστηρίζει περαιτέρω ότι το δικαίωμα των γονέων να αναθρέφουν τα τέκνα τους σύμφωνα με τις πεποιθήσεις τους δεν αποτελεί μόνο ζήτημα προσωπικής τους πολιτιστικής και πολιτικής επιλογής, αλλά και ένα εκ των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνει το άρθρο 14, παράγραφος 3, του Χάρτη.

127. Ωστόσο, η εμβέλεια του δικαιώματος που η Ουγγαρία ισχυρίζεται ότι διασφαλίζει μέσω των επίμαχων διατάξεων υπερβαίνει την εμβέλεια του ως άνω δικαιώματος που απονέμει στους γονείς ο Χάρτης. Το τελευταίο εντάσσεται στη διάταξη του Χάρτη που κατοχυρώνει το δικαίωμα εκπαίδευσης. Όπως διαλαμβάνεται στις επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη, το άρθρο 14 εμπνέεται τόσο από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών όσο και από το άρθρο 2 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι το δικαίωμα των γονέων περί του οποίου γίνεται λόγος στο άρθρο 2, δεύτερη περίοδος, του πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ αποτελεί απλώς «παρακολούθημα του θεμελιώδους δικαιώματος στην εκπαίδευση» [68]. Κατά συνέπεια, το δικαίωμα των γονέων, όπως οριοθετείται από το άρθρο 14, παράγραφος 3, του Χάρτη, απλώς επιτρέπει στους γονείς να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση και τη μόρφωση των τέκνων τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις τους στο πλαίσιο της ελευθερίας ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων διαφορετικών παραδόσεων. Ως εκ τούτου, η Ουγγαρία δεν δύναται να επικαλείται το εν λόγω απορρέον από τον Χάρτη δικαίωμα προκειμένου να δικαιολογήσει την προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων της απαγόρευσης των διακρίσεων, του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και της ελευθερίας πληροφόρησης, προσβολή η οποία αφορά διαφόρους τομείς παροχής υπηρεσιών που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των επίμαχων διατάξεων.

128. Επομένως, η Ουγγαρία δεν μπορεί να επικαλείται το δικαίωμα των γονέων να αναθρέφουν τα τέκνα τους σύμφωνα με τις προσωπικές τους πεποιθήσεις, ούτε ως λόγο γενικού συμφέροντος ούτε ως θεμελιώδες δικαίωμα των γονέων που προστατεύεται από τον Χάρτη.

129. Η Ουγγαρία προέβαλε επίσης ένα ακόμη επιχείρημα προς αντίκρουση της αιτίασης της Επιτροπής περί παράβασης του άρθρου 21 του Χάρτη. Προς υποστήριξη του ισχυρισμού ότι το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση των τέκνων τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις τους μπορεί να δικαιολογήσει διαφορετική μεταχείριση, η Ουγγαρία επικαλείται την απόφαση WABE [69].

[66] Εξετάζοντας το ζήτημα της διδασκαλίας των διδαχών του Ισλάμ στο πλαίσιο υποχρεωτικού μαθήματος θρησκευτικών στην Τουρκία, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι «οι γονείς μπορούν πάντοτε να διαφωτίζουν και να συμβουλεύουν τα τέκνα τους, να ασκούν το φυσικό παιδαγωγικό καθήκον του γονέα έναντι των τέκνων του, ή να κατευθύνουν τα τέκνα τους σε μια πορεία σύμφωνη με τις προσωπικές τους θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις», απόφαση του ΕΔΔΑ της 16ης Σεπτεμβρίου 2014, Mansur Yalçin κ.λπ. κατά Τουρκίας (CE:ECHR:2014:0916JUD002116311, § 75). Βλ., επίσης, απόφαση του ΕΔΔΑ της 20ής Ιουνίου 2017, Bayev κ.λπ. κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2017:0620JUD006766709, § 81 και 82).

[67] Η Επιτροπή εκτιμά ότι, αντιθέτως, οι επίμαχοι κανόνες περιορίζουν τα δικαιώματα αυτά των γονέων, καθώς τους στερούν την πρόσβαση σε υλικό ενδεχομένως αναγκαίο για την ανατροφή των τέκνων τους.

[68] Απόφαση του ΕΔΔΑ της 25ης Φεβρουαρίου 1982, Campbell και Cosans κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECLI:CE:ECHR:1982:0225JUD000751176, § 40).

[69] Απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, WABE και MH Müller Handel (C-804/18 και C-341/19, EU:C:2021:594).

130. Μολονότι είναι αληθές ότι, με την εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι μπορεί να δικαιολογηθεί διακριτική μεταχείριση λόγω θρησκείας, ωστόσο στην υπόθεση εκείνη η διακριτική μεταχείριση προέκυψε ως αποτέλεσμα ενός ουδέτερου κανόνα, η εφαρμογή του οποίου έθιγε τους πιστούς ορισμένων θρησκειών περισσότερο απ' ό,τι τους πιστούς άλλων θρησκειών. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η κατάσταση που εξετάστηκε στην υπόθεση εκείνη συνιστούσε έμμεση διάκριση. Από την άλλη πλευρά, όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, η δυσμενής διάκριση που προκύπτει ως αποτέλεσμα της εφαρμογής των επίμαχων διατάξεων δεν αποτελεί συνέπεια ουδέτερης ρύθμισης, αλλά βασίζεται ευθέως στους απαγορευόμενους λόγους του φύλου και του γενετήσιου προσανατολισμού.

131. Κατά συνέπεια, και επιπλέον του ότι φρονώ ότι οι επίμαχες διατάξεις δεν αποσκοπούν στην προστασία θεμιτών γονεϊκών δικαιωμάτων, προκύπτει ότι ούτε η απόφαση WABE μπορεί να τύχει επικλήσεως από την Ουγγαρία προκειμένου να δικαιολογηθεί η διακριτική μεταχείριση την οποία εισάγουν οι επίμαχες διατάξεις.

132. Εν κατακλείδι, ούτε η προστασία των ανηλίκων ούτε η προστασία των γονεϊκών δικαιωμάτων μπορεί να αποτελέσει βάσιμο δικαιολογητικό λόγο για την επέμβαση στο θεμελιώδες δικαίωμα κάθε προσώπου να μην υφίσταται δυσμενείς διακρίσεις λόγω φύλου ή γενετήσιου προσανατολισμού, στην ελευθερία μετάδοσης και λήψης πληροφοριών και στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, επέμβαση η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του τροποποιητικού νόμου και των επίμαχων διατάξεων που ο νόμος αυτός εισάγει.

133. Ως εκ τούτου, οι επίμαχες διατάξεις 1, 3, 4, 6 και 7 αντιβαίνουν στα άρθρα 21, 11 και 7 του Χάρτη.

6. Περί της παράβασης του άρθρου 1 του Χάρτη

134. Όπως διαλαμβάνεται στην επεξήγηση σχετικά με το άρθρο 1 του Χάρτη, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν είναι μόνο θεμελιώδες δικαίωμα αυτή καθεαυτήν, αλλά αποτελεί την ίδια τη βάση των λοιπών θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η προστασία από τις δυσμενείς διακρίσεις, η ελευθερία έκφρασης και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής αποτελούν ειδικότερες εκφάνσεις της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά την έννοια του Χάρτη [70].

135. Στην ίδια επεξήγηση διαλαμβάνεται επίσης ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια ανήκει καθ' υπόσταση στα δικαιώματα που ορίζει ο Χάρτης και ως εκ τούτου δεν μπορεί να θιγεί ούτε κατά τον περιορισμό των δικαιωμάτων αυτών.

136. Κατά τη γνώμη μου, από τις επεξηγήσεις αυτές συνάγεται ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια προσβάλλεται οσάκις οι περιορισμοί των λοιπών δικαιωμάτων που αποτελούν τις ειδικότερες εκφάνσεις της δεν μπορούν να δικαιολογηθούν.

137. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια προσβάλλεται όποτε θίγονται δικαιώματα απόλυτου χαρακτήρα, όπως η απαγόρευση της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης και των βασανιστηρίων, η παραβίαση της οποίας ουδέποτε μπορεί να

[70] Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η επίδειξη ανοχής έναντι της δυσμενούς διάκρισης που οφείλεται στον γενετήσιο προσανατολισμό ή στην ταυτότητα φύλου θα προσέκρουε στον σεβασμό της αξιοπρέπειας και της ελευθερίας τον οποίο μπορεί να αξιώνει κάθε ενδιαφερόμενος. Βλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 1996, P. κατά S. (C-13/94, EU:C:1996:170, σκέψη 22).

δικαιολογηθεί[71]. Φρονώ ότι, κατ' αναλογίαν, η διαπίστωση ότι προσβάλλεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια επιβάλλεται και στην περίπτωση που θίγονται θεμελιώδη δικαιώματα χωρίς απόλυτο χαρακτήρα τα οποία συνδέονται στενά με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, όπως τα επίμαχα στην υπό κρίση υπόθεση, εφόσον η επέμβαση στα δικαιώματα αυτά δεν μπορεί να δικαιολογηθεί.

138. Επομένως, και δεδομένου ότι η Ουγγαρία δεν ήταν σε θέση να προβάλει αποδεκτούς λόγους προς δικαιολόγηση των δυσμενών διακρίσεων, των περιορισμών της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης και της επέμβασης στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής που προκύπτουν ως απόρροια των επίμαχων νομοθετικών ρυθμίσεων, οι ρυθμίσεις αυτές συνιστούν, επιπλέον, προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Προσβάλλουν την αξιοπρέπεια των ΛΟΑΔΜ ατόμων, αλλά και κάθε άλλου προσώπου που αποτρέπεται από το να αντιμετωπίζει τα ΛΟΑΔΜ άτομα ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας.

139. Ως εκ τούτου, θεωρώ ότι, εφόσον η Ουγγαρία δεν μπορεί να δικαιολογήσει την επέμβασή της στα θεμελιώδη δικαιώματα που αποτελούν ειδικότερες εκφάνσεις της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, οι επίμαχες διατάξεις 1, 3, 4, 6 και 7 αντιβαίνουν στο άρθρο 1 του Χάρτη.

140. Καταλήγοντας, με τη θέσπιση των επίμαχων διατάξεων 1, 3, 4, 6 και 7, η Ουγγαρία παρέβη τα άρθρα 1, 7, 11 και 21 του Χάρτη.

141. Στη συνέχεια θα εξετάσω το –μέχρι στιγμής μη επιλυθέν– ζήτημα αν οι διαπιστώσεις περί παράβασης διαφόρων διατάξεων του πρωτογενούς και του παραγώγου δικαίου της Ένωσης, καθώς και περί προσβολής δικαιωμάτων που απορρέουν από τον Χάρτη, μπορούν να συνεπάγονται αυτοτελή διαπίστωση περί παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ, και αν ναι υπό ποιες προϋποθέσεις.

Γ. Επί του έκτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής – Παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ

142. Με τον έκτο λόγο της προσφυγής της η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι, με τη θέσπιση του τροποποιητικού νόμου ο οποίος εισήγαγε τις επίμαχες διατάξεις 1, 3, 4, 6 και 7, η Ουγγαρία παρέβη όχι μόνον διάφορες επιμέρους διατάξεις του πρωτογενούς και του παραγώγου δικαίου της Ένωσης και του Χάρτη, αλλά και το άρθρο 2 ΣΕΕ.

143. Η Ουγγαρία διατείνεται ότι δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ που να μη σχετίζεται με την παράβαση άλλων κανόνων δικαίου της Ένωσης. Κατά την άποψη της Ουγγαρίας, είναι «αδιανόητο το ενδεχόμενο καταδίκης κράτους μέλους από το Δικαστήριο αποκλειστικά με βάση το άρθρο 2 ΣΕΕ, χωρίς το Δικαστήριο να διαπιστώσει παράβαση άλλης συγκεκριμένης υποχρέωσης που προβλέπεται από το δίκαιο της Ένωσης»[72].

144. Στο μέτρο που το επιχείρημα αυτό αντικρούει τη δυνατότητα επίκλησης του άρθρου 2 ΣΕΕ ως αυθυπόστατης βάσης της προσφυγής, είναι αλυσιτελές. Όπως ανέφερα στην αρχή της ανάλυσής μου, δεν είναι απαραίτητο εν προκειμένω να υπεισέλθει το Δικαστήριο στο ζήτημα αν χωρεί επίκληση του άρθρου 2 ΣΕΕ εκτός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Ο σχετικός με την παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ λόγος της προσφυγής της Επιτροπής κινείται εντός

[71] Πρβλ. αποφάσεις της 5ης Απριλίου 2016, Aranyosi και Căldăraru (C-404/15 και C-659/15 PPU, EU:C:2016:198, σκέψη 85), της 19ης Μαρτίου 2019, Jawo (C-163/17, EU:C:2019:218, σκέψη 78), και της 17ης Οκτωβρίου 2024, Ararat (C-156/23, EU:C:2024:892, σκέψη 36).

[72] Σημείο 293 του υπομνήματος αντικρούσεως της Ουγγαρίας. Συναφώς, η Ουγγαρία παραπέμπει στα σημεία 132 και 133 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα P. Pikamäe στην υπόθεση Σλοβενία κατά Κροατίας (C-457/18, EU:C:2019:1067).

του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, έρχεται δε σε συνέχεια του αιτήματος της Επιτροπής να διαπιστώσει το Δικαστήριο συγκεκριμένες παραβιάσεις της Συνθήκης, διαφόρων πράξεων του παραγώγου δικαίου της Ένωσης, καθώς και του Χάρτη.

145. Η Ουγγαρία υποστηρίζει περαιτέρω ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 2 ΣΕΕ για τη θεμελίωση αυτοτελούς λόγου προσφυγής λόγω παραβάσεως κράτους μέλους ούτε εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Το καθού κράτος μέλος διατείνεται ότι αυτό καθεαυτό το γεγονός ότι η Επιτροπή συσχετίζει την παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ με την παράβαση συγκεκριμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης και του Χάρτη αποτελεί επιχείρημα υπέρ του ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 2 ΣΕΕ για τη θεμελίωση αυτοτελούς λόγου προσφυγής λόγω παραβάσεως κράτους μέλους. Προβάλλει δε και ορισμένα άλλα επιχειρήματα, τα οποία θα εξετάσω στο υπόλοιπο του παρόντος κεφαλαίου των προτάσεων.

146. Τα επιχειρήματα αυτά θέτουν το Δικαστήριο ενώπιον του πρώτου σημαντικού ζητήματος: ανήκει το άρθρο 2 ΣΕΕ στο είδος εκείνο των διατάξεων επί των οποίων μπορεί να βασιστεί προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους; Το γενικότερο ζήτημα που τίθεται είναι κατά πόσον μπορεί να γίνει επίκληση ενώπιον δικαστηρίου του ισχυρισμού περί προσβολής των αξιών της Ένωσης· μπορεί ένας τέτοιος ισχυρισμός να κριθεί από δικαιοδοτικά όργανα ή αποτελεί ζήτημα που πρέπει να κρίνεται στο πλαίσιο πολιτικών διεργασιών;

147. Εφόσον κριθεί ότι μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 2 ΣΕΕ ενώπιον δικαστηρίου, το επόμενο ζήτημα που ανακύπτει αφορά τα κριτήρια βάσει των οποίων θα πρέπει το Δικαστήριο να καταλήξει σε κρίση περί του αν συντρέχει αυτοτελής παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ. Οι διάδικοι της παρούσας δίκης συγκλίνουν στην άποψη ότι το άρθρο 2 ΣΕΕ μπορεί να καλείται σε εφαρμογή μόνον σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν ο βαθμός σοβαρότητας της παράβασης είναι αρκετά υψηλός. Στο πλαίσιο της υπό κρίση υπόθεσης, είναι απαραίτητο να γίνει διάκριση μεταξύ των περιπτώσεων στις οποίες η προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων καταλήγει να συνιστά και παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ και εκείνων στις οποίες το Δικαστήριο, μολονότι διαπιστώνει την παραβίαση διατάξεων του Χάρτη ή άλλων θεμελιωδών αρχών του Δικαίου της Ένωσης, εντούτοις θα πρέπει να αποστεί από τη διαπίστωση περί παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ.

148. Το άρθρο 2 ΣΕΕ έχει απασχολήσει πολύ τη νομική θεωρία και έχει εξεταστεί από διάφορες πλευρές. Στο πλαίσιο των παρουσών προτάσεων, δεν είναι δυνατόν να εξετάσω το σύνολο των ζητημάτων που έχει εγείρει η ακαδημαϊκή κοινότητα. Η απάντηση στα δύο κρίσιμα ζητήματα που προαναφέρθηκαν, και τα οποία εγείρουν οι διάδικοι και οι παρεμβαίνουσες στην υπό κρίση υπόθεση, θα πρέπει να επαρκεί προκειμένου το Δικαστήριο να κρίνει κατά πόσον η Ουγγαρία, με τη θέσπιση των επίμαχων διατάξεων, διέπραξε –επιπλέον των λοιπών παραβάσεων που της προσάπτονται– και παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ.

149. Ως εκ τούτου, θα εξετάσω αρχικά τη δυνατότητα επίκλησης του άρθρου 2 ΣΕΕ ενώπιον δικαστηρίου. Αφού καταλήξω στη διαπίστωση ότι, σε περιστάσεις όπως αυτές της υπό κρίση υπόθεσης, το Δικαστήριο δεν κωλύεται να αποφανθεί επί αιτιάσεως περί παραβάσεως η οποία βασίζεται στο άρθρο 2 ΣΕΕ, θα υπεισέλθω στο ζήτημα αν το Δικαστήριο θα πρέπει να κάνει δεκτό τον έκτο λόγο της προσφυγής της Επιτροπής. Το ζήτημα αυτό θα το εξετάσω κατ' αρχάς με γενικούς όρους, προτού εφαρμόσω στην υπό κρίση υπόθεση τις διαπιστώσεις που θα προκύψουν.

1. Περί της δυνατότητας επίκλησης του άρθρου 2 ΣΕΕ ενώπιον δικαστηρίου

150. Ο όρος «δυνατότητα επίκλησης μιας διάταξης ενώπιον δικαστηρίου» (justiciability) μπορεί να λαμβάνει διαφορετικό κατά περίπτωση περιεχόμενο. Το ειδικότερο ζήτημα που θα εξετάσω στη συνέχεια των παρουσών προτάσεων αφορά τις διατάξεις στις οποίες μπορεί να προσφύγει ευθέως το δικαστήριο προκειμένου για την εκδίκαση μιας υπόθεσης, και το κατά πόσον το άρθρο 2 ΣΕΕ συγκαταλέγεται σε αυτές.

151. Μια διάταξη νόμου μπορεί να χρησιμοποιηθεί από το δικαστήριο για ποικίλους σκοπούς: ως ερμηνευτικό εργαλείο για την εξεύρεση της έννοιας άλλων νομικών διατάξεων, ως πηγή δικαιωμάτων για τα υποκείμενα του δικαίου, ή ως κριτήριο για την εκτίμηση της νομιμότητας άλλης διάταξης.

152. Το ζήτημα που τίθεται στην υπό κρίση υπόθεση αφορά αποκλειστικά το κατά πόσον μπορεί το άρθρο 2 ΣΕΕ να χρησιμοποιηθεί από το Δικαστήριο για τον τρίτο από τους προαναφερθέντες σκοπούς, ήτοι για τον δικαστικό έλεγχο της νομοθεσίας κράτους μέλους στο πλαίσιο διαδικασίας παραβάσεως.

153. Επομένως, δεν τίθεται εν προκειμένω ούτε το ζήτημα του άμεσου αποτελέσματος του άρθρου 2 ΣΕΕ ούτε το ζήτημα της χρήσης του ως ερμηνευτικού εργαλείου[73].

154. Η πρώτη προϋπόθεση προκειμένου μια διάταξη να χρησιμοποιηθεί για τις ανάγκες του δικαστικού ελέγχου είναι να ορίζει έννομες υποχρεώσεις. Προτού εξετάσω το ζήτημα αν το άρθρο 2 ΣΕΕ αποτελεί πράγματι διάταξη αυτής της κατηγορίας, θα εκθέσω ποιες είναι, κατά τη γνώμη μου, οι δύο σημαντικότερες λειτουργίες που επιτελεί η διάταξη αυτή στο πλαίσιο της έννομης τάξης της Ένωσης, καθώς το ζήτημα αυτό είναι κρίσιμο για την εκτίμηση της νομικής φύσης της διάταξης.

α) Η λειτουργία του άρθρου 2 ΣΕΕ στο πλαίσιο της έννομης τάξης της Ένωσης

1) Η συνταγματική ταυτότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

155. Στο άρθρο 2 ΣΕΕ διατυπώνεται *η βούληση* των ιδρυτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με το είδος της κοινωνίας που τα κράτη μέλη δεσμεύονται να δημιουργήσουν από κοινού εντός του πλαισίου της Ένωσης.

156. Μπορεί κανείς να φανταστεί κοινωνίες διαφόρων ειδών: απολυταρχικά καθεστώτα στα οποία δεν γίνεται διάκριση των εξουσιών· κοινωνίες στις οποίες η αιρετή πλειοψηφία δεν περιορίζεται από τις επιταγές περί σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων· κοινωνίες που κυβερνώνται διά της ισχύος και όχι διά του νόμου· κοινωνίες όπου οι μειονότητες δεν αντιμετωπίζονται ισότιμα, αλλά η ανθρώπινη αξιοπρέπεια αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο της πλειοψηφίας· ή κοινωνίες που δεν αναγνωρίζουν την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Πράγματι, τέτοιες κοινωνίες ήδη υπάρχουν στον κόσμο, ενώ αναδύονται και άλλες.

[73] Εντούτοις, οφείλω να επισημάνω ότι, σε περίπτωση που το Δικαστήριο δεχθεί τη δυνατότητα επικλήσεως του άρθρου 2 ΣΕΕ προς θεμελίωση αυτοτελούς λόγου προσφυγής, είναι πολύ πιθανό να επανέλθει στο προσκήνιο η συζήτηση σχετικά με τις διαφορές μεταξύ αποτελέσματος υποκαταστάσεως και αποτελέσματος αποκλεισμού των κανόνων του δικαίου της Ένωσης των οποίων γίνεται επίκληση εκ μέρους των διαδίκων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

157. Ωστόσο, στο Σύνταγμα της Ένωσης, το όραμα της *αγαθής κοινωνίας* διαφέρει. Αυτό το όραμα εκφράζεται στο άρθρο 2 ΣΕΕ. Θεωρούμενες ως σύνολο, οι αξίες που απαριθμούνται στη διάταξη αυτή: σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ελευθερία, δημοκρατία, ισότητα, κράτος δικαίου και σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες, συνθέτουν την εικόνα *μιας συνταγματικής δημοκρατίας που σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα*[74].

158. Η βούληση αυτή διακηρύσσεται ήδη στις εισαγωγικές διατάξεις των Συνθηκών, και, ως εκ τούτου –όπως έχει διευκρινίσει το Δικαστήριο– καθορίζει την *ίδια την ταυτότητα* της Ένωσης[75]. Εν ολίγοις, χωρίς αυτές τις αξίες, η Ένωση θα έπαυε να είναι εκείνη η Ένωση που οραματίστηκαν οι συντάκτες των Συνθηκών.

2) Προϋπόθεση για τη λειτουργία της έννομης τάξης της Ένωσης

159. Η σημασία του άρθρου 2 ΣΕΕ δεν εξαντλείται στον καθορισμό της ταυτότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η διάταξη αυτή έχει επίσης μεγάλη πρακτική σημασία, καθώς καθιστά δυνατή τη λειτουργία της έννομης τάξης της Ένωσης.

160. Η έννομη τάξη της Ένωσης είναι σύνθετη, αποτελούμενη από διατάξεις οι οποίες θεσπίζονται τόσο σε επίπεδο Ένωσης όσο και σε επίπεδο κρατών μελών. Οι διατάξεις που θεσπίζονται σε επίπεδο Ένωσης εξαρτώνται από τις διατάξεις που θεσπίζονται σε εθνικό επίπεδο, αλλά και από την εύρυθμη λειτουργία των εννόμων τάξεων των κρατών μελών. Αναγκαία προϋπόθεση για την ύπαρξη αυτής της σύνθετης έννομης τάξης είναι να γίνονται σεβαστές οι κοινές αξίες τόσο στο επίπεδο της Ένωσης όσο και στο εθνικό επίπεδο[76].

161. Ήδη από την έκδοση της γνωμοδότησης 2/13 και εφεξής, το Δικαστήριο παγίως κρίνει ότι το «νομικό […] μόρφωμα [της Ένωσης] εδράζεται στη θεμελιώδη παραδοχή ότι κάθε κράτος μέλος αποδέχεται από κοινού με τα λοιπά κράτη μέλη, και αναγνωρίζει ότι τα εν λόγω κράτη αποδέχονται από κοινού με αυτό, μια σειρά κοινών αξιών επί των οποίων στηρίζεται η Ένωση, όπως διευκρινίζει το άρθρο 2 ΣΕΕ. Η παραδοχή αυτή συνεπάγεται και δικαιολογεί την ύπαρξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών ως προς την αναγνώριση των εν λόγω αξιών και, επομένως, ως προς την τήρηση του δικαίου της Ένωσης που υλοποιεί τις αξίες αυτές»[77].

[74] Στη δεύτερη περίοδο του άρθρου 2 ΣΕΕ γίνεται επίσης λόγος για τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών. Οι αξίες αυτές μπορεί να εκληφθούν ως αναγκαίες για την έμπρακτη υλοποίηση των αξιών που αναφέρονται στην πρώτη περίοδο. Για παράδειγμα, ο πλουραλισμός αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση μιας δημοκρατικής κοινωνίας· η ανοχή, η απαγόρευση των διακρίσεων και η ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών αποτελούν αναγκαίες προϋποθέσεις της ισότητας· ενώ η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη μπορούν να εκληφθούν ως αναγκαίες προϋποθέσεις του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Μέρος της θεωρίας εκφράζει την άποψη ότι δεν θα πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ των αξιών που απαριθμούνται στις δύο περιόδους. Π.χ., Wouters, J., «Revisiting Art. 2 TEU: A True Union of Values?», *European Papers*, 2020, σ. 255, στις σ. 258-259. Στο πλαίσιο των παρουσών προτάσεων, παρέλκει η συζήτηση σχετικά με τους πιθανούς λόγους για τους οποίους το άρθρο 2 ΣΕΕ περιλαμβάνει δύο περιόδους, καθώς και για τις μεταξύ τους διαφορές. Για τη συζήτηση αυτή, βλ. Rossi, L.S., υποσημείωση 22, όπ.π., σ. 1-24, από τη σ. 11.

[75] Αποφάσεις της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-156/21, EU:C:2022:97, σκέψη 127), και της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-157/21, EU:C:2022:98, σκέψη 145). Στο εξής, θα αναφέρομαι στις αποφάσεις αυτές ως «αποφάσεις περί αιρεσιμότητας».

[76] Στη γνωμοδότηση 1/17 (Συμφωνία ΣΟΕΣ ΕΕ-Καναδά) της 30ής Απριλίου 2019 (EU:C:2019:341, σκέψη 110), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η Ένωση διαθέτει δικό της συνταγματικό πλαίσιο, στο οποίο εμπίπτουν οι αξίες που ορίζονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ.

[77] Γνωμοδότηση 2/13 (Προσχώρηση της Ένωσης στην ΕΣΔΑ), της 18ης Δεκεμβρίου 2014 (EU:C:2014:2454, σκέψη 168)· αποφάσεις της 6ης Μαρτίου 2018, Achmea (C-284/16, EU:C:2018:158, σκέψη 34), της 25ης Ιουλίου 2018, Minister for Justice and Equality (Ελλείψεις του δικαστικού συστήματος) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, σκέψη 35), και της 29ης Ιουλίου 2024, Alchaster (C-202/24, EU:C:2024:649, σκέψη 62).

162. Εφόσον εκλείψει η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών μελών ως προς τον σεβασμό των θεμελιωδών αξιών δεν θα μπορεί να λειτουργήσει στην πράξη η έννομη τάξη της Ένωσης, η οποία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Ήδη από την εποχή κατά την οποία εκδόθηκε η απόφαση Cassis de Dijon[78], αυτή ακριβώς η αρχή καθιστά δυνατή, παράλληλα με την ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, υπηρεσιών, προσώπων, κεφαλαίων και δικαστικών αποφάσεων από το ένα κράτος μέλος στο άλλο, και τη διατήρηση της ποικιλομορφίας των νομικών επιλογών στις οποίες προβαίνουν τα κράτη μέλη.

163. Επομένως, ο σεβασμός των αξιών που κατοχυρώνονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ αποτελεί αναγκαία πολιτική και πρακτική προϋπόθεση για την ύπαρξη της έννομης τάξης της Ένωσης.

β) Το άρθρο 2 ΣΕΕ ως νομικά δεσμευτική διάταξη

164. Στις αποφάσεις περί αιρεσιμότητας, το Δικαστήριο έκρινε ότι «το άρθρο 2 ΣΕΕ δεν *συνιστά απλή διατύπωση κατευθύνσεων ή προθέσεων πολιτικής φύσεως*, αλλά περιέχει αξίες οι οποίες […] αποτελούν μέρος της ίδιας της ταυτότητας της Ένωσης ως κοινής έννομης τάξης, αξίες οι οποίες *συγκεκριμενοποιούνται μέσω αρχών που συνεπάγονται νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις* για τα κράτη μέλη»[79].

165. Η διαπίστωση αυτή μπορεί να ερμηνευθεί κατά δύο τουλάχιστον διαφορετικούς τρόπους. Αφενός μεν μπορεί να υποστηριχθεί η ερμηνεία, την οποία φαίνεται ότι ενστερνίζονται η Επιτροπή, το Κοινοβούλιο και τα παρεμβαίνοντα κράτη μέλη, ότι, καθώς το άρθρο 2 ΣΕΕ δεν συνιστά απλή διατύπωση προθέσεων πολιτικής φύσεως, αποτελεί διάταξη η οποία ορίζει έννομες υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη. Αφετέρου δε, και με βάση το δεύτερο σκέλος του συλλογισμού του Δικαστηρίου, μπορεί να υποστηριχθεί η ερμηνεία την οποία ενστερνίζεται η Ουγγαρία, ήτοι ότι εν λόγω υποχρεώσεις δεν γεννώνται από το ίδιο το άρθρο 2 ΣΕΕ, αλλά πρέπει να συγκεκριμενοποιούνται μέσω νομικών αρχών προκειμένου να τεθεί το αναγκαίο κριτήριο ελέγχου στο πλαίσιο διαδικασίας παραβάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου.

166. Συντάσσομαι με την άποψη της Επιτροπής, την οποία υποστηρίζουν τα δεκαέξι παρεμβαίνοντα κράτη μέλη και το Κοινοβούλιο. Φρονώ ότι το άρθρο 2 ΣΕΕ πράγματι επιβάλλει ευθέως ορισμένες υποχρεώσεις στα κράτη μέλη. Προτείνω δε στο Δικαστήριο να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία που του προσφέρει η υπό κρίση υπόθεση προκειμένου να επικυρώσει την ερμηνεία αυτή της παρατιθέμενης σκέψης του που διαλαμβάνεται στις αποφάσεις περί αιρεσιμότητας. Υπέρ της ερμηνείας αυτής θα εισφέρω αρκετά επιχειρήματα.

1) Το γράμμα, το πλαίσιο και το ιστορικό θεσπίσεως της διάταξης

167. Το γεγονός ότι στο άρθρο 2 ΣΕΕ μπορεί να αναγνωριστεί νομικά δεσμευτική ισχύς συνάγεται από τη θέση που κατέχει η εν λόγω διάταξη στις Συνθήκες. Η διάταξη εντάσσεται στο κανονιστικό corpus της ΣΕΕ, και όχι στο προοίμιο αυτής. Μπορεί να υποστηριχθεί η άποψη ότι, εάν οι συντάκτες της Συνθήκης είχαν πράγματι τη βούληση να απογυμνώσουν το άρθρο 2 ΣΕΕ από νομική ισχύ, η διακήρυξη της προσήλωσής τους στις εν λόγω αξίες θα είχε μάλλον

78 Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 1979, Rewe-Zentral (120/78, EU:C:1979:42).

79 Αποφάσεις της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-156/21, EU:C:2022:97, σκέψη 232), και της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-157/21, EU:C:2022:98, σκέψη 264) (η υπογράμμιση δική μου). Η σκέψη αυτή επαναλήφθηκε από το Δικαστήριο και σε μεταγενέστερες αποφάσεις. Βλ., π.χ., αποφάσεις της 29ης Ιουλίου 2024, Valančius (C-119/23, EU:C:2024:653, σκέψη 47), της 10ης Σεπτεμβρίου 2024, KS κ.λπ. κατά Συμβουλίου κ.λπ. (C-29/22 P και C-44/22 P, EU:C:2024:725, σκέψη 68), και της 19ης Νοεμβρίου 2024, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δικαίωμα του εκλέγεσθαι και ιδιότητα μέλους πολιτικού κόμματος) (C-814/21, EU:C:2024:963, σκέψη 157).

περιληφθεί στο προοίμιο της Συνθήκης [80]. Ως εκ τούτου, η διαπίστωση του Δικαστηρίου ότι η εν λόγω διάταξη «δεν συνιστά απλή διατύπωση κατευθύνσεων ή προθέσεων πολιτικής φύσεως» θα πρέπει να νοείται ως διαπίστωση ότι οι αξίες του άρθρου 2 επέχουν ισχύ έννομης υποχρέωσης [81].

168. Εξάλλου, ούτε το γράμμα του άρθρου 2 ΣΕΕ, όπου χρησιμοποιείται ο όρος «αξίες», αποκλείει τη νομική δεσμευτικότητα της διάταξης.

169. Σε προηγούμενες αποδόσεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, και ειδικότερα στο άρθρο 6, παράγραφος 1, γινόταν λόγος για αρχές αντί για αξίες: «Η Ένωση βασίζεται *στις αρχές* της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών και του κράτους δικαίου, αρχές οι οποίες είναι κοινές στα κράτη μέλη» [82]. Ο όρος «αξίες» άρχισε να χρησιμοποιείται μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας, η οποία υιοθέτησε τη διατύπωση που προτάθηκε με τη Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης [83]. Αυτή η αλλαγή στη διατύπωση δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως βούληση του νομοθέτη να αναιρέσει ή να υποβαθμίσει τη νομική φύση των αξιών που απαριθμούνται στο νυν άρθρο 2 ΣΕΕ. Όλως αντιθέτως· από τα πρακτικά των εργασιών της Συνέλευσης για τη θέσπιση Συντάγματος για την Ευρώπη προκύπτει ότι η βούληση του νομοθέτη ήταν, πράγματι, να θεσπίσει ορισμένες έννομες υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη. Στην πρότασή του για τη σχετική με τις ευρωπαϊκές αξίες διάταξη, το Προεδρείο υπογράμμισε την ανάγκη για έναν σύντομο κατάλογο των θεμελιωδών αξιών οι οποίες έπρεπε να έχουν «βασικό νομικό περιεχόμενο σαφές και μη αμφισβητούμενο, ούτως ώστε τα κράτη μέλη να μπορούν να διακρίνουν τις υποχρεώσεις τις οποίες συνεπάγονται» [84].

170. Εξάλλου, και στις ίδιες τις Συνθήκες οι όροι αξίες και αρχές χρησιμοποιούνται αδιακρίτως [85], πρακτική που ακολουθεί και το Δικαστήριο [86].

171. Το δε γεγονός ότι άλλες διατάξεις των Συνθηκών παραπέμπουν στο άρθρο 2 ΣΕΕ συνηγορεί επίσης υπέρ της ερμηνείας κατά την οποία ο σεβασμός των θεμελιωδών αξιών αποτελεί έννομη υποχρέωση. Συναφώς, στο άρθρο 3, παράγραφος 1, ΣΕΕ ορίζεται γενικώς ότι η Ένωση έχει σκοπό

80 Βλ. συναφώς, π.χ., Petit, Y., «Article L», σε Constantinesco, V., Kovar, R., Simon, S. (επιμ.), *Traité sur l'Union européenne, Commentaire article par article*, Economica, Παρίσι, 1995, σ. 866.

81 Πρβλ. Spieker, L., *EU Values before the Court of Justice*, OUP, Οξφόρδη, 2023, σ. 35· Hillion, C., «Overseeing the Rule of Law in the EU, Legal Mandate and Means», σε Closa, C., και Kochenov, D. (επιμ.), *Reinforcing Rule of Law Oversight in the European Union*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ, 2016, σ. 59-81· Rossi, L.S., «La valeur juridique des valeurs», *Revue trimestrielle de droit européen*, 2020, σ. 639· Tridimas, T., «Wreaking the Wrongs: Balancing Rights and the Public Interest the EU Way», *The Columbia Journal of European Law*, 2023, σ. 185-213· Dupont, P., «Les dispositions liminaires du traité sur l'Union européenne devant la Cour de justice de l'Union européenne», διδακτορική διατριβή η οποία υποστηρίχθηκε στο Université Paris, Panthéon-Assas, Νοέμβριος 2024, κεφάλαιο 1 (στο αρχείο του συντάκτη).

82 Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, στην απόδοσή της μετά τις τροποποιήσεις που επέφερε η Συνθήκη του Άμστερνταμ. Βλ. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ενοποιημένη απόδοση του 1997) (ΕΕ 1997, C 340, σ. 145)· βλ., επίσης, ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕΕ 2006, C 321E, σ. 1).

83 Στη νυν ισχύουσα διατύπωσή του, το άρθρο 2 ΣΕΕ επαναλαμβάνει κατά γράμμα το άρθρο I-2 της Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης.

84 Γραμματεία της Ευρωπαϊκής Συνέλευσης, «Σχέδιο των άρθρων 1 έως 16 της Συνταγματικής Συνθήκης», CONV 528/03, σ. 11, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/empl/20030219/conv528el.pdf. Για λεπτομερή καταγραφή, βλ. Spieker, L., υποσημείωση 81, όπ.π., σ. 43-47. Βλ., επίσης, von Bogdandy, A., «Founding Principles», σε von Bogdandy, A., και Bast, J. (επιμ.), *Principles of European Constitutional Law*, 2η έκδ., Hart, Οξφόρδη, 2009, 11, στο 22.

85 Μετά την αναφορά στις «παγκόσμιες *αξίες* των απαράβατων και αναφαίρετων δικαιωμάτων του ανθρώπου, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας και του κράτους δικαίου», στο προοίμιο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση επιβεβαιώνεται η προσήλωση στις «*αρχές* της ελευθερίας, της δημοκρατίας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των θεμελιωδών ελευθεριών, καθώς και του κράτους δικαίου» (η υπογράμμιση δική μου).

86 Για παράδειγμα, ενώ στη σκέψη 69 της αποφάσεως της 25ης Ιουλίου 2018, Minister for Justice and Equality (Ελλείψεις του δικαστικού συστήματος) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586), το Δικαστήριο κάνει λόγο για τον κίνδυνο παραβιάσεως «των αξιών που μνημονεύονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ», στις αμέσως επόμενες σκέψεις 70 και 71 γίνεται λόγος για παραβίαση «των αρχών που διατυπώνονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ» και «των αρχών του άρθρου 2 ΣΕΕ», αντίστοιχα (όπως επισήμανε ο Spieker, L., υποσημείωση 81, όπ.π., σ. 41).

να προάγει την ειρήνη και τις αξίες της, ενώ στην παράγραφο 5 του ίδιου άρθρου προβλέπεται ότι η Ένωση προβάλλει και προωθεί τις αξίες της στις σχέσεις της με τον υπόλοιπο κόσμο. Στο άρθρο 8 ΣΕΕ γίνεται εκ νέου αναφορά στη σημασία των αξιών αυτών προκειμένου για την ανάπτυξη σχέσεων της Ένωσης με τις γειτονικές της χώρες, ενώ η υποχρέωση της Ένωσης να διαφυλάττει τις αξίες της στο πλαίσιο των διεθνών της σχέσεων αναπτύσσεται εκτενέστερα στο άρθρο 21, παράγραφος 2, στοιχείο α′, στο άρθρο 32, καθώς και στο άρθρο 42, παράγραφος 5, ΣΕΕ. Το δε άρθρο 13 ΣΕΕ, εισαγωγική διάταξη του τίτλου της Συνθήκης που περιλαμβάνει τις διατάξεις περί των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, ορίζει ότι η Ένωση διαθέτει θεσμικό πλαίσιο που αποσκοπεί στην προώθηση των αξιών της.

172. Από τις διατάξεις αυτές συνάγεται το συμπέρασμα ότι η προβολή και η προώθηση των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ αποτελεί υποχρέωση των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, τόσο όταν αναλαμβάνουν νομοθετική πρωτοβουλία σε εσωτερικό επίπεδο όσο και όταν αναλαμβάνουν εξωτερική δράση. Επιβάλλεται άραγε η ίδια υποχρέωση και στα κράτη μέλη;

173. Το άρθρο 7 ΣΕΕ, το οποίο θεσπίζει ειδική διαδικασία που μπορεί να καταλήξει στην αναστολή των δικαιωμάτων ψήφου κράτους μέλους λόγω της εκ μέρους του σοβαρής και διαρκούς παραβίασης των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ, αποτελεί σοβαρό επιχείρημα υπέρ της άποψης ότι ο σεβασμός των εν λόγω αξιών συνιστά υποχρέωση την οποία οι Συνθήκες επιβάλλουν στα κράτη μέλη.

174. Συναφώς, το προοίμιο της Συνθήκης ΛΕΕ επαναλαμβάνει, παραπέμποντας στο άρθρο 49 και στο άρθρο 7 ΣΕΕ, ότι τα κράτη μέλη πρέπει να σέβονται τις αξίες που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ.

175. Κατά τη γνώμη μου, από τις διατάξεις που συνηγορούν υπέρ του συμπεράσματος ότι το άρθρο 2 ΣΕΕ αποτελεί πηγή εννόμων υποχρεώσεων για τα κράτη μέλη, πλέον σημαντική είναι εκείνη του άρθρου 49 ΣΕΕ.

2) Η σημασία του άρθρου 49 ΣΕΕ

176. Το άρθρο 49 ΣΕΕ επιτρέπει σε κάθε ευρωπαϊκό κράτος το οποίο σέβεται τις αξίες που αναφέρονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ και δεσμεύεται να τις προάγει να ζητήσει να γίνει μέλος της Ένωσης.

177. Επομένως, όταν προσχωρούν στην Ένωση, τα νέα κράτη μέλη προσχωρούν επίσης και στη συνταγματική επιλογή της αγαθής κοινωνίας, όπως αυτή διατυπώνεται στο άρθρο 2 ΣΕΕ.

178. Από τη διάταξη του άρθρου 49 ΣΕΕ συνάγονται δύο σοβαρές έμμεσες παραδοχές. Κατ' αρχάς, η εν λόγω διάταξη βασίζεται στην παραδοχή ότι ένα κράτος επιλέγει να γίνει μέλος της Ένωσης διότι οι αξίες του άρθρου 2 ΣΕΕ αποτελούν συνταγματική επιλογή και του ιδίου.

Πράγματι, όπως έχει δεχθεί το Δικαστήριο[87], προκειμένου το εκάστοτε υποψήφιο κράτος να προσχωρήσει στην Ένωση, καλείται να πείσει τα κράτη που είναι ήδη μέλη ότι πληροί τα «πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης», τα οποία αντανακλούν τις αξίες του άρθρου 2[88].

179. Βάσει της παραδοχής αυτής η οποία συνάγεται από το άρθρο 49 ΣΕΕ, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι «η Ένωση απαρτίζεται από κράτη που έχουν αποδεχθεί ελεύθερα και οικειοθελώς τις διαλαμβανόμενες στο άρθρο 2 ΣΕΕ κοινές αξίες, σέβονται τις αξίες αυτές και δεσμεύονται να τις προάγουν»[89].

180. Η προσήλωση στις αξίες του άρθρου 2 εξακολουθεί να αποτελεί ζητούμενο καθ' όλο τον χρόνο που ένα κράτος διατηρεί την ιδιότητα του κράτους μέλους της Ένωσης. Κατά τη διατύπωση του Δικαστηρίου, «ο σεβασμός των αξιών αυτών δεν μπορεί να συνίσταται απλώς σε μια υποχρέωση την οποία υποχρεούται να τηρεί ένα υποψήφιο κράτος προκειμένου να προσχωρήσει στην Ένωση και από την οποία θα μπορούσε να απαλλαγεί μετά την προσχώρησή του»[90].

181. Με την απόφαση Repubblika, το Δικαστήριο έκρινε επιπλέον ότι «ο σεβασμός από κράτος μέλος των αξιών που κατοχυρώνονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ αποτελεί προϋπόθεση για την άσκηση όλων των δικαιωμάτων που απορρέουν από την εφαρμογή των Συνθηκών στο εν λόγω κράτος μέλος»[91].

182. Το άρθρο 49 ΣΕΕ κάνει λόγο για τη δέσμευση των κρατών μελών να *προάγουν* τις αξίες που αναφέρονται στο άρθρο 2. Η δέσμευση αυτή συνεπάγεται δύο διακριτές υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη: την υποχρέωση μη υποβάθμισης και την υποχρέωση λήψης μέτρων για την έμπρακτη υλοποίηση των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ. Αμφότερες οι εν λόγω υποχρεώσεις συνιστούν για τα κράτη μέλη υποχρεώσεις αποτελέσματος, όπως έχει ήδη επιβεβαιώσει το Δικαστήριο επ' αφορμή υποθέσεων σχετικών με τη θεμελιώδη αξία του σεβασμού του κράτους δικαίου[92].

183. Το πρώτο σκέλος αυτής της υποχρέωσης αποτελέσματος συνίσταται στην υποχρέωση των κρατών μελών να διατηρούν, κατ' ελάχιστον, το ίδιο επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών αξιών το οποίο διατηρούσαν κατά τον χρόνο προσχώρησής τους στην Ένωση. Συναφώς, το Δικαστήριο

87 Βλ., π.χ., απόφαση της 29ης Μαρτίου 2022, Getin Noble Bank (C-132/20, EU:C:2022:235, σκέψη 104).

88 Στην Κοπεγχάγη, στις 21 και 22 Ιουνίου 1993, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθόρισε τα κριτήρια που πρέπει να πληρούν τα υποψήφια κράτη για να γίνουν δεκτά στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μεταξύ των κριτηρίων αυτών, τα οποία συνήθως αναφέρονται ως πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, περιλαμβάνεται η απαίτηση να έχει επιτύχει το υποψήφιο κράτος «τη σταθερότητα των θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων». Προκειμένου δε να εκτιμήσει η Επιτροπή αν το εκάστοτε υποψήφιο κράτος σέβεται τις εν λόγω αξίες, λαμβάνει υπόψη όλες τις κοινωνικές παραμέτρους του εν λόγω κράτους, περιλαμβανομένων και εκείνων που δεν εμπίπτουν στις κανονιστικές αρμοδιότητες της Ένωσης, όπως η οργάνωση του δικαστικού σώματος και της διοίκησης ή ο σεβασμός της λειτουργίας ΜΚΟ και ο πλουραλισμός των ΜΜΕ. Βλ. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, «Συμπεράσματα της Προεδρίας – Κοπεγχάγη 21 και 22 Ιουνίου 1993», διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/pdf/cop_el.pdf.

89 Πρβλ. απόφαση της 24ης Ιουνίου 2019, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-619/18, EU:C:2019:531, σκέψη 42).

90 Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-156/21, EU:C:2022:97, σκέψη 126). Βλ., επίσης, απόφαση της 5ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών) (C-204/21, EU:C:2023:442, σκέψη 68).

91 Απόφαση της 20ής Απριλίου 2021, Repubblika (C-896/19, EU:C:2021:311, σκέψη 63).

92 Βλ. τις αποφάσεις περί αιρεσιμότητας (αποφάσεις της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, C-156/21, EU:C:2022:9, σκέψη 231, και της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, C-157/21, EU:C:2022:98, σκέψη 263), στις οποίες το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η υποχρέωση σεβασμού του κράτους δικαίου, η οποία επιβάλλεται από τον κανονισμό περί αιρεσιμότητας, αποτελεί ειδική έκφραση των απαιτήσεων που απορρέουν, για τα κράτη μέλη, από το γεγονός ότι ανήκουν στην Ένωση, δυνάμει του άρθρου 2 ΣΕΕ. Συνεχίζει δε το Δικαστήριο με τη διευκρίνιση ότι η εν λόγω υποχρέωση συνιστά υποχρέωση αποτελέσματος η οποία απορρέει ευθέως από τις δεσμεύσεις που ανέλαβαν τα κράτη μέλη έναντι αλλήλων καθώς και έναντι της Ένωσης.

έχει δεχθεί ότι τα κράτη μέλη υπέχουν υποχρέωση μη υποβάθμισης. Με άλλα λόγια, απαγορεύεται στα κράτη μέλη να τροποποιούν τη νομοθεσία τους κατά τρόπο που να επιφέρει υποβάθμιση της προστασίας των αξιών της Ένωσης[93]. Μολονότι δε αφορμή για την εκ μέρους του Δικαστηρίου διατύπωση και επιβεβαίωση της αρχής της μη υποβάθμισης στάθηκαν, αποκλειστικά, υποθέσεις σχετικές με τη θεμελιώδη αξία του κράτους δικαίου[94], δεν υπάρχει λόγος να μη γίνει δεκτό ότι η ίδια αυτή αρχή της μη υποβάθμισης έχει επίσης εφαρμογή και όσον αφορά τις λοιπές αξίες που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ.

184. Ένα από τα διδάγματα που απορρέουν από την κρίση του κράτους δικαίου –η οποία οδήγησε στην έκδοση σειράς αποφάσεων του Δικαστηρίου– είναι ότι οι θεμελιώδεις αξίες δεν πρέπει να θεωρούνται δεδομένες. Τα κράτη μέλη οφείλουν όχι μόνο να καταβάλουν ενεργό προσπάθεια ώστε να διατηρήσουν το επίπεδο προστασίας που υφίστατο κατά την προσχώρησή τους στην Ένωση, αλλά και να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να άρουν τα όποια προσκόμματα τυχόν παρεμποδίζουν τον πλήρη σεβασμό των αξιών αυτών στο εσωτερικό της κοινωνίας τους.

185. Μολονότι δεν έχει ακόμη δοθεί στο Δικαστήριο η ευκαιρία να διατυπώσει ευθέως μια τέτοια θετική υποχρέωση, είμαι της γνώμης ότι η χρήση του ρήματος «προάγει» στο κείμενο του άρθρου 49 ΣΕΕ υποδηλώνει την αξίωση για μια θετική προσπάθεια προκειμένου να υλοποιηθούν έμπρακτα οι αξίες του άρθρου 2 στο εσωτερικό της κοινωνίας ενός εκάστου κράτους μέλους. Η προσπάθεια αυτή έχει βέβαια μεγάλη σημασία όταν το ζητούμενο είναι η αποκατάσταση της διάκρισης των εξουσιών και της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης. Έχει δε εξίσου μεγάλη σημασία και για τις λοιπές θεμελιώδεις αξίες, όπως, για παράδειγμα, για την αξία της ισότητας. Εφόσον στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης κοινωνίας η ανισότητα έχει αποκτήσει δομικό χαρακτήρα, όπως φαίνεται ότι συμβαίνει στην περίπτωση της ΛΟΑΔΜ μειονότητας στην Ουγγαρία, το οικείο κράτος μέλος οφείλει να καταβάλει ενεργό προσπάθεια προκειμένου να επιλύσει το δομικό πρόβλημα, πολλώ δε μάλλον οφείλει να μην το επιδεινώνει.

186. Επομένως, θα ήταν σκόπιμο να διευκρινίσει το Δικαστήριο ότι, με τη σκέψη του που παρατίθεται στο σημείο 164 των παρουσών προτάσεων, δεν εννοούσε ότι θεωρεί τη διάταξη του άρθρου 2 ΣΕΕ μη ικανή να επιβάλει αυτοτελείς υποχρεώσεις στα κράτη μέλη. Αντιθέτως, η ίδια η διάταξη του άρθρου 2 ΣΕΕ (σε συνδυασμό με εκείνη του άρθρου 49 ΣΕΕ) επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να διαφυλάσσουν και να προάγουν ενεργά τις αξίες που απαριθμούνται στο άρθρο αυτό.

187. Συνεπώς, η διαπίστωση που παρατίθεται στο σημείο 164 των παρουσών προτάσεων θα μπορούσε να αναδιατυπωθεί ως εξής: «Το άρθρο 2 ΣΕΕ δεν συνιστά απλή διατύπωση κατευθύνσεων ή προθέσεων πολιτικής φύσεως, αλλά περιέχει αξίες οι οποίες αποτελούν μέρος της ίδιας της ταυτότητας της Ένωσης ως κοινής έννομης τάξης, επιβάλλουν δε στα κράτη μέλη την υποχρέωση να τις διαφυλάσσουν και να τις προάγουν. Οι αξίες αυτές συγκεκριμενοποιούνται μέσω αρχών που συνεπάγονται λεπτομερέστερες, νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη».

93 Απόφαση της 20ής Απριλίου 2021, Repubblika (C-896/19, EU:C:2021:311, σκέψη 63).

94 Για παράδειγμα, αποφάσεις της 18ης Μαΐου 2021, Asociația «Forumul Judecătorilor din România» κ.λπ. (C-83/19, C-127/19, C-195/19, C-291/19, C-355/19 και C-397/19, EU:C:2021:393, σκέψη 162), της 15ης Ιουλίου 2021, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Πειθαρχικό καθεστώς των δικαστών) (C-791/19, EU:C:2021:596, σκέψη 51), της 5ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών) (C-204/21, EU:C:2023:442, σκέψη 74), και της 7ης Σεπτεμβρίου 2023, Asociația «Forumul Judecătorilor din România» (C-216/21, EU:C:2023:628, σκέψη 69).

188. Ωστόσο, η ενδεχόμενη διαπίστωση ότι το άρθρο 2 ΣΕΕ επιβάλλει νομικά δεσμευτικές υποχρεώσεις αποτελέσματος για τα κράτη μέλη δεν συνεπάγεται αμέσως ότι είναι παραδεκτή η ενώπιον δικαστηρίου επίκληση των υποχρεώσεων αυτών, ούτε η επιβολή τους διά δικαστικής αποφάσεως. Στο ζήτημα αυτό θα υπεισέλθω ευθύς αμέσως.

γ) Επιχειρήματα υπέρ και κατά της δυνατότητας επίκλησης του άρθρου 2 ΣΕΕ ενώπιον δικαστηρίου

1) Επιχειρήματα υπέρ της δυνατότητας επίκλησης ενώπιον δικαστηρίου

189. Στο άρθρο 19, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, ΣΕΕ ορίζεται ως καθήκον του Δικαστηρίου να εξασφαλίζει την τήρηση του δικαίου κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή των Συνθηκών.

190. Ασφαλώς, στο πλαίσιο της άσκησης του καθήκοντός του αυτού, αναμένεται από το Δικαστήριο να εξασφαλίζει και την τήρηση των συνταγματικής φύσεως διατάξεων του δικαίου της Ένωσης. Όπως έχει ήδη εκτεθεί, το άρθρο 2 ΣΕΕ συγκαταλέγεται στις διατάξεις αυτές· αποτελεί διάταξη υψίστης σημασίας για την έννομη τάξη της Ένωσης, καθώς καθορίζει την ταυτότητά της και καθιστά εφικτή τη λειτουργία της.

191. Η συνταγματική λειτουργία του Δικαστηρίου ασκείται στο πλαίσιο των διαδικασιών που ορίζουν οι Συνθήκες. Μεταξύ των διαδικασιών αυτών είναι και η διαδικασία παραβάσεως, η οποία διέπεται από τα άρθρα 258 έως 260 ΣΛΕΕ.

192. Βάσει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να διαπιστώσει ότι ένα κράτος μέλος έχει παραβεί *υποχρέωσή του εκ των Συνθηκών*[95].

193. Δεδομένου ότι, όπως εκτέθηκε προηγουμένως, το άρθρο 2 ΣΕΕ αποτελεί πηγή εννόμων υποχρεώσεων για τα κράτη μέλη, η επιβολή των υποχρεώσεων αυτών μέσω της διαπίστωσης παραβάσεως στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 258 ΣΛΕΕ εμπίπτει στις συνήθεις αρμοδιότητες του Δικαστηρίου, όπως αυτές ορίζονται από τις Συνθήκες.

194. Όπως επισήμανε η Επιτροπή, η διαδικασία του άρθρου 258 ΣΛΕΕ έχει αντικειμενικό χαρακτήρα[96], υπό την έννοια ότι το Δικαστήριο πρέπει απλώς και μόνο να διαπιστώσει αν συντρέχει παράβαση νομικής διάταξης. Κατά συνέπεια, και καθώς το άρθρο 2 ΣΕΕ ανήκει στις διατάξεις αυτές, το Δικαστήριο μπορεί να κρίνει αν συντρέχει περίπτωση παράβασής του, εκτός και αν η αρμοδιότητά του αυτή αποκλείεται συγκεκριμένα για την εν λόγω διάταξη.

[95] Το Δικαστήριο έχει από πολλού κρίνει ότι με τη η διατύπωση αυτή εννοείται ότι η διάταξη την οποία φέρεται να έχει παραβεί ένα κράτος μέλος πρέπει να επιβάλει σε αυτό έννομες υποχρεώσεις. Βλ. απόφαση της 10ης Ιουλίου 1980, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (32/79, EU:C:1980:189, σκέψη 11).

[96] Βλ., μεταξύ πολλών, απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2020, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Οριακές τιμές – ΑΣ10) (C-644/18, EU:C:2020:895, σκέψη 70 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), ή της 28ης Ιανουαρίου 2020, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Οδηγία για την καταπολέμηση των καθυστερήσεων πληρωμών) (C-122/18, EU:C:2020:41, σκέψη 64 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει τον διαπιστωτικό χαρακτήρα της διαδικασίας παραβάσεως προκειμένου να διευκρινίσει ότι τα όποια κίνητρα της Επιτροπής για την κίνησή της είναι άνευ σημασίας και το καθού κράτος μέλος δεν μπορεί να τα επικαλείται προς αντίκρουση της εις βάρος του προσφυγής. Οσάκις η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι συντρέχει περίπτωση παράβασης συγκεκριμένης διάταξης του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο οφείλει να διαπιστώσει αντικειμενικά τη νομική και πραγματική βασιμότητα του ισχυρισμού αυτού, ανεξαρτήτως των λόγων που προβάλλει η Επιτροπή. Πρβλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Τριτοβάθμια εκπαίδευση) (C-66/18, EU:C:2020:792, σκέψη 56).

195. Σε όσες περιπτώσεις οι συντάκτες των Συνθηκών θέλησαν να αποκλείσουν την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου όσον αφορά συγκεκριμένες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, αυτό ορίστηκε ρητώς στις ίδιες τις Συνθήκες[97]. Συναφώς, και σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε σε προηγούμενες αποδόσεις των Συνθηκών[98], η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου όσον αφορά τη διάταξη του άρθρου 2 ΣΕΕ ούτε αποκλείεται ούτε περιορίζεται.

2) Εξέταση των επιχειρημάτων κατά της δυνατότητας επίκλησης ενώπιον δικαστηρίου

i) Επιχείρημα αντλούμενο από το άρθρο 7 ΣΕΕ

196. Ένα από τα επιχειρήματα που προβάλλει η Ουγγαρία προς στήριξη του ισχυρισμού της ότι το Δικαστήριο είναι αναρμόδιο να διαπιστώσει αυτοτελή παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ αντλείται από το άρθρο 7 ΣΕΕ.

197. Το επιχείρημα που προβάλλεται είναι ότι, ακόμη και αν η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου επί του ζητήματος της παραβίασης των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ δεν αποκλείεται ρητώς από τις Συνθήκες, ωστόσο το συγκεκριμένο ζήτημα δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου διότι το άρθρο 7 ΣΕΕ απονέμει την αποκλειστική αρμοδιότητα επ' αυτού στα πολιτικά θεσμικά όργανα[99].

198. Η Ουγγαρία έχει ήδη προβάλει παρόμοια επιχειρηματολογία στο πλαίσιο των υποθέσεων επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις περί αιρεσιμότητας, ισχυριζόμενη ότι μόνο στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 7 ΣΕΕ απονέμεται στα θεσμικά όργανα της Ένωσης η αρμοδιότητα να εξετάζουν, να διαπιστώνουν και να επιβάλλουν κυρώσεις για παραβάσεις του άρθρου 2 ΣΕΕ[100]. Με τις αποφάσεις του επί των υποθέσεων εκείνων, το Δικαστήριο απέρριψε την επιχειρηματολογία αυτή. Έκρινε δε ότι, «αντιθέτως προς τους ισχυρισμούς τους οποίους προβάλλει η Ουγγαρία, υποστηριζόμενη από τη Δημοκρατία της Πολωνίας, πέραν της διαδικασίας του άρθρου 7 ΣΕΕ, πολλές διατάξεις των Συνθηκών, οι οποίες συχνά συγκεκριμενοποιούνται με διάφορες πράξεις παράγωγου δικαίου, απονέμουν στα θεσμικά όργανα της Ένωσης την αρμοδιότητα να εξετάζουν, να διαπιστώνουν και, ενδεχομένως, να επιβάλλουν κυρώσεις για παραβιάσεις των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ που διαπράττονται σε κράτος μέλος»[101].

97 Βάσει των άρθρων 24 ΣΕΕ και 275 ΣΛΕΕ, αποκλείεται η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου όσον αφορά τις διατάξεις σχετικά με την κοινή εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας. Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει ερμηνεύσει συσταλτικά τον αποκλεισμό αυτόν. Βλ. απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2024, KS κ.λπ. κατά Συμβουλίου κ.λπ. (C-29/22 P και C-44/22 P, EU:C:2024:725). Βάσει του άρθρου 126, παράγραφος 10, ΣΛΕΕ, περιορίζεται επίσης η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου όσον αφορά τη διαδικασία υπερβολικού δημοσιονομικού ελλείμματος. Τέλος, το άρθρο 269 ΣΛΕΕ περιορίζει την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να ελέγχει τη νομιμότητα πράξεων που εκδίδονται βάσει του άρθρου 7 ΣΕΕ. Η σχετική διαδικασία μπορεί να κινηθεί μόνον μετά από αίτημα του κράτους μέλους το οποίο αφορά μια τέτοια πράξη, και μόνο όσον αφορά την τήρηση των διαδικαστικών επιταγών του άρθρου 7 ΣΕΕ.

98 Δυνάμει του άρθρου 46, στοιχείο δ', ΣΕΕ, όπως αυτό είχε τροποποιηθεί από τη Συνθήκη της Νίκαιας, το Δικαστήριο είχε αρμοδιότητα μόνον όσον αφορά το τότε άρθρο 6, παράγραφος 2, ΣΕΕ, αλλά όχι όσον αφορά τις «αρχές» του άρθρου 6, παράγραφος 1, οι οποίες αργότερα μετονομάστηκαν σε «αξίες».

99 Στο πλαίσιο του συνταγματικού διαλόγου στις ΗΠΑ, το επιχείρημα αυτό έγινε γνωστό με το όνομα «δόγμα περί πολιτικού ζητήματος». Ένας από τους λόγους για τους οποίους τα ομοσπονδιακά δικαστήρια των ΗΠΑ μπορούν να κρίνουν ότι ορισμένο ζήτημα δεν υπόκειται σε δικαστική επίλυση –όπως οι λόγοι αυτοί συνοψίζονται στην απόφαση Baker κατά Carr, 369 U.S. 186, 217 (1962)– είναι η «προκύπτουσα από το ίδιο το συνταγματικό κείμενο ανάθεση του ζητήματος σε ένα εκ των ισότιμων πολιτικών οργάνων».

100 Αποφάσεις της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-156/21, EU:C:2022:97, σκέψη 155), και της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-157/21, EU:C:2022:98, σκέψη 195).

101 Αποφάσεις της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-156/21, EU:C:2022:97, σκέψη 159), και της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-157/21, EU:C:2022:98, σκέψη 328).

199. Με τις εν λόγω αποφάσεις, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι το άρθρο 7 ΣΕΕ δεν έχει την έννοια ότι εκφράζει τη συνταγματική επιλογή για την υπαγωγή του ελέγχου των παραβάσεων του άρθρου 2 ΣΕΕ και της επιβολής των σχετικών κυρώσεων αποκλειστικά στη διαδικασία του άρθρου 7 ΣΕΕ.

200. Συνεπώς, η διάταξη αυτή δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως αποκλείουσα την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου [102].

ii) Ο αφηρημένος χαρακτήρας των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ

201. Το δεύτερο επιχείρημα το οποίο προβάλλει η Ουγγαρία προκειμένου να αμφισβητήσει την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να διαπιστώσει την ύπαρξη αυτοτελούς παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ εστιάζει στον αφηρημένο χαρακτήρα και το ασαφές περιεχόμενο των αξιών που απαριθμούνται στη διάταξη αυτήν.

202. Πράγματι, ακόμη και αν το άρθρο 2 ΣΕΕ επιβάλλει στα κράτη μέλη υποχρεώσεις αποτελέσματος –να μην υποβαθμίζουν το επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών αξιών και να τις προάγουν στο εσωτερικό της κοινωνίας τους–, εντούτοις δεν προσδιορίζει επακριβώς το περιεχόμενο μίας εκάστης των αξιών αυτών.

203. Οι θεμελιώδεις αξίες είναι όμως σκόπιμα αφηρημένες [103]. Το περιεχόμενό τους επιδέχεται διάφορες ερμηνείες, ώστε να καθίσταται δυνατός ο συνταγματικός διάλογος μεταξύ των κρατών μελών και εφικτή η παράλληλη ύπαρξη διαφορετικών εκδοχών «συγκεκριμενοποίησης» των αξιών αυτών [104].

204. Γεννάται το ερώτημα αν οι διαφορετικές ερμηνείες που επιδέχεται το περιεχόμενο των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ εμποδίζει το Δικαστήριο να τις επικαλείται για τις ανάγκες του εκ μέρους του ασκούμενου ελέγχου.

205. Κατ’ αρχάς, το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί ότι ο αφηρημένος χαρακτήρας των αρχών της Ένωσης δεν αποτελεί κατ’ ανάγκην κώλυμα για την επίκλησή τους στο πλαίσιο του δικαστικού ελέγχου. [105]

[102] Επιπλέον, το άρθρο 269 ΣΛΕΕ –το οποίο προβλέπει ότι, όταν κράτος μέλος κατά του οποίου εκδίδεται απόφαση στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 7 ΣΕΕ ασκεί προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως αυτής, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να εξετάσει, αποκλειστικά, το ζήτημα της τήρησης ή μη των διαδικαστικών επιταγών του άρθρου 7 ΣΕΕ– δεν ασκεί επιρροή όσον αφορά την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου στο πλαίσιο διαδικασίας παραβάσεως κατά κράτους μέλους όπου προβάλλεται αιτίαση περί παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ.

[103] Πρβλ. Dubout, E., «Peut-on défendre les valeurs de l’Union européenne par le droit?», *RDLF*, 2024, chronique αριθ. 80.

[104] Τούτο καταδεικνύεται από τις περιστάσεις της υπόθεσης επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2004, Omega (C-36/02, EU:C:2004:614). Στην υπόθεση εκείνη, η διεξαγωγή ενός παιχνιδιού προσομοίωσης πυροβολισμών κατά ανθρωπίνων στόχων και φόνευσής τους σε εγκατάσταση καλούμενη «ακτινοδρόμιο» (laserdrome) θεωρήθηκε ότι προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια κατά την έννοια του Γερμανικού Συντάγματος, ενώ, κατά τα φαινόμενα, σε άλλα κράτη μέλη το ίδιο αυτό παιχνίδι δεν θεωρήθηκε ότι εγείρει ζητήματα ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

[105] Για παράδειγμα, στην απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, Γερμανία κατά Πολωνίας (C-848/19 P, EU:C:2021:598), η οποία αφορούσε τον έλεγχο νομιμότητας πράξεως της Ένωσης, η Γερμανία ισχυρίστηκε ότι η αρχή της ενεργειακής αλληλεγγύης, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 194, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, είναι αφηρημένη έννοια, αμιγώς πολιτική, και επομένως δεν μπορεί να αποτελέσει νομικό κριτήριο βάσει του οποίου θα μπορούσε να εκτιμηθεί το κύρος πράξεως θεσμικού οργάνου της Ένωσης (βλ. σκέψη 27 της αποφάσεως εκείνης). Το Δικαστήριο δεν έκανε δεκτό το επιχείρημα αυτό. Έκρινε ότι, αν και η αρχή της αλληλεγγύης είναι αφηρημένου χαρακτήρα, τούτο δεν αναιρεί το γεγονός ότι γεννά υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη και για την Ένωση. Ως εκ τούτου, μπορεί να αποτελέσει κριτήριο εκτιμήσεως της νομιμότητας των μέτρων που λαμβάνουν τα κράτη μέλη και η Ένωση (σκέψεις 42 έως 45).

206. Κατά δεύτερον, η ερμηνεία αφηρημένων εννοιών αποτελεί συνήθη εργασία των δικαστηρίων, για τα δε συνταγματικά δικαστήρια αποτελεί ένα εκ των βασικών τους καθηκόντων, λαμβανομένου υπόψη ότι οι συνταγματικής φύσεως κανόνες ενέχουν συχνά κάποιον βαθμό ασάφειας.

207. Τούτο δεν σημαίνει ότι το Δικαστήριο μπορεί να συγκεκριμενοποιεί τέτοιες αφηρημένες έννοιες αυθαίρετα και εν κενώ. Όπως έχει ήδη εκτεθεί, οι αξίες της Ένωσης αντανακλώνται πληρέστερα σε πλήθος συγκεκριμένων αρχών οι οποίες διατυπώνονται στις Συνθήκες, στον Χάρτη, και σε διατάξεις του παραγώγου δικαίου της Ένωσης –το οποίο προκύπτει από τη νομοθετική διαδικασία με τη συμβολή του συνόλου των κρατών μελών[106]. Επομένως, η συγκεκριμενοποίηση των θεμελιωδών αξιών προκύπτει ως αποτέλεσμα ενός διαλόγου σχετικά με την έννοια αυτών, ο οποίος διεξάγεται στο επίπεδο είτε του πρωτογενούς είτε του παραγώγου δικαίου.

208. Σε σειρά αποφάσεών του, αρχής γενομένης από την απόφαση Πορτογάλοι δικαστές[107], το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η αξία του κράτους δικαίου συγκεκριμενοποιείται με το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ. Σε μεταγενέστερες υποθέσεις, το Δικαστήριο προέβη σε λεπτομερέστερη ερμηνεία της απαίτησης περί ανεξαρτησίας των δικαστών, αποφαινόμενο ότι η απαίτηση αυτή συγκεκριμενοποιεί, μέσω των άρθρων 19 ΣΕΕ και 47 του Χάρτη, την αξία του κράτους δικαίου[108]. Ομοίως, το Δικαστήριο έχει ερμηνεύσει το άρθρο 10, παράγραφος 1, ΣΕΕ, το οποίο ορίζει ότι η λειτουργία της Ένωσης θεμελιώνεται στην αρχή της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, διευκρινίζοντας ότι με την αρχή αυτή υλοποιείται η κατά το άρθρο 2 ΣΕΕ αξία της δημοκρατίας[109]. Περαιτέρω, η αξία της ισότητας συγκεκριμενοποιείται στο άρθρο 19 ΣΛΕΕ και σε πράξεις του παραγώγου δικαίου που έχουν εκδοθεί βάσει του άρθρου αυτού.

209. Τούτο δεν συνεπάγεται ότι ο δικαστικός έλεγχος θα πρέπει να βασίζεται στη διάταξη που κατά περίπτωση συγκεκριμενοποιεί μία από τις αξίες του άρθρου 2 ΣΕΕ, και όχι ευθέως στο ίδιο το εν λόγω άρθρο, ούτε ότι ο έλεγχος είναι εφικτός μόνον εφόσον συγκεκριμενοποιείται η εκάστοτε θεμελιώδης αξία. Ωστόσο, στην τελευταία αυτή περίπτωση το Δικαστήριο οφείλει να λάβει υπόψη τη διάταξη που συγκεκριμενοποιεί την εκάστοτε θεμελιώδη αξία και να μην ερμηνεύσει την τελευταία κατά τρόπο που να αντιβαίνει προς την εν λόγω διάταξη.

210. Τρίτον, ο βαθμός ακρίβειας ενός νομικού κανόνα που χρησιμεύει, στο πλαίσιο του δικαστικού ελέγχου, ως κριτήριο εκτιμήσεως δεν χρειάζεται να είναι τόσο υψηλός όσο ο βαθμός ακρίβειας και σαφήνειας που απαιτείται προκειμένου να αναγνωριστεί σε μια διάταξη άμεσο αποτέλεσμα[110].

106 Συναφώς, ο T.L. Boekestein παραθέτει σε πίνακα τις αντιστοιχίες μεταξύ των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ και διαφόρων διατάξεων των Συνθηκών και του Χάρτη που συγκεκριμενοποιούν την κάθε μία εξ αυτών. Βλ. Boekestein, T.L., «Making Do with What We Have: On the Interpretation and Enforcement of the EU's Founding Values», *German Law Journal*, 2022, σ. 431-451.

107 Απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2018, Associação Sindical dos Juízes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, σκέψη 32).

108 Αφετηρία της νομολογίας αυτής υπήρξε η απόφαση της 5ης Νοεμβρίου 2019, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία των τακτικών δικαστηρίων) (C-192/18, EU:C:2019:924, σκέψη 98). Η πλέον πρόσφατη από τις σχετικές αποφάσεις είναι εκείνη της 6ης Μαρτίου 2025, D. K. κ.λπ. (Αφαίρεση υποθέσεων από δικαστή) (C-647/21 και C-648/21, EU:C:2025:143, σκέψη 66).

109 Αποφάσεις της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Junqueras Vies (C-502/19, EU:C:2019:1115, σκέψη 63), της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Puppinck κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-418/18 P, EU:C:2019:1113, σκέψη 64), και της 19ης Νοεμβρίου 2024, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δικαίωμα του εκλέγεσθαι και ιδιότητα μέλους πολιτικού κόμματος) (C-814/21, EU:C:2024:963, σκέψη 112).

110 Στην ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία παραβάσεως δεν έχει ανακύψει το ζήτημα αν το άρθρο 2 ΣΕΕ αποτελεί, ενδεχομένως, διάταξη άμεσου αποτελέσματος. Ως εκ τούτου, παρέλκει η εξέταση του ζητήματος αν οι υποχρεώσεις που το άρθρο 2 ΣΕΕ επιβάλλει στα κράτη μέλη γεννούν αντίστοιχα δικαιώματα για τους ιδιώτες. Προκειμένου μια διάταξη του δικαίου της Ένωσης να γεννά άμεσα δικαιώματα για τους ιδιώτες θα πρέπει να προσδιορίζει το περιεχόμενο του δικαιώματος με επαρκή σαφήνεια και ακρίβεια.

211. Στο πλαίσιο της διαδικασίας παραβάσεως, το Δικαστήριο καλείται να αναγνωρίσει ότι συγκεκριμένες νομοθετικές διατάξεις αντιβαίνουν στο δίκαιο της Ένωσης. Στην προκειμένη περίπτωση, προκειμένου να αποφανθεί επί του έκτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής, το Δικαστήριο δεν καλείται –ούτε και μπορεί– να καθορίσει τις ενέργειες στις οποίες θα πρέπει να προβεί η Ουγγαρία προκειμένου να εκπληρώσει τις απορρέουσες από το άρθρο 2 ΣΕΕ υποχρεώσεις της. Οφείλει να κρίνει, αποκλειστικά, αν οι επίμαχες νομοθετικές διατάξεις του εθνικού δικαίου αντιβαίνουν στο άρθρο 2 ΣΕΕ.

212. Το Δικαστήριο δύναται, ανατρέχοντας στην ίδια τη διάταξη του άρθρου 2 ΣΕΕ, να κρίνει ποια συμπεριφορά δεν μπορεί να γίνει ανεκτή· ήτοι, να διαπιστώσει αν ένα κράτος μέλος έχει παραβιάσει «κόκκινες γραμμές» [111]. Υπό αυτές τις συνθήκες, το Δικαστήριο δεν χρειάζεται να συγκεκριμενοποιήσει περαιτέρω το περιεχόμενο των θιγόμενων θεμελιωδών αξιών.

213. Εν πάση περιπτώσει, αυτό που ζητείται εν προκειμένω από το Δικαστήριο είναι να διαπιστώσει παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ, αφού προηγουμένως διαπιστώσει ότι οι επίμαχες διατάξεις του εθνικού δικαίου αντιβαίνουν επίσης σε συγκεκριμένες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης και προσβάλλουν συγκεκριμένα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στον Χάρτη. Οι τελευταίες αυτές πράξεις του δικαίου της Ένωσης συγκεκριμενοποιούν τις επίδικες στην υπό κρίση υπόθεση αξίες του άρθρου 2 ΣΕΕ: την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ισότητα και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επομένως, το ουσιαστικό περιεχόμενο των θιγόμενων θεμελιωδών αξιών έχει ήδη συγκεκριμενοποιηθεί επαρκώς.

214. Τέλος, προβάλλεται το επιχείρημα ότι η επίκληση του άρθρου 2 ΣΕΕ για τη θεμελίωση αυτοτελούς λόγου προσφυγής λόγω παραβάσεως κράτους μέλους μπορεί να θέσει εν αμφιβόλω το κύρος του Δικαστηρίου, υπό την έννοια ότι, καθώς οι θεμελιώδεις αξίες επιδέχονται διαφορετικές ερμηνείες, η θέση που θα λάβει το Δικαστήριο επ' αυτών θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή ως πολιτική [112].

215. Το Δικαστήριο είναι συνταγματικό δικαστήριο, συχνά δε οι βασικές συνταγματικές αρχές έχουν χαρακτήρα τόσο πολιτικό όσο και νομικό. Κατά το μέτρο που στο άρθρο 2 ΣΕΕ διατυπώνεται η βούληση του νομοθέτη για τη θεμελίωση μιας συνταγματικής δημοκρατίας που σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα, η εκ μέρους του Δικαστηρίου προάσπιση των θεμελιωδών αξιών δεν αποτελεί πολιτική του επιλογή, αλλά συνταγματικό του καθήκον.

216. Με τις αποφάσεις περί αιρεσιμότητας, το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ένωση πρέπει να είναι σε θέση, εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της, όπως αυτές προβλέπονται στις Συνθήκες, να προασπίζεται τις αξίες της [113]. Η αρμοδιότητα που αναθέτουν στο Δικαστήριο οι Συνθήκες είναι εκείνη της ερμηνείας των διατάξεών τους, στο δε πλαίσιο της διαδικασίας παραβάσεως του αναθέτουν και την αρμοδιότητα ελέγχου, μεταξύ άλλων, του βαθμού συμμόρφωσης της εθνικής νομοθεσίας με τις διατάξεις των Συνθηκών.

217. Η προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους αποτελεί εργαλείο για την επίτευξη συγκεκριμένου έννομου σκοπού: του εντοπισμού παραβιάσεων του δικαίου της Ένωσης προκειμένου αυτές να παύσουν. Στις παραβιάσεις αυτές περιλαμβάνονται και οι περιπτώσεις

111 Πρβλ. von Bogdandy, A., «Towards a Tyranny of values», σε von Bogdandy, A., κ.λπ. (επιμ.), *Defending Checks and Balances in EU Member States*, Springer, Βερολίνο, 2021, σ. 92.

112 Bonnelli, M., «Infringement Actions 2.0: How to Protect EU Values before the Court of Justice», *European Constitutional Law Review*, 2022, από σ. 49.

113 Αποφάσεις της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-156/21, EU:C:2022:97, σκέψη 127), και της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-157/21, EU:C:2022:98, σκέψη 145).

παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ. Σε υποθέσεις που άπτονται κοινωνικά ευαίσθητων και αμφιλεγόμενων ζητημάτων, όπως τα δικαιώματα των ΛΟΑΔΜ ατόμων, η εκάστοτε απόφαση του Δικαστηρίου αποτελεί μέρος μόνον της επιθυμητής λύσης, ήτοι της διασφάλισης του σεβασμού για την ισότητα και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια των ΛΟΑΔΜ ατόμων. Η ευθυγράμμιση της νομοθεσίας θα απαιτεί οπωσδήποτε και κάποια ευθυγράμμιση των κοινωνικών αξιών. Εντούτοις, αυτό δεν σημαίνει ότι το Δικαστήριο θα πρέπει να αποστεί από τη διαπίστωση της παραβίασης των αξιών αυτών οσάκις αυτή συμβαίνει.

218. Εν κατακλείδι, ο αφηρημένος χαρακτήρας των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ δεν αποτελεί εμπόδιο για την ενώπιον του Δικαστηρίου επίκληση των αξιών αυτών προκειμένου να ελεγχθούν νομοθετικές διατάξεις του εθνικού δικαίου στο πλαίσιο διαδικασίας παραβάσεως.

iii) Η εθνική συνταγματική ταυτότητα

219. Στο υπόμνημά της αντικρούσεως η Ουγγαρία επικαλείται επίσης την εθνική συνταγματική της ταυτότητα, η οποία θα πρέπει να γίνεται σεβαστή κατ' επιταγή του συνταγματικού δικαίου της Ένωσης, και συγκεκριμένα του άρθρου 4, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

220. Συναφώς, θα πρέπει κατ' αρχάς να επισημανθεί ότι, όπως έχει διευκρινίσει το Δικαστήριο, οι αξίες του άρθρου 2 ΣΕΕ δεν αποκλείουν τη συνταγματική ποικιλομορφία [114]. Ορίζουν μόνο το πλαίσιο εντός του οποίου μπορούν να αναπτυχθούν διαφορετικές συνταγματικές λύσεις.

221. Εντούτοις, οι εθνικές συνταγματικές επιλογές δεν μπορούν να βαίνουν πέραν των ορίων που θέτει το εν λόγω κοινό πλαίσιο. Συναφώς, και όπως έχω ήδη προτείνει, μπορεί να θεωρηθεί ότι το άρθρο 2 ΣΕΕ θέτει τις «κόκκινες γραμμές» η παραβίαση των οποίων γεννά την ανάγκη αντίδρασης της Ένωσης προκειμένου να προασπίσει το συνταγματικό της πρότυπο.

222. Τούτο δεν αναιρεί τον σεβασμό για τις εθνικές συνταγματικές ταυτότητες [115]. Όπως προαναφέρθηκε, κατά την προσχώρησή του στην Ένωση κάθε κράτος μέλος αποδέχεται ότι οφείλει να σέβεται το πλαίσιο αυτό των κοινών αξιών. Για την ακρίβεια, έχει θεωρηθεί δεδομένο κατά τον χρόνο προσχώρησης του κάθε κράτους ότι ο σεβασμός αυτός αποτελεί και συνταγματική του επιλογή.

223. Όπως έχω ήδη επισημάνει (βλ. σημείο 211 των παρουσών προτάσεων), στο πλαίσιο της διαδικασίας παραβάσεως το Δικαστήριο περιορίζεται στη διαπίστωση τυχόν παρέκκλισης από τις αξίες της Ένωσης. Η διαπίστωση αυτή γεννά υποχρέωση του εκάστοτε κράτους μέλους να σταματήσει να επιδεικνύει έλλειψη σεβασμού για τις αξίες του άρθρου 2 ΣΕΕ, καθόσον ο σεβασμός αυτός εξακολουθεί να αποτελεί προϋπόθεση της συμμετοχής στην Ένωση. Στη διακριτική ευχέρεια του εκάστοτε κράτους μέλους επαφίεται ο τρόπος κατά τον οποίο θα συμμορφωθεί με την απόφαση του Δικαστηρίου, ανάλογα και με τη συνταγματική του ταυτότητα.

[114] Αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2021, Euro Box Promotion κ.λπ. (C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 και C-840/19, EU:C:2021:1034, σκέψη 229), και της 22ας Φεβρουαρίου 2022, RS (Αποτέλεσμα των αποφάσεων συνταγματικού δικαστηρίου) (C-430/21, EU:C:2022:99, σκέψη 43). Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα D. Spielmann στην υπόθεση Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ελεγχος ultra vires της νομολογιας του Δικαστηριου – Υπεροχη του δικαίου της Ένωσης) (C-448/23, EU:C:2025:165, σημεία 90 και 93).

[115] Πρβλ. τις αποφάσεις της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-156/21, EU:C:2022:97, σκέψη 233), και της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-157/21, EU:C:2022:98, σκέψη 265). Βλ., επίσης, απόφαση της 5ης Ιουνίου 2023, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Ανεξαρτησία και ιδιωτική ζωή των δικαστών) (C-204/21, EU:C:2023:442, σκέψη 72).

224. Επομένως, το γεγονός ότι η Ένωση δεσμεύεται να σέβεται τις εθνικές συνταγματικές ταυτότητες δεν αποτελεί κώλυμα για το Δικαστήριο προκειμένου να διαπιστώσει ότι, με τη θέσπιση συγκεκριμένων νομοθετικών διατάξεων, το εκάστοτε κράτος μέλος παραβιάζει τις «κόκκινες γραμμές» που θέτει το άρθρο 2 ΣΕΕ.

iv) Η σκοπιμότητα της αυτοτελούς διαπίστωσης περί παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ

225. Με τις παρατηρήσεις της, η Ουγγαρία αμφισβητεί το κατά πόσον μπορεί να είναι σκόπιμη η αυτοτελής διαπίστωση περί παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ, πέραν των τυχόν διαπιστώσεων περί προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων ή περί παράβασης άλλων κανόνων του δικαίου της Ένωσης.

226. Από τη νομολογία προκύπτει σαφώς ότι η διαδικασία παραβάσεως αποσκοπεί στην επίλυση της διαφοράς μεταξύ Επιτροπής και καθού κράτους μέλους σχετικά με το αν συντρέχει περίπτωση παραβίασης του δικαίου της Ένωσης, και, εφόσον πράγματι διαπιστωθεί η παραβίαση, στο να παρακινηθεί το καθού κράτος μέλος να την παύσει [116].

227. Κατά συνέπεια, ευλόγως τίθεται το ερώτημα πώς μπορεί η διαπίστωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ –η οποία έρχεται να προστεθεί στις διαπιστώσεις περί παράβασης συγκεκριμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης και του Χάρτη– να συμβάλει στον εντοπισμό και την παύση της παράβασης υποχρεώσεων που υπέχει κράτος μέλος από το δίκαιο της Ένωσης.

228. Παρεμφερή ερωτήματα έχουν τεθεί σχετικά με τη σκοπιμότητα της διαπίστωσης περί παράβασης διατάξεων του Χάρτη σε υποθέσεις στις οποίες είχε ήδη αποδειχθεί παράβαση διατάξεως των Συνθηκών ή του παραγώγου δικαίου της Ένωσης. Συναφώς, στις προτάσεις της στην υπόθεση Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Τριτοβάθμια εκπαίδευση), η γενική εισαγγελέας J. Kokott διαλαμβάνει τις ακόλουθες διευκρινίσεις: «η διαπίστωση αυτοτελούς προσβολής θεμελιώδους δικαιώματος δεν έχει ιδιαίτερες συνέπειες στην υπό κρίση περίπτωση. Δηλαδή, το βάσιμο της προσφυγής λόγω παραβάσεως προκύπτει ήδη από τις παραβάσεις της οδηγίας για τις υπηρεσίες και του άρθρου 49 ΣΛΕΕ. Βεβαίως, η χωριστή εξέταση του θεμελιώδους δικαιώματος αναδεικνύει την ιδιαίτερη βαρύτητα και σοβαρότητα της παραβάσεως» [117].

229. Με το αυτό σκεπτικό μπορεί να δικαιολογηθεί και το αίτημα της Επιτροπής προς το Δικαστήριο να διαπιστώσει αυτοτελώς παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ, ακόμη και αν η διαπίστωση περί παράβασης άλλων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης και του Χάρτη θα ήταν αρκετή ώστε να στοιχειοθετηθεί η εκ μέρους του καθού κράτους μέλους παράβαση των υποχρεώσεων που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης.

[116] Βλ., π.χ., απόφαση της 8ης Μαρτίου 2022, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Καταπολέμηση της απάτης που συνίσταται στη δήλωση δασμολογητέας αξίας χαμηλότερης της πραγματικής) (C-213/19, EU:C:2022:167, σκέψη 180). Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ακόμη και η διαδικασία του άρθρου 260 ΣΛΕΕ δεν έχει σκοπό να τιμωρήσει, αλλά να παρακινήσει το παραβαίνον κράτος μέλος να εκτελέσει απόφαση διαπιστώσεως παραβάσεως και να παύσει την παράβαση υποχρεώσεως που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης. Βλ., επίσης, απόφαση της 12ης Ιουλίου 2005, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-304/02, EU:C:2005:444, σκέψη 80).

[117] C-66/18 (EU:C:2020:172, σημείο 180).

230. Η διαπίστωση αυτή δεν θα επιτελέσει όμως μόνο συμβολική λειτουργία, αναδεικνύοντας την ιδιαίτερη σοβαρότητα της παράβασης, αλλά θα εξυπηρετήσει και διαγνωστικούς σκοπούς [118]. Μπορεί να αποκαλύψει την πραγματική αιτία των λοιπών παραβάσεων.

231. Αυτό θα είχε σημασία τόσο από την άποψη της επιλογής συγκεκριμένου τρόπου παύσης της παράβασης στην οποία θα προέβαινε το παραβαίνον κράτος μέλος όσο και στο πλαίσιο της εποπτείας που ασκεί η Επιτροπή προκειμένου να διαπιστώσει αν το καθού κράτος μέλος έπαυσε την παράβαση που διαπιστώθηκε με την απόφαση [119].

232. Πέραν αυτού, η διαπίστωση αυτοτελούς παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ μπορεί να επηρεάσει τον καθορισμό του ύψους των κυρώσεων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 260 ΣΛΕΕ εφόσον η παράβαση δεν παύσει ούτε μετά την απόφαση του Δικαστηρίου [120].

233. Εν κατακλείδι, η σκοπιμότητα της αυτοτελούς διαπίστωσης περί παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ έγκειται στο να αναγνωριστεί και να καταγραφεί με πανηγυρικό τρόπο ότι, με τη θέσπιση συγκεκριμένων νομοθετικών διατάξεων, το καθού κράτος μέλος παραβίασε τις «κόκκινες γραμμές» που θέτει η εν λόγω διάταξη. Κατά τον τρόπο αυτόν αποκαλύπτεται η αιτία των λοιπών παραβιάσεων του δικαίου της Ένωσης που εξετάζονται στο πλαίσιο της ίδιας διαδικασίας, η οποία έγκειται στο γεγονός ότι το καθού κράτος μέλος έχει παρεκκλίνει από τις συνταγματικές αξίες της Ένωσης.

234. Τούτο οδηγεί στο τελευταίο ζήτημα που εγείρεται στην υπό κρίση υπόθεση: με ποιον τρόπο θα πρέπει να εκτιμήσει το Δικαστήριο αν παραβιάζονται οι «κόκκινες γραμμές» και να κρίνει αν συντρέχει αυτοτελής παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ;

2. Με ποιον τρόπο πρέπει να εκτιμάται αν παραβιάζονται οι «κόκκινες γραμμές»

235. Κατά την άποψη της Επιτροπής, ο λόγος για τον οποίο συντρέχει εν προκειμένω αυτοτελής παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ έγκειται στο γεγονός ότι οι επιμέρους παραβάσεις που διέπραξε η Ουγγαρία είναι «ιδιαιτέρως σοβαρές, πολυάριθμες και κατάφωρες, συνιστούν δε γενικευμένη και συστηματική προσβολή των επίδικων θεμελιωδών δικαιωμάτων» [121]. Ορισμένα από τα παρεμβαίνοντα κράτη μέλη επίσης θεωρούν ότι για την επίκληση του άρθρου 2 ΣΕΕ προς θεμελίωση αυτοτελούς λόγου προσφυγής απαιτείται υψηλός βαθμός σοβαρότητας των παραβάσεων.

[118] Πρβλ. Scheppele, K.L., Kochenov, D., και Grabowska-Moroz, B., «EU Values Are Law, after All: Enforcing EU Values through Systemic Infringement Actions by the European Commission and the Member States of the European Union», *Yearbook of European Law*, 2020, σ. 3-121. Σε παλαιότερες περιπτώσεις διαδικασιών παραβάσεως, όπως εκείνη που αφορούσε την αλλαγή του ορίου ηλικίας για την παύση της επαγγελματικής δραστηριότητας των δικαστών στην Ουγγαρία, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2012, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (C-286/12, EU:C:2012:687), μέρος της θεωρίας στηλίτευσε το γεγονός ότι αποκρύπτονταν οι πραγματικές αιτίες τις παράβασης. Υπενθυμίζεται ότι η προσφυγή λόγω παραβάσεως κράτους μέλους που άσκησε η Επιτροπή στην υπόθεση εκείνη βασιζόταν σε παράβαση της οδηγίας 2000/78, η οποία απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω ηλικίας, αποκρύπτοντας το υπολανθάνον πρόβλημα της έλλειψης σεβασμού για τις αρχές του κράτους δικαίου.

[119] Αυτό είναι το πρίσμα υπό το οποίο αντιλαμβάνομαι την απάντηση που έδωσε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ήτοι ότι θα πειστεί ότι έπαυσε η παράβαση του άρθρου 2 της ΣΕΕ αν «η Ουγγαρία εξαλείψει ολοσχερώς τις διακρίσεις εις βάρος της εν λόγω μειονότητας· όλα τα κρίσιμα στοιχεία· εάν πειστούμε ότι, σε πιο ουσιαστικό επίπεδο, όλα αυτά αποτελούν παρελθόν –και, λέγοντας "όλα", εννοούμε την εξάλειψη κάθε μορφής διακρίσεων».

[120] Πρβλ. απόφαση της 13ης Ιουνίου 2024, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία II) (C-123/22, EU:C:2024:493).

[121] Σημείο 247 της προσφυγής της Επιτροπής.

236. Η Ουγγαρία δεν διατύπωσε απόψεις περί των κριτηρίων βάσει των οποίων θα πρέπει να εκτιμηθεί αν συντρέχει περίπτωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ, καθόσον η θέση της είναι ότι το Δικαστήριο δεν δύναται ούτως ή άλλως να διαπιστώσει τέτοιου είδους παράβαση στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας.

α) Η άρνηση των θεμελιωδών αξιών ως κριτήριο εκτιμήσεως για τη διαπίστωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ

237. Κατά τη γνώμη μου, το βασικό κριτήριο που κατατείνει στη διαπίστωση περί παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ δεν είναι ούτε το πλήθος ούτε η σοβαρότητα των προσβολών των θεμελιωδών δικαιωμάτων ή των παραβιάσεων άλλων θεμελιωδών αρχών του δικαίου της Ένωσης, αλλά η άρνηση των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ εκ μέρους του καθού κράτους μέλους.

238. Ουσιαστικά, προκειμένου να εκτιμηθεί αν οι διατάξεις της νομοθεσίας κράτους μέλους μπορούν να γίνουν ανεκτές στο πλαίσιο του αξιακού συστήματος της Ένωσης, το κατάλληλο ερώτημα που πρέπει να τεθεί είναι αν η θέσπιση των διατάξεων αυτών σηματοδοτεί την εκ μέρους του καθού κράτους μέλους άρνηση μίας ή περισσοτέρων από τις αξίες που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ.

239. Ενδεχομένως, οι μετέχουσες στην παρούσα διαδικασία υπερτονίζουν το κριτήριο της σοβαρότητας διότι πρόκειται για το ένα εκ των δύο κριτηρίων του άρθρου 7 ΣΕΕ, διάταξης που ορίζει ότι η προβλεπόμενη σε αυτή διαδικασία μπορεί να ενεργοποιηθεί μόνον σε περίπτωση σοβαρής και διαρκούς παραβίασης των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ [122].

240. Ωστόσο, το άρθρο 7 ΣΕΕ, ορίζοντας ως προϋπόθεση της εφαρμογής του την ύπαρξη σοβαρής παραβίασης, αναφέρεται στη σοβαρότητα της παράβασης του ίδιου του άρθρου 2 ΣΕΕ, και όχι στη σοβαρότητα των λοιπών προσαπτόμενων παραβάσεων, οι οποίες εν προκειμένω αφορούν σειρά διατάξεων του δικαίου της Ένωσης σχετικών με την εφαρμογή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, καθώς και ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα.

241. Κατά τη γνώμη μου, δεν συντρέχει περίπτωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ μόνο για τον λόγο ότι είναι σοβαρές οι λοιπές παραβάσεις [123]. Ισχύει μάλλον το αντίθετο: ο λόγος για τον οποίο οι παραβάσεις αυτές αποκτούν σοβαρό και συστημικό χαρακτήρα είναι ότι βασική αιτία τους αποτελεί η άρνηση των αξιών που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ.

242. Οι συνέπειες της παρέκκλισης από τις θεμελιώδεις αξίες δεν περιορίζονται στο εσωτερικό του εκάστοτε κράτους μέλους, αλλά θίγουν τη λειτουργία της έννομης τάξης της Ένωσης. Η παρέκκλιση αυτή συνεπάγεται αυξανόμενη αδυναμία του εκάστοτε κράτους μέλους να συμμορφώνεται και με άλλες υποχρεώσεις που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης [124]. Στην υπό κρίση υπόθεση, καταδεικνύεται ότι η παρέκκλιση της Ουγγαρίας από τις θεμελιώδεις αξίες

[122] Η βαρύτητα των κυρώσεων που μπορεί να επιβληθούν εφόσον πληρούνται τα κριτήρια της σοβαρότητας και της διάρκειας της παραβίασης των θεμελιωδών αξιών εξηγεί, ενδεχομένως, το γεγονός ότι το άρθρο 7 ΣΕΕ επιμένει στα στοιχεία αυτά. Δυνάμει του άρθρου 7 ΣΕΕ, το καθού κράτος μέλος ενδέχεται να αποκλειστεί από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε επίπεδο Ένωσης. Αντιθέτως, η διαπίστωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ στο πλαίσιο διαδικασίας παραβάσεως δεν μπορεί να επιφέρει τη συνέπεια αυτήν. Αντιθέτως, αποσκοπεί μάλλον στο να παρακινήσει το καθού κράτος μέλος να παύσει την παράβαση ώστε να αποφύγει τη συνέπεια αυτή.

[123] Θα ήθελα μάλιστα να προσθέσω ότι ελλείπουν τα κριτήρια βάσει των οποίων θα πρέπει να κριθεί πότε είναι σοβαρή η προσβολή θεμελιώδους δικαιώματος και πότε όχι.

[124] Πρβλ. Poiares Maduro, M., και Menezes Queiroz, B., «A Hard Law Approach to States Systemic Violations of Article 2 of the Treaty of the European Union: Reasons and Means», σε Fisher, E., King, J., και Young, A. (επιμ.), *The Foundations and Future of Public Law: Essays in Honour of Paul Craig*, OUP, Οξφόρδη, 2020, σ. 363-380.

έχει επιπτώσεις όσον αφορά την ικανότητά της να συμμορφωθεί με τους κανόνες που διέπουν την ελεύθερη κυκλοφορία υπηρεσιών. Εξ αυτού δικαιολογείται η παρέμβαση του Δικαστηρίου μέσω της διαδικασίας παραβάσεως [125].

243. Προκειμένου το Δικαστήριο να κρίνει αν ένα κράτος μέλος αρνείται μία από τις αξίες που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ, οφείλει να εξετάσει τις ειδικές περιστάσεις της εκάστοτε υποθέσεως.

244. Επομένως, το Δικαστήριο καλείται να εκτιμήσει κατά πόσον η προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον Χάρτη αποτελεί απόρροια του γεγονότος ότι το καθού κράτος μέλος αρνείται κάποια από τις αξίες που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ.

245. Πέραν του κριτηρίου της άρνησης των θεμελιωδών αξιών, δεν διαβλέπω κάποια πιο ακριβή μέθοδο που θα μπορούσε να αναπτυχθεί in abstracto προκειμένου να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για το Δικαστήριο.

246. Ωστόσο, το πλήθος των παραβάσεων των κανόνων του πρωτογενούς και του παραγώγου δικαίου της Ένωσης, καθώς και του Χάρτη, όπως επίσης και ο τρόπος διάπραξής τους, μπορεί να αποτελέσουν χρήσιμες ενδείξεις προκειμένου να διαπιστωθεί αν η βαθύτερη αιτία των παραβάσεων έγκειται στην άρνηση των θεμελιωδών αξιών.

247. Επομένως, προκειμένου να διαπιστωθεί παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ, κριτήριο εκτιμήσεως αποτελεί η άρνηση θεμελιώδους αξίας, η οποία με τη σειρά της αποτελεί τη βαθύτερη αιτία των λοιπών παραβιάσεων του δικαίου της Ένωσης. Η σοβαρότητα και/ή το πλήθος των λοιπών παραβιάσεων δεν μπορούν, αυτά καθεαυτά, να αποτελέσουν αυτομάτως αποφασιστικό κριτήριο εκτιμήσεως για τη διαπίστωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ, ενδέχεται εντούτοις να αποτελούν σοβαρές ενδείξεις άρνησης των αξιών που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ.

β) Η προσβολή δικαιωμάτων που απορρέουν από τον Χάρτη και ο συνταγματικός διάλογος

248. Οι επιμέρους παραβάσεις, λοιπόν, ιδίως εφόσον αφορούν θεμελιώδη δικαιώματα ή άλλες θεμελιώδεις αρχές του δικαίου της Ένωσης, μπορεί να αποτελέσουν σημαντική ένδειξη ότι η αιτία της έλλειψης σεβασμού για το δίκαιο της Ένωσης έγκειται στην άρνηση των θεμελιωδών αξιών της. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο αν οι παραβάσεις είναι πολυάριθμες, κατάφωρες και γενικευμένες. Εντούτοις, θεωρώ ότι ακόμη και αυτό το στοιχείο δεν επαρκεί κατ' ανάγκην από μόνο του προκειμένου να διαπιστωθεί παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ, καθόσον υπάρχει το ενδεχόμενο η προσβολή δικαιωμάτων που απορρέουν από τον Χάρτη να εντάσσεται στο πλαίσιο του ενδοενωσιακού συνταγματικού διαλόγου και να μη σηματοδοτεί άρνηση των θεμελιωδών αξιών.

249. Μέσω του διαλόγου αυτού εξελίσσεται η έννομη τάξη της Ένωσης. Αυτό σημαίνει ότι ενδέχεται να υπάρχουν διαφορετικές απόψεις σχετικά με τον τρόπο κατά τον οποίο θα πρέπει να συγκεκριμενοποιούνται οι κοινές αξίες.

250. Επ' αυτού επισημαίνεται ότι προσβολή θεμελιώδους δικαιώματος μπορεί να προκύψει, πρώτον, από το γεγονός ότι ο τρόπος κατά τον οποίο γίνεται η στάθμιση μεταξύ δύο θεμελιωδών δικαιωμάτων μπορεί να διαφέρει από το επίπεδο της Ένωσης στο εθνικό επίπεδο ή, δεύτερον, από το διαφορετικό περιεχόμενο το οποίο προσδίδει σε ένα συγκεκριμένο θεμελιώδες δικαίωμα το

[125] Πρβλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Poiares Maduro στην υπόθεση Centro Europa 7 (C-380/05, EU:C:2007:505, σημείο 20).

δίκαιο της Ένωσης, από τη μία πλευρά, και το εθνικό δίκαιο, από την άλλη. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις, η προσβολή προκύπτει ως αποτέλεσμα του διαλόγου που διεξάγεται εντός των ορίων που θέτουν οι θεμελιώδεις αξίες, χωρίς να τίθεται θέμα άρνησης αυτών.

251. Στην πρώτη περίπτωση, κατά την οποία ανακύπτει ανάγκη στάθμισης μεταξύ δύο θεμελιωδών δικαιωμάτων, η απόδοση μεγαλύτερης βαρύτητας στο ένα εξ αυτών έναντι του άλλου μπορεί να καταλήξει σε διάσταση μεταξύ των νομοθετικών ρυθμίσεων που συγκεκριμενοποιούν τα δικαιώματα αυτά. Για παράδειγμα, ενδέχεται το δικαίωμα (διανοητικής) ιδιοκτησίας να προσκρούει στην ελευθερία έκφρασης. Ένα κράτος μέλος θα μπορούσε λοιπόν να απαγορεύσει την άνευ αδείας του δημιουργού χρήση έργου προστατευόμενου με δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας για τις ανάγκες έκφρασης πολιτικών απόψεων. Προκρίνοντας τη λύση αυτήν, το κράτος μέλος αποδίδει μεγαλύτερη βαρύτητα στο δικαίωμα της διανοητικής ιδιοκτησίας απ' ό,τι στην ελευθερία έκφρασης. Η επιλογή αυτή, όμως, δεν σημαίνει από μόνη της ότι το εν λόγω κράτος μέλος αρνείται τη σημασία που έχει η ελευθερία έκφρασης για την αξία της δημοκρατίας. Ωστόσο, αν αργότερα ο νομοθέτης της Ένωσης προβεί σε διαφορετική στάθμιση, αποδίδοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στην ελευθερία έκφρασης, το εν λόγω κράτος μέλος θα πρέπει να συμμορφωθεί με την επιλογή αυτή στους τομείς που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης [126].

252. Παράδειγμα της δεύτερης αυτής περίπτωσης –όπου καταγράφεται διαφορά στον τρόπο κατά τον οποίο γίνεται αντιληπτό το περιεχόμενο ενός θεμελιώδους δικαιώματος χωρίς ωστόσο η διαφορά αυτή να σηματοδοτεί άρνηση των θεμελιωδών αξιών– μπορεί να αποτελέσει η υπόθεση Max-Planck [127]. Στην υπόθεση εκείνη, το Δικαστήριο έκρινε ότι εθνική κανονιστική ρύθμιση σύμφωνα με την οποία αποσβέννυται το δικαίωμα του εργαζομένου να λάβει χρηματική αποζημίωση για μη ληφθείσα ετήσια άδεια σε περίπτωση λύσεως της σχέσεως εργασίας έθιγε το βασικό περιεχόμενο του θεμελιώδους δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών. Σημαίνει άραγε αυτό ότι η Γερμανία, της οποίας η νομοθεσία αποτέλεσε αντικείμενο εξέτασης στην υπόθεση εκείνη, παρέβη το άρθρο 2 ΣΕΕ [128]; Φρονώ ότι στο ερώτημα αυτό προσήκει αρνητική απάντηση, και αυτό θα ίσχυε ακόμη και αν το επίδικο ζήτημα στην υπόθεση εκείνη συνίστατο στην προσβολή του βασικού περιεχομένου θεμελιώδους δικαιώματος. Προκειμένου να αρθεί η προσβολή αυτή, αρκούσε η τροποποίηση των επίμαχων διατάξεων του γερμανικού δικαίου. Το γεγονός ότι, στη συγκεκριμένη αυτήν περίπτωση, η ερμηνεία της Γερμανίας όσον αφορά το δικαίωμα ετήσιας άδειας διέφερε από εκείνη του νομοθέτη της Ένωσης δεν συνεπάγεται άρνηση της σημασίας που έχει το δικαίωμα αυτό για την προάσπιση των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ.

253. Επομένως, η ενδεχόμενη διάσταση απόψεων όσον αφορά το περιεχόμενο θεμελιωδών δικαιωμάτων ή οι αποκλίνουσες σταθμίσεις μεταξύ δύο ή περισσοτέρων θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν θα πρέπει να οδηγούν σε διαπίστωση περί παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ. Τέτοιες διαφοροποιήσεις αποτελούν στοιχείο του συνταγματικού διαλόγου που διεξάγεται στο

126 Ως παράδειγμα της στάθμισης που έγινε σε επίπεδο Ένωσης μεταξύ των δύο αυτών δικαιωμάτων προκειμένου να ερμηνευθεί η έννοια της παρωδίας, η οποία απαντά στην οδηγία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας [οδηγία 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ 2001, L 167, σ. 10)], βλ. απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2014, Deckmyn και Vrijheidsfonds (C-201/13, EU:C:2014:2132).

127 Απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2018, Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften (C-684/16, EU:C:2018:874).

128 Βεβαίως, στην υπόθεση εκείνη δεν ανέκυψε τέτοιο ζήτημα. Το θέτω εδώ για τις ανάγκες της ανάλυσης και μόνον.

πλαίσιο της έννομης τάξης της Ένωσης, η οποία δεν απαγορεύει τους διαφορετικούς τρόπους συγκεκριμενοποίησης των δικαιωμάτων [129]. Ωστόσο οι διαφοροποιήσεις αυτές δεν σηματοδοτούν άρνηση των θεμελιωδών αξιών.

254. Παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ θα πρέπει να διαπιστώνεται μόνον εφόσον το Δικαστήριο καταλήγει στην κρίση ότι ένα κράτος μέλος προσέβαλε δικαίωμα το οποίο απορρέει από τον Χάρτη διότι αρνείται τη θεμελιώδη αξία η οποία συγκεκριμενοποιείται στο δικαίωμα αυτό.

3. Η παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ στην υπό κρίση υπόθεση

255. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, απέδειξε η Επιτροπή ότι η παράβαση που διέπραξε η Ουγγαρία διά της θέσπισης του τροποποιητικού νόμου ο οποίος εισήγαγε τις επίμαχες διατάξεις έχει τα χαρακτηριστικά εκείνα που δικαιολογούν τη διαπίστωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ;

256. Κατά τη γνώμη μου, και υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υπόθεσης, στο ερώτημα αυτό προσήκει καταφατική απάντηση.

α) Οι επίμαχες διατάξεις συνιστούν άρνηση των αξιών του άρθρου 2 ΣΕΕ

257. Η διαπίστωση ότι οι επίμαχες νομοθετικές διατάξεις περιορίζουν ποικιλοτρόπως την ελεύθερη κυκλοφορία υπηρεσιών, καθώς και η –ακόμη πιο σημαντική– διαπίστωση ότι οι ίδιες αυτές επίμαχες διατάξεις προσβάλλουν τέσσερα από τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη αποτελούν ισχυρή ένδειξη παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ.

258. Έχει σημασία το γεγονός ότι η Ουγγαρία προβάλλει έναν και μόνο λόγο προς δικαιολόγηση όλων των επίμαχων εν προκειμένω περιπτώσεων παράβασης διατάξεων του δικαίου της Ένωσης: την επιθυμία της να προστατεύσει τους ανηλίκους από το «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ», περιεχόμενο το οποίο το συγκεκριμένο κράτος μέλος θεωρεί επιβλαβές. Η προσπάθεια αυτή αντανακλά την άποψη του Ούγγρου νομοθέτη ότι τα ΛΟΑΔΜ άτομα αποτελούν ανεπιθύμητο κοινωνικό υποσύνολο στο οποίο δεν αξίζει ισότιμη μεταχείριση.

259. Τα δικαιώματα των ΛΟΑΔΜ ατόμων, και ιδιαίτερα τα ζητήματα που άπτονται της ταυτότητας φύλου, εξακολουθούν να είναι κοινωνικά ευαίσθητα [130]. Είναι άραγε αυτό επαρκής λόγος προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι επίμαχες νομοθετικές ρυθμίσεις της Ουγγαρίας ως μέρος του ενδοενωσιακού συνταγματικού διαλόγου αντί ως παράβαση του άρθρου 2 ΣΕΕ;

260. Φρονώ ότι η υπό κρίση περίπτωση διαφέρει από τα παραδείγματα συνταγματικού διαλόγου που παρατέθηκαν προηγουμένως κατά την εξής, ιδιαιτέρως σημαντική, πτυχή. Στα παραδείγματα αυτά, ούτε το διαφορετικό αποτέλεσμα της διαδικασίας στάθμισης ούτε η διαφορετική ερμηνεία του περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων υπήρξαν απόρροια της άρνησης των αντίστοιχων θεμελιωδών αξιών. Σε αντιδιαστολή, οι επίμαχες εν προκειμένω νομοθετικές διατάξεις της Ουγγαρίας συνιστούν άρνηση των αξιών που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ.

[129] Ωστόσο, εφόσον γίνει η στάθμιση σε επίπεδο Ένωσης, ή εφόσον ο νομοθέτης της Ένωσης προσδιορίσει ακριβέστερα το περιεχόμενο κάποιο δικαιώματος, τα κράτη μέλη δεν δύνανται πλέον να διατηρούν σε ισχύ διαφορετικές ρυθμίσεις στους τομείς που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Πρβλ., π.χ., απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Melloni (C-399/11, EU:C:2013:107).

[130] Εξ αυτού μάλιστα του λόγου διατυπώθηκε από τους Bonelli, M., και Claes, M. –στο «Crossing the Rubicon? The Commission's use of Article 2 TEU in the infringement action on LGBTIQ+ rights in Hungary», *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2023, σ. 3-14–, η άποψη ότι η υπό κρίση υπόθεση δεν ενδείκνυται προκειμένου να κριθεί αν μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου 2 ΣΕΕ προς θεμελίωση αυτοτελούς λόγου προσφυγής λόγω παραβάσεως κράτους μέλους.

261. Πίσω από τις επίμαχες διατάξεις υποκρύπτεται η άρνηση της ισότητας των ΛΟΑΔΜ ατόμων, η οποία αποτελεί την πρωταρχική αιτία όλων των επίμαχων εν προκειμένω παραβάσεων. Οι παραβάσεις αυτές δεν θα σημειώνονταν εάν η Ουγγαρία δεν θεωρούσε το περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ επιβλαβές για την ανάπτυξή των ανηλίκων.

262. Δεν θεωρώ δεκτικό διαλογικής αμφισβήτησης το ζήτημα αν τα ΛΟΑΔΜ άτομα δικαιούνται ισότιμη μεταχείριση στα κράτη μέλη. Η έλλειψη σεβασμού προς μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα και η περιθωριοποίησή της αποτελούν «κόκκινες γραμμές» τις οποίες θέτουν οι θεμελιώδεις αξίες της ισότητας, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

263. Και μπορεί μεν οι διαδικασίες μέσω των οποίων θα πρέπει να πραγματωθεί η ισότητα των ΛΟΑΔΜ ατόμων να διαφέρουν και να αποτελέσουν αντικείμενο συζήτησης, ωστόσο η επιλογή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω φύλου ή γενετήσιου προσανατολισμού υπαγορεύεται από λόγους αρχής και έχει βαθιές ρίζες στο συνταγματικό πλαίσιο της Ένωσης. Αυτό δεν παύει να ισχύει παρ' όλο τον κοινωνικά ευαίσθητο χαρακτήρα των ζητημάτων που αφορούν τη ΛΟΑΔΜ κοινότητα. Εάν οι δυσμενείς διακρίσεις οφείλονταν σε άλλους λόγους τους οποίους οι κοινωνίες απορρίπτουν πιο σθεναρά, όπως το χρώμα του δέρματος ή η θρησκεία, θα ήταν προφανές ότι νομοθετικές ρυθμίσεις όπως οι επίμαχες εν προκειμένω συνιστούν άρνηση της αξίας της ισότητας.

264. Κατά συνέπεια, και παρά τον ευαίσθητο χαρακτήρα του ζητήματος, θεωρώ ότι οι επίμαχες νομοθετικές ρυθμίσεις της Ουγγαρίας πληρούν το –αναγκαίο για τη διαπίστωση παράβασης του άρθρου 2 ΣΕΕ– κριτήριο της άρνησης των θεμελιωδών αξιών.

β) Ποιες θεμελιώδεις αξίες παραβιάζονται;

265. Αναπόφευκτη συνέπεια των παραβιάσεων του δικαίου της Ένωσης, όταν η αιτία αυτών έγκειται στην άρνηση των αξιών της, αποτελεί η παρέκκλιση από το πρότυπο κοινωνίας που σκιαγραφείται στο άρθρο 2 ΣΕΕ. Οι θεμελιώδεις αξίες είναι αλληλένδετες και η διαπίστωση περί παραβίασης μίας εξ αυτών αποτελεί ένδειξη ότι το καθού κράτος μέλος αρνείται το πρότυπο της συνταγματικής δημοκρατίας που βασίζεται στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

266. Εν προκειμένω, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι επίμαχες νομοθετικές διατάξεις παραβιάζουν τις θεμελιώδεις αξίες της ισότητας, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

267. Επισημαίνεται συναφώς ότι η διαπίστωση περί προσβολής συγκεκριμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων μπορεί να χρησιμεύσει ως ένδειξη περί του ποιες είναι οι θεμελιώδεις αξίες των οποίων η προσβολή αυτή συνιστά άρνηση. Τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία θεωρώ ότι προσβάλλονται εν προκειμένω αποτελούν, στο σύνολό τους, ειδικότερη έκφραση και συγκεκριμενοποίηση των αξιών που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ και τις οποίες επικαλείται η Επιτροπή.

268. Κατ' αρχάς, η παράβαση του άρθρου 21 του Χάρτη, η οποία συνίσταται στην εισαγωγή δυσμενούς διακρίσεως εις βάρος της μειονοτικής ομάδας των ΛΟΑΔΜ ατόμων, στον στιγματισμό και την περιθωριοποίησή τους, έρχεται σε οξεία αντίθεση με τις αρχές τις ισότητας και της ανοχής, καθώς και με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

269. Δεύτερον, η προσβολή της ελευθερίας έκφρασης και πληροφόρησης, την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 11 του Χάρτη, θίγει ένα βασικό θεμέλιο της πλουραλιστικής και δημοκρατικής κοινωνίας την οποία οραματίζεται ο νομοθέτης του άρθρου 2 ΣΕΕ[131], το οποίο αποτελεί το αναγκαίο προαπαιτούμενο της ισότητας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

270. Τρίτον, η προσβολή του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη, έρχεται σε κατάφωρη αντίθεση με την αξία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

271. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την οποία αρνείται ο νομοθέτης των επίμαχων διατάξεων, αποτελεί, εκτός από θεμελιώδες δικαίωμα, και μία από τις θεμελιώδεις αξίες που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ. Με τα λόγια ενός συναδέλφου γενικού εισαγγελέα, «η αξία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αποτελεί τον πραγματικό θεμελιώδη κανόνα (Grundnorm) του ευρωπαϊκού συνταγματισμού μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο σε αντιδιαστολή προς τη φρίκη των ολοκληρωτικών καθεστώτων τα οποία είχαν αρνηθεί την αναγνώριση οιασδήποτε αξίας του ανθρώπου»[132].

272. Υπό το πρίσμα δε των τρεχουσών εξελίξεων παγκοσμίως, είναι περισσότερο από ποτέ αναγκαίο να μη λησμονούνται οι λόγοι για τους οποίους η Ένωση διακήρυξε τις αξίες του άρθρου 2 ΣΕΕ, ούτε και οι λόγοι για τους οποίους είναι ζωτικής σημασίας η διαρκής επιβεβαίωση και προάσπιση των αξιών αυτών.

273. Εν κατακλείδι, είμαι της γνώμης ότι οι εξεταζόμενες εν προκειμένω περιπτώσεις προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων καταδεικνύουν ότι οι επίμαχες διατάξεις αποκλίνουν σημαντικά από το πρότυπο το οποίο αντανακλά το άρθρο 2 ΣΕΕ, ήτοι της συνταγματικής δημοκρατίας που σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

274. Αυτή ακριβώς η άρνηση των αξιών που διακηρύσσονται στο άρθρο 2 ΣΕΕ αποτελεί το απροσδιόριστο «πρόσθετο στοιχείο» το οποίο ώθησε την Επιτροπή να προβάλει τον έκτο λόγο της προσφυγής της.

275. Για τους προεκτεθέντες λόγους, θεωρώ ότι το Δικαστήριο θα πρέπει να κρίνει ότι, με τη θέσπιση του τροποποιητικού νόμου ο οποίος εισήγαγε τις επίμαχες διατάξεις 1, 3, 4, 6 και 7, η Ουγγαρία παρέβη το άρθρο 2 ΣΕΕ.

III. Ανάλυση – Δεύτερο μέρος: Παραβίαση του σχετικού με την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών πρωτογενούς και παραγώγου δικαίου καθώς και του ΓΚΠΔ

276. Στο μέρος αυτό των παρουσών προτάσεων θα εξετάσω τις εναπομείνασες αιτιάσεις της Επιτροπής, με τις οποίες προσάπτεται στην Ουγγαρία παράβαση συγκεκριμένων διατάξεων του πρωτογενούς και του παραγώγου δικαίου της Ένωσης, σχετικών με την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών, καθώς και παράβαση διατάξεων του ΓΚΠΔ (πρώτος έως και τέταρτος λόγος της προσφυγής της Επιτροπής).

131 Πρβλ. αποφάσεις της 6ης Σεπτεμβρίου 2011, Patriciello (C-163/10, EU:C:2011:543, σκέψη 31), και της 23ης Απριλίου 2020, Associazione Avvocatura per i diritti LGBTI (C-507/18, EU:C:2020:289, σκέψη 48).

132 Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα G. Pitruzzella στην υπόθεση X (Απουσία λόγων καταγγελίας) (C-715/20, EU:C:2023:281, σημείο 76).

Α. Επί του πρώτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής

277. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι, με τη θέσπιση των επίμαχων διατάξεων 3, 4, 5 και 6, η Ουγγαρία παρέβη την οδηγία ΥΟΑΜ.

278. Όπως και άλλες πράξεις που διέπουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών στην εσωτερική αγορά, η οδηγία ΥΟΑΜ βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, υπό την ειδικότερη έκφραση της αρχής της «χώρας εγκατάστασης» ή της «χώρας προέλευσης». Κατ' εφαρμογήν της αρχής αυτής –την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ–, οι πάροχοι ΥΟΑΜ λειτουργούν συμμορφούμενοι με τις κείμενες διατάξεις του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένοι.

279. Επίσης κατ' εφαρμογήν της αρχής αυτής, το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ υποχρεώνει τα κράτη μέλη εντός των οποίων λαμβάνονται οι υπηρεσίες ΥΟΑΜ να εξασφαλίζουν την ελευθερία λήψεως και να μην περιορίζουν την αναμετάδοση στο έδαφός τους υπηρεσιών ΥΟΑΜ παρεχόμενων από παρόχους οι οποίοι προέρχονται από άλλα κράτη μέλη για λόγους που εμπίπτουν στα πεδία τα οποία διέπονται από την οδηγία.

1. Η επίμαχη διάταξη 4

280. Το άρθρο 6α της οδηγίας ΥΟΑΜ επιβάλλει στα κράτη μέλη να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία της σωματικής, πνευματικής και ηθικής ανάπτυξης των ανηλίκων. Τα μέτρα αυτά μπορεί να συνίστανται στην επιβολή περιορισμών όσον αφορά την ώρα μετάδοσης, πρέπει δε να είναι αναλογικά ως προς τη δυνητική βλάβη που μπορεί να προκαλέσει το πρόγραμμα. Εάν το εκάστοτε πρόγραμμα συμμορφώνεται με τους κανόνες του κράτους προέλευσης που αποσκοπούν στην προστασία των ανηλίκων, θα πρέπει να αναμεταδίδεται ελεύθερα στο έδαφος οποιουδήποτε άλλου κράτους μέλους.

281. Έχοντας υπόψη το συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο, η Επιτροπή υποστηρίζει, κατ' αρχάς, ότι η επίμαχη διάταξη 4, η οποία επιβάλλει την κατάταξη των προγραμμάτων «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ» στην κατηγορία V, με αποτέλεσμα να μπορούν να μεταδίδονται μόνον μεταξύ των ωρών 22:00 και 05:00, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εφαρμόζει το άρθρο 6α της οδηγίας ΥΟΑΜ, ως εκ τούτου συνιστά περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών ΥΟΑΜ.

282. Με το υπόμνημά της αντικρούσεως η Ουγγαρία ισχυρίζεται, πρώτον, ότι η επίμαχη διάταξη 4 θεσπίστηκε στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 6α της οδηγίας ΥΟΑΜ. Η οδηγία αυτή, εκτός του ότι επιτάσσει να υπόκειται στα αυστηρότερα μέτρα το περιεχόμενο το οποίο αναπαριστά αδικαιολόγητη βία και πορνογραφία, κατά τα λοιπά δεν εναρμονίζει τους κανόνες σχετικά με τα είδη των προγραμμάτων που θεωρούνται επιβλαβή για τους ανηλίκους. Επικαλούμενη την εν λόγω ελάχιστη εναρμόνιση, η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να κρίνουν, αυτόνομα και με βάση τις πολιτιστικές και ηθικές τους αξίες, ποια προγράμματα είναι επιβλαβή για τους ανηλίκους.

283. Ωστόσο, όπως υποστήριξε η Επιτροπή, αποφάσεις οι οποίες ορίζουν ποιο περιεχόμενο είναι δυνητικά επιβλαβές για τους ανηλίκους πρέπει να βασίζονται σε επιστημονικά στοιχεία σχετικά με τη δυνητική βλάβη που μπορεί να προκαλέσει συγκεκριμένο περιεχόμενο.

284. Όπως έχει ήδη εκτεθεί (σημείο 111 των παρουσών προτάσεων), η Ουγγαρία δεν προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία προς επίρρωση της άποψής της ότι προγράμματα «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ» είναι επιβλαβή για την ανάπτυξη των ανηλίκων. Επιπροσθέτως, αποδείχθηκε (βλ. το κεφάλαιο

των παρουσών προτάσεων που αφορά τον πέμπτο λόγο της προσφυγής της Επιτροπής) ότι ο περιορισμός αυτός συνιστά επέμβαση στην ελευθερία πληροφόρησης και στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, ενώ παράλληλα εισάγει δυσμενείς διακρίσεις και προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια των ΛΟΑΔΜ ατόμων. Δεδομένου δε ότι κάθε περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών [133], περιλαμβανομένων των ΥΟΑΜ [134], πρέπει να σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, δεν μπορεί να γίνει αποδεκτός ο ισχυρισμός ότι η επίμαχη διάταξη 4 προάγει την προστασία των ανηλίκων.

285. Ως εκ τούτου, η επίμαχη διάταξη 4 δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως διάταξη που εφαρμόζει το άρθρο 6α της οδηγίας ΥΟΑΜ.

286. Περαιτέρω, η Ουγγαρία ισχυρίζεται ότι η υποχρεωτική κατάταξη στην κατηγορία V αφορά μόνο τα προγράμματα εκείνα των οποίων το «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» αποτελεί καθοριστικό στοιχείο, ενώ τα προγράμματα στα οποία το περιεχόμενο αυτού του είδους δεν επιτελεί καθοριστικό ρόλο, αλλά απλώς παρουσιάζεται σποραδικά, δεν κατατάσσονται υποχρεωτικά στην κατηγορία V. Αυτό σημαίνει ότι, στην Ουγγαρία, μια ταινία με θέμα τη ζωή μιας ΛΟΑΔΜ οικογένειας ή ένα ντοκιμαντέρ το οποίο πραγματεύεται το ζήτημα του επαναπροσδιορισμού φύλου κατατάσσεται υποχρεωτικά στην κατηγορία V. Ωστόσο, προγράμματα στα οποία σκηνές που αναπαριστούν «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» –για παράδειγμα, ένα ζευγάρι ομοφυλοφίλων που κρατιούνται από το χέρι– εμφανίζονται σποραδικά δεν κατατάσσονται υποχρεωτικά στην κατηγορία V.

287. Οι ισχυρισμοί της Ουγγαρίας δεν απαντούν στην αιτίαση περί περιορισμού της ελευθερίας μετάδοσης προγραμμάτων τα οποία είναι κατά κύριο λόγο «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ». Κατά τη νομολογία, περιορισμούς στην ελευθερία παροχής υπηρεσιών θεωρείται ότι συνιστούν όχι μόνον τα εθνικά μέτρα που απαγορεύουν την παροχή των υπηρεσιών, αλλά και εκείνα που παρεμποδίζουν ή καθιστούν λιγότερο ελκυστική την άσκηση των δραστηριοτήτων των παρόχων υπηρεσιών που είναι εγκατεστημένοι σε άλλα κράτη μέλη [135]. Όπως έχει δε ήδη διευκρινιστεί, ούτε η προστασία της σωματικής, πνευματικής ή ηθικής ανάπτυξης των ανηλίκων ούτε το δικαίωμα των γονέων να αναθρέφουν τα τέκνα τους σύμφωνα με τις προσωπικές τους πεποιθήσεις δικαιολογούν ευλόγως έναν τέτοιο περιορισμό.

288. Επομένως, η επίμαχη διάταξη 4 συνιστά αδικαιολόγητο περιορισμό της παροχής υπηρεσιών ΟΑΜ.

2. Η επίμαχη διάταξη 6

289. Το ουγγρικό δίκαιο προβλέπει ότι από την υποχρέωση κατάταξης εξαιρούνται οι ανακοινώσεις δημοσίου ενδιαφέροντος και τα μηνύματα ευαισθητοποίησης [136]. Ωστόσο, η επίμαχη διάταξη 6 προβλέπει ότι ανακοινώσεις με «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» δεν μπορούν να επωφεληθούν από την εξαίρεση αυτή. Καταχωρίσεις «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ» στα μέσα

133 Βλ. τις παραπομπές στην υποσημείωση 21 των παρουσών προτάσεων.

134 Πρβλ. απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2011, Mesopotamia Broadcast και Roj TV (C-244/10 και C-245/10, EU:C:2011:607, σκέψη 33), στην οποία το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι κάθε μέτρο που αποσκοπεί στον περιορισμό της μετάδοσης προγραμμάτων από άλλα κράτη μέλη πρέπει να συμβιβάζεται με τα θεμελιώδη δικαιώματα που απορρέουν από τον Χάρτη. Η αρχή αυτή επαναλαμβάνεται στην αιτιολογική σκέψη 16 της οδηγίας ΥΟΑΜ.

135 Πρβλ. αποφάσεις της 25ης Ιουλίου 1991, Säger (C-76/90, EU:C:1991:331, σκέψη 12), και της 13ης Δεκεμβρίου 2007, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-465/05, EU:C:2007:781, σκέψη 17).

136 Η Ουγγαρία διευκρινίζει ότι ως ανακοίνωση δημοσίου ενδιαφέροντος νοείται η μετάδοση πληροφοριών που αποσκοπούν να στρέψουν την προσοχή του κοινού σε συγκεκριμένο ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος, ενώ τα μηνύματα ευαισθητοποίησης αποσκοπούν επιπλέον και στον επηρεασμό της κοινής γνώμης.

ενημέρωσης, για παράδειγμα πληροφορίες σχετικά με τη διοργάνωση μιας «παρέλασης υπερηφάνειας» (pride parade), υπόκεινται υποχρεωτικά σε κατάταξη, πιθανότατα θα καταταγούν δε στην κατηγορία V, που σημαίνει ότι η μετάδοσή τους θα επιτρέπεται μόνον εντός του προαναφερθέντος περιορισμένου ωραρίου.

290. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι με την επίμαχη διάταξη 6 η Ουγγαρία παρέβη το άρθρο 6α της οδηγίας ΥΟΑΜ.

291. Με το υπόμνημά της αντικρούσεως, η Ουγγαρία επικαλείται, προς δικαιολόγηση των ενεργειών της, την ανάγκη προστασίας των ανηλίκων και διασφάλισης των δικαιωμάτων των γονέων.

292. Ωστόσο, και για τους ίδιους λόγους που αναφέρθηκαν κατά την εξέταση της επίμαχης διάταξης 4, ούτε η επίμαχη διάταξη 6 μπορεί να δικαιολογηθεί από την ανάγκη αυτή. Η διάταξη αυτή, συνδυαζόμενη με την επίμαχη διάταξη 4, αντιβαίνει επίσης στην ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης καθώς και στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής των ΛΟΑΔΜ ατόμων, ενώ εισάγει δυσμενή διάκριση για λόγους φύλου και γενετήσιου προσανατολισμού, καθόσον η υποχρέωση κατάταξης που επιβάλλει αφορά μόνον τις ανακοινώσεις δημοσίου ενδιαφέροντος περιεχομένου ΛΟΑΔΜ, όχι όμως και τις σχετικές με τη ζωή των ετεροφυλόφιλων και ταυτοφυλικών ατόμων ανακοινώσεις[137].

293. Ως εκ τούτου, η επίμαχη διάταξη 6 συνιστά αδικαιολόγητο περιορισμό της παροχής υπηρεσιών ΟΑΜ, κατά παράβαση του άρθρου 6α της οδηγίας ΥΟΑΜ.

3. Η επίμαχη διάταξη 3

294. Ενώ η επίμαχη διάταξη 6 αφορά τις ανακοινώσεις μη εμπορικού χαρακτήρα, η επίμαχη διάταξη 3, η οποία τροποποιεί τον νόμο περί διαφήμισης, αφορά τις ανακοινώσεις εμπορικού περιεχομένου. Απαγορεύει την πρόσβαση των ανηλίκων σε διαφημιστικά μηνύματα που παρουσιάζουν «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ».

295. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι η επίμαχη διάταξη 3 αντιβαίνει στο άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο γ′, σημείο ii, της οδηγίας ΥΟΑΜ, το οποίο προβλέπει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να εξασφαλίζουν ότι οι οπτικοακουστικές εμπορικές ανακοινώσεις που μεταδίδονται από παρόχους υπηρεσιών μέσων επικοινωνίας τηρούν την απαγόρευση εισαγωγής διακρίσεων βάσει, μεταξύ άλλων, φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού. Η διάταξη αυτή της οδηγίας ΥΟΑΜ αποτελεί ειδικότερη έκφραση της γενικής αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων.

296. Στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας ΥΟΑΜ εμπίπτουν βέβαια μόνον οι εμπορικές ανακοινώσεις που συνοδεύουν ή περιλαμβάνονται σε ΥΟΑΜ[138]. Ωστόσο, οι μορφές ανακοινώσεων που ανήκουν στην κατηγορία αυτή είναι πολυάριθμες, περιλαμβάνονται δε σε αυτές, για παράδειγμα, οι απαριθμούμενες στο άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο η′, της οδηγίας ΥΟΑΜ, ήτοι οι τηλεοπτικές διαφημίσεις, οι χορηγίες, οι τηλεπωλήσεις και οι τοποθετήσεις προϊόντων. Όλες αυτές οι μορφές εμπορικών ανακοινώσεων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας ΥΟΑΜ.

[137] Επί του ζητήματος αυτού, παραπέμπω στο κεφάλαιο των παρουσών προτάσεων όπου αναλύεται ο πέμπτος λόγος της προσφυγής της Επιτροπής.

[138] Πρβλ. απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2018, Peugeot Deutschland (C-132/17, EU:C:2018:85, σκέψεις 27 και 28).

297. Ωστόσο, με τα υπομνήματά της αντικρούσεως και ανταπαντήσεως, η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι ο νόμος περί διαφήμισης πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με τον νόμο περί ελευθερίας του Τύπου και τον νόμο περί ΜΜΕ, καθώς και ότι η μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων στα οπτικοακουστικά μέσα δεν εμπίπτει στις διατάξεις του νόμου περί διαφήμισης.

298. Το άρθρο 1, παράγραφος 3, του νόμου περί διαφήμισης –τον οποίο τροποποίησε η επίμαχη διάταξη 3– προβλέπει ότι, όσον αφορά τις διαφημίσεις που μεταδίδονται μέσω υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων και ραδιοφώνου, έχουν εφαρμογή οι νόμοι CIV του 2010 (νόμος περί ελευθερίας του Τύπου) και CLXXXV του 2010 (νόμος περί ΜΜΕ). Εντούτοις, εξ αυτού δεν προκύπτει ότι δεν έχει εφαρμογή ο νόμος περί διαφήμισης. Εάν ο Ούγγρος νομοθέτης είχε πράγματι τη βούληση να ορίσει ότι η μετάδοση διαφημίσεων στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο διέπεται μόνον από αυτούς τους δύο νόμους, τότε θα είχε πιθανότατα χρησιμοποιήσει αντίστοιχη περιοριστική διατύπωση (όπως, π.χ., «έχουν εφαρμογή αποκλειστικά/μόνον οι νόμοι...»). Εφόσον δεν το έπραξε, έπεται ότι ο νόμος περί διαφήμισης παραμένει εφαρμοστέος, εκ παραλλήλου με τους λοιπούς δύο.

299. Κατά συνέπεια, ο νόμος περί διαφήμισης εμπίπτει πράγματι στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας ΥΟΑΜ, ενώ η απαγόρευση του περιεχομένου ΛΟΑΔΜ περιορίζει την παροχή των διεπόμενων από την οδηγία αυτή υπηρεσιών. Ως εκ τούτου, και όπως στις περιπτώσεις των επίμαχων διατάξεων 4 και 6 περί των οποίων έγινε λόγος προηγουμένως, η επίμαχη διάταξη 3 συνιστά αδικαιολόγητο περιορισμό της παροχής υπηρεσιών ΥΟΑΜ, κατά παράβαση του άρθρου 9, παράγραφος 1, στοιχείο γ′, σημείο ii, της οδηγίας ΥΟΑΜ.

4. Η επίμαχη διάταξη 5

300. Η επίμαχη διάταξη 5 επιβάλλει στο Συμβούλιο Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας την υποχρέωση να ζητεί από τα λοιπά κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα οσάκις διαπιστώνεται η διάπραξη παραβάσεων από παρόχους ΥΟΑΜ που υπάγονται στη δικαιοδοσία άλλου κράτους μέλους και εκπέμπουν στην Ουγγαρία, και οι οποίοι έχουν παραβεί τους κανόνες του ουγγρικού δικαίου σχετικά με την κατάταξη των προγραμμάτων περιεχομένου ΛΟΑΔΜ.

301. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η επίμαχη διάταξη 5 παραβιάζει την αρχή της χώρας προέλευσης, η οποία διατυπώνεται στο άρθρο 2 και το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ, καθόσον θεσπίζει μηχανισμό μέσω του οποίου το κράτος μέλος λήψης της υπηρεσίας επιδιώκει να υποχρεώσει το κράτος μέλος προέλευσης να εξασφαλίσει τη συμμόρφωση με τους κανόνες του πρώτου, υπό όρους διαφορετικούς από εκείνους που καθορίζει η οδηγία.

302. Το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας ΥΟΑΜ προβλέπει ότι το κράτος μέλος λήψης δύναται να παρεκκλίνει προσωρινά από την υποχρέωσή του να εξασφαλίζει την ελευθερία λήψεως υπηρεσιών ΥΟΑΜ που εκπέμπονται από άλλο κράτος μέλος. Η παρέκκλιση αυτή είναι επιτρεπτή μόνον εφόσον ο πάροχος που υπάγεται στη δικαιοδοσία άλλου κράτους μέλους παραβαίνει προδήλως, σοβαρώς και βαρέως το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′, ή το άρθρο 6α, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ.

303. Εντούτοις, κατά την άποψη της Επιτροπής –με την οποία συντάσσομαι–, το άρθρο 3, παράγραφος 2, δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιτρέπει στα κράτη μέλη να θεσπίζουν ειδικές διατάξεις παράλληλης ισχύος στο εθνικό τους δίκαιο προκειμένου να επεκτείνουν την εφαρμογή των οικείων εθνικών διατάξεων σε παρόχους υπηρεσιών υπαγόμενους στη δικαιοδοσία άλλου κράτους μέλους, ούτε να καθορίζει συναφώς όρους λιγότερο αυστηρούς από εκείνους που καθορίζει το άρθρο 3, παράγραφος 2.

304. Η Ουγγαρία, ωστόσο, υποστηρίζει ότι η επίμαχη διάταξη 5 δεν σκοπεί να εφαρμόσει το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας ΥΟΑΜ, αλλά το άρθρο 4, παράγραφος 2, αυτής.

305. Δυνάμει της τελευταίας αυτής διάταξης, όταν ένα κράτος μέλος έχει ασκήσει τη δυνατότητα να επιβάλει λεπτομερέστερους ή αυστηρότερους κανόνες στους παρόχους υπηρεσιών μέσων επικοινωνίας δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, δύναται κατ' εξαίρεση να υποβάλει αίτημα προς το κράτος μέλος προέλευσης προκειμένου το τελευταίο να ζητήσει από τους παρόχους υπηρεσιών μέσων επικοινωνίας που υπάγονται στη δικαιοδοσία του να συμμορφωθούν προς τους κανόνες αυτούς, τούτο δε μόνον στην περίπτωση που οι παρεχόμενες υπηρεσίες επικοινωνίας απευθύνονται στο σύνολό τους ή κατά το μεγαλύτερο μέρος τους στην επικράτεια του κράτους μέλους λήψης των υπηρεσιών [139].

306. Επομένως, η διάταξη αυτή έχει εφαρμογή μόνον στην περίπτωση που ένα κράτος μέλος έχει ασκήσει τη δυνατότητα που του παρέχεται για τη θέσπιση αυστηρότερων κανόνων στα πεδία που συντονίζει η οδηγία.

307. Η προστασία των ανηλίκων από δυνητικά επιβλαβείς υπηρεσίες ΟΑΜ αποτελεί πράγματι ένα από τα πεδία που ρυθμίζονται από το άρθρο 6α, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ.

308. Εντούτοις, δεν μπορεί να θεωρηθεί, κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ, ότι οι επίμαχες διατάξεις που αφορούν την κατάταξη των προγραμμάτων ΥΟΑΜ (ήτοι οι επίμαχες διατάξεις 4 και 6) εμπίπτουν στην έννοια των αυστηρότερων κανόνων διότι, όπως ρητώς ορίζει η ίδια αυτή διάταξη, οι κανόνες αυτού του είδους πρέπει να συνάδουν με το ενωσιακό δίκαιο.

309. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, οι επίμαχες διατάξεις δεν συνάδουν με το ενωσιακό δίκαιο διότι περιορίζουν την παροχή υπηρεσιών ΟΑΜ και προσβάλλουν, χωρίς αποδεκτή δικαιολόγηση [140], θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στον Χάρτη. Με άλλα λόγια, διάταξη του εθνικού δικαίου η οποία αντιβαίνει στο άρθρο 6α, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ δεν μπορεί να συνιστά «λεπτομερέστερ[ο] ή ακριβέστερ[ο]» κανόνα κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας, καθόσον κανόνας ο οποίος παραβιάζει την οδηγία δεν μπορεί να παρέχει νόμιμο έρεισμα για την εφαρμογή της προβλεπόμενης από το άρθρο 4 εξαίρεσης.

310. Για τον λόγο αυτόν, η Ουγγαρία δεν δύναται να επικαλεστεί το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας ΥΟΑΜ προς δικαιολόγηση του περιορισμού που θεσπίζει η επίμαχη διάταξη 5.

311. Για τους προαναφερθέντες λόγους, η επίμαχη διάταξη 5 αντιβαίνει τόσο στο άρθρο 2 όσο και στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ.

Β. Επί του δεύτερου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής

312. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι οι επίμαχες διατάξεις 1 και 3 περιορίζουν την παροχή υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και, ως εκ τούτου, αντιβαίνουν στην οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

[139] Οι προϋποθέσεις αυτές ορίζονται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, στοιχείο α', και στο άρθρο 4, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας ΥΟΑΜ, αντίστοιχα.

[140] Βλ. δεύτερη ενότητα των παρουσών προτάσεων, κεφάλαιο Β.5.

313. Η επίμαχη διάταξη 1 απαγορεύει στους αποδέκτες του νόμου περί προστασίας του παιδιού[141] να επιτρέπουν σε ανηλίκους την πρόσβαση σε «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ». Ενώ, όπως έχει ήδη εκτεθεί, η επίμαχη διάταξη 3 απαγορεύει την πρόσβαση των ανηλίκων σε «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ» μέσω εμπορικών ανακοινώσεων. Η Επιτροπή θεωρεί ότι αμφότερες οι εν λόγω διατάξεις περιορίζουν την παροχή υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, κατά παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο, διάταξης που προσομοιάζει στο άρθρο 2 και το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας ΥΟΑΜ και η οποία απαγορεύει στα κράτη μέλη λήψης να επιβάλουν περιορισμούς σε υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας οι οποίες προέρχονται από άλλο κράτος μέλος για λόγους που αφορούν τον συντονισμένο τομέα.

1. Οι επίμαχες διατάξεις 1 και 3 εμπίπτουν στον συντονισμένο τομέα κατά την έννοια της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο

314. Ο βασικός ισχυρισμός που προβάλλει η Ουγγαρία προς αντίκρουση του συγκεκριμένου λόγου της προσφυγής είναι ότι οι δύο αυτές επίμαχες διατάξεις δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο, διάταξης η οποία αφορά αποκλειστικά τον συντονισμένο τομέα, ενώ οι δύο επίμαχες διατάξεις δεν αφορούν τον τομέα αυτόν.

315. Κατά την Ουγγαρία, η επίμαχη διάταξη 1 δεν έχει εφαρμογή επί των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας. Στους αποδέκτες της εν λόγω διάταξης ανήκουν, αποκλειστικά, ιδρύματα παιδικής μέριμνας τα οποία παρέχουν σε παιδιά προστασία που δεν μπορεί να παρασχεθεί από τις οικογένειές τους, αφορά δε τις υποχρεώσεις των ιδρυμάτων αυτών έναντι των παιδιών που τελούν υπό τη φροντίδα τους. Δεδομένου ότι οι υποχρεώσεις που επιβάλλει η επίμαχη διάταξη 1 δεν αφορούν τους παρόχους υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο δεν έχει εφαρμογή επί της διάταξης αυτής.

316. Ομοίως, η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι ούτε η επίμαχη διάταξη 3 εμπίπτει στον συντονισμένο τομέα της οδηγίας, διότι ο νόμος περί διαφήμισης δεν ρυθμίζει ειδικώς τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας.

317. Κατά το άρθρο 2, στοιχείο α′, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο, σε συνδυασμό με το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας (ΕΕ) 2015/1535[142], ως «υπηρεσί[α] της κοινωνίας της πληροφορίας» νοείται «κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν συγκεκριμένης παραγγελίας ενός αποδέκτη υπηρεσιών»[143].

[141] Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, του νόμου αυτού, στους αποδέκτες του περιλαμβάνονται το κράτος, οι τοπικές αρχές, ιδιώτες και νομικά πρόσωπα που την ευθύνη προστασίας ανηλίκων, καθώς επίσης και οργανώσεις χωρίς νομική προσωπικότητα.

[142] Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 2015, L 241, σ. 1).

[143] Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β′, σημείο ii, της οδηγίας 2015/1535, ως υπηρεσία που παρέχεται «με ηλεκτρονικά μέσα» νοείται η υπηρεσία «που παρέχεται στην αφετηρία της και γίνεται αποδεκτή στον προορισμό της μέσω εξοπλισμών ηλεκτρονικής επεξεργασίας (συμπεριλαμβανομένης της ψηφιακής συμπίεσης) ή αποθήκευσης δεδομένων και η οποία παρέχεται, διαβιβάζεται και λαμβάνεται εξ ολοκλήρου μέσω τηλεφωνικής γραμμής, ραδιοφωνικής μετάδοσης, οπτικής ίνας ή με άλλα ηλεκτρομαγνητικά μέσα».

318. Κατά το άρθρο 2, στοιχείο η′, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο, ως συντονισμένος τομέας της εν λόγω οδηγίας νοούνται «οι προϋποθέσεις που ισχύουν στα νομικά συστήματα των κρατών μελών προκειμένου για φορείς παροχής υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας *ή υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας*, *ανεξαρτήτως* εάν πρόκειται *για γενικές διατάξεις* ή για διατάξεις σχεδιασμένες ειδικά για τον τομέα αυτό» [144].

319. Επομένως, στον συντονισμένο τομέα εμπίπτουν κατά τη διάταξη αυτήν και οι προϋποθέσεις που τα κράτη μέλη επιβάλλουν όσον αφορά αυτές καθεαυτές τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας. Από την ίδια διάταξη, εξάλλου, προκύπτει σαφώς ότι δεν είναι απαραίτητο οι προϋποθέσεις αυτές να επιβάλλονται ειδικά για τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας, αλλά μπορεί και να επιβάλλονται γενικά. Επομένως, η επιβολή περιορισμών σχετικών με το περιεχόμενο υπηρεσίας που μπορεί να παρέχεται υπό τη μορφή υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας εμπίπτει στον συντονισμένο τομέα ακόμη και αν το εκάστοτε εθνικό δίκαιο δεν αποσκοπεί ειδικώς στη ρύθμιση των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας.

320. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το άρθρο 2, στοιχείο η′, σημείο i, δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο, όπου ορίζεται ρητώς ότι ο συντονισμένος τομέας αφορά απαιτήσεις προς τις οποίες πρέπει να συμμορφώνεται ο φορέας παροχής υπηρεσιών, μεταξύ άλλων σχετικά με «την ποιότητα ή το περιεχόμενο της υπηρεσίας, συμπεριλαμβανομένων των διατάξεων για τη διαφήμιση […]».

321. Τόσο η επίμαχη διάταξη 1 όσο και η επίμαχη διάταξη 3 απαγορεύουν την προβολή σε ανηλίκους συγκεκριμένου περιεχομένου το οποίο ενδέχεται να προσφέρεται από παρόχους υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας. Επομένως, οι διατάξεις αυτές εμπίπτουν στον συντονισμένο τομέα.

2. Η επίμαχη διάταξη 1 εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο

322. Ειδικά όσον αφορά την επίμαχη διάταξη 1, η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι οι αποδέκτες της διάταξης αυτής δεν παρέχουν υπηρεσίες ούτε της κοινωνίας της πληροφορίας ούτε οποιασδήποτε άλλης μορφής, τουλάχιστον όχι κατά την έννοια που προσδίδει στον όρο αυτόν το δίκαιο της Ένωσης, καθώς, κατ' αρχήν, δεν ασκούν τις δραστηριότητές τους επ' αμοιβή. Ως εκ τούτου, κατά τους ισχυρισμούς της Ουγγαρίας, η επίμαχη διάταξη 1 δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

323. Συναφώς, θα πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, «η ελευθερία παροχής υπηρεσιών ισχύει τόσον υπέρ του παρέχοντος τις υπηρεσίες όσο και υπέρ του αποδέκτη των υπηρεσιών» [145].

324. Επομένως, ακόμη και αν οι αποδέκτες της επίμαχης διάταξης 1 δεν παρέχουν υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας, ωστόσο δεν παύουν να αποθαρρύνονται από τη χρήση τέτοιων υπηρεσιών. Για παράδειγμα, ένα κέντρο ημερήσιας φροντίδας ανηλίκων δεν έχει λόγο να προβάλει ταινίες ή κινούμενα σχέδια, διαθέσιμα μέσω ψηφιακής πλατφόρμας άλλου κράτους μέλους, εφόσον το περιεχόμενό τους είναι «περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ». Ένα τέτοιο κέντρο, όπως και οποιοδήποτε άλλο ίδρυμα το οποίο συγκαταλέγεται στους αποδέκτες της επίμαχης διάταξης 1,

144 Η υπογράμμιση δική μου. Πρβλ. απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, A (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (C-649/18, EU:C:2020:764, σκέψεις 87 και 88).

145 Βλ. τις παραπομπές στην υποσημείωση 29 των παρουσών προτάσεων.

δεν θα είχε επίσης κανέναν λόγο να προμηθευτεί μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας αγορών βιβλία ή άλλου είδους υλικό με περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ, δεδομένου ότι, κατ' εφαρμογήν της επίμαχης διάταξης 1, δεν θα μπορεί να χρησιμοποιήσει το υλικό αυτό για τις ανάγκες των δραστηριοτήτων του. Ο συγκεκριμένος περιορισμός της χρήσης ορισμένων υπηρεσιών από τους δυνητικούς αποδέκτες τους συνιστά περιορισμό της παροχής των ίδιων υπηρεσιών από ένα κράτος μέλος σε άλλο [146].

325. Επομένως, πραγματικές καταστάσεις που εμπίπτουν στο ρυθμιστικό πεδίο της επίμαχης διάταξης 1 ενδέχεται επίσης να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

3. Οι επίμαχες διατάξεις 1 και 3 περιορίζουν τις υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας

326. Τόσο η επίμαχη διάταξη 1 όσο και η επίμαχη διάταξη 3 περιορίζουν την παροχή υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, καθόσον –αν μη τι άλλο– καθιστούν λιγότερο ελκυστική για τους αποδέκτες των διατάξεων αυτών τη λήψη των εν λόγω υπηρεσιών (όπως συμβαίνει στην περίπτωση της επίμαχης διάταξης 1).

327. Οι περιορισμοί αυτοί δεν μπορούν να δικαιολογηθούν, αφενός, διότι δεν υφίστανται βάσιμοι λόγοι δημοσίου συμφέροντος που να τους δικαιολογούν και, αφετέρου, διότι προσβάλλουν δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στον Χάρτη, όπως έχει ήδη καταδειχθεί [147].

328. Κατά συνέπεια, τόσο η επίμαχη διάταξη 1 όσο και η επίμαχη διάταξη 3 αντιβαίνουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας για το ηλεκτρονικό εμπόριο.

Γ. Επί του τρίτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής

329. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι επίμαχες διατάξεις 1, 3 και 7 περιορίζουν την παροχή και άλλων υπηρεσιών πέραν των υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων ή εκείνων της κοινωνίας της πληροφορίας. Οι περιορισμοί αυτοί αντιβαίνουν στα άρθρα 16 και 19 της οδηγίας για τις υπηρεσίες, καθώς και στο άρθρο 56 ΣΛΕΕ.

330. Σε συνδυασμό με το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, η οδηγία για τις υπηρεσίες ορίζει τους γενικούς κανόνες που καθιστούν εφικτή την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης στον τομέα των λοιπών υπηρεσιών, πέραν των υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων ή εκείνων της κοινωνίας της πληροφορίας [148]. Τα άρθρα 16 και 19 της οδηγίας για τις υπηρεσίες απαγορεύουν στα κράτη μέλη να επιβάλουν, το μεν πρώτο στους παρόχους των υπηρεσιών, το δε δεύτερο στους αποδέκτες, περιορισμούς που δεν δικαιολογούνται από λόγους δημοσίου συμφέροντος και δεν τηρούν την απαίτηση της αναλογικότητας.

146 Βλ. τις παραπομπές στην υποσημείωση 28 των παρουσών προτάσεων.

147 Βλ. πρώτο μέρος, κεφάλαιο Β, της παρούσας ανάλυσης, σχετικά με τον πέμπτο λόγο της προσφυγής της Επιτροπής.

148 Ωστόσο, το άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας για τις υπηρεσίες εξαιρεί συγκεκριμένες κατηγορίες υπηρεσιών από το πεδίο εφαρμογής της.

1. Οι επίμαχες διατάξεις 1 και 3

331. Δεν είναι αδιανόητη η υπόθεση ότι η επίμαχη διάταξη 1 μπορεί να περιορίσει την παροχή και άλλου είδους υπηρεσιών, πέραν των υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων ή εκείνων της κοινωνίας της πληροφορίας, κατά τον ίδιο τρόπο που περιορίζει τις τελευταίες. Προς απόδειξη αυτού αρκεί ένα παράδειγμα. Βάσει της επίμαχης διάταξης 1, οι πάροχοι υπηρεσιών παιδικής μέριμνας θα αποθαρρύνονταν να μισθώσουν τις υπηρεσίες θιάσου κουκλοθέατρου στις παραστάσεις του οποίου απεικονίζεται η ζωή ΛΟΑΔΜ ατόμων, καθώς δεν θα τους επιτρεπόταν να παρουσιάσουν την παράσταση αυτή στα παιδιά που τελούν υπό τη φροντίδα τους[149].

332. Δεδομένου ότι οι αποδέκτες της επίμαχης διάταξης 1 εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης ως αποδέκτες υπηρεσιών –και όχι ως πάροχοι–, δεν ασκεί επιρροή η σχετική με τις κοινωνικές υπηρεσίες εξαίρεση που προβλέπει το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο ι′, της οδηγίας για τις υπηρεσίες.

333. Ομοίως, όσον αφορά την επίμαχη διάταξη 3, η εφαρμογή της συνεπάγεται ότι η διαφήμιση με περιεχόμενο ΛΟΑΔΜ η οποία πραγματοποιείται με οποιοδήποτε άλλο μέσο πέραν των οπτικοακουστικών και ηλεκτρονικών, όπως επί παραδείγματι με αφίσες, δεν επιτρέπεται σε κανέναν χώρο όπου θα μπορούσαν να τη δουν ανήλικοι, επομένως σε κανέναν δημόσιο χώρο της Ουγγαρίας.

334. Ως εκ τούτου, η επίμαχη διάταξη 1 και η επίμαχη διάταξη 3 αντιβαίνουν σαφώς και κατά τρόπο αδικαιολόγητο στους γενικούς κανόνες περί απαγόρευσης των περιορισμών στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών που περιέχονται στα άρθρα 16 και 19 της οδηγίας για τις υπηρεσίες και στο άρθρο 56 ΣΛΕΕ.

2. Η επίμαχη διάταξη 7

335. Απομένει η επίμαχη διάταξη 7. Η διάταξη αυτή εντάσσεται στον νόμο περί δημόσιας εκπαίδευσης και απαγορεύει την προώθηση (αλλά όχι την απεικόνιση) «περιεχομένου ΛΟΑΔΜ» στο πλαίσιο της σεξουαλικής αγωγής.

336. Η Ουγγαρία αμφισβητεί ότι οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες μπορεί να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, ισχυρίζεται δε ότι, ως εκ τούτου, η επίμαχη διάταξη 7 δεν είναι δυνατόν να συνιστά παράβαση ούτε της οδηγίας για τις υπηρεσίες ούτε του άρθρου 56 ΣΛΕΕ.

337. Έχω ήδη διευκρινίσει, στο σημείο 56 των παρουσών προτάσεων, ότι οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες εμπίπτουν πράγματι στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης εφόσον παρέχονται έναντι αμοιβής. Υπ’ αυτό το πρίσμα, η επίμαχη διάταξη 7 είναι πράγματι ικανή να περιορίσει την παροχή υπηρεσιών εκπαίδευσης ή πληροφόρησης νεαρών ατόμων σχετικά με ζητήματα σεξουαλικότητας όταν οι υπηρεσίες αυτές παρέχονται εκτός του πλαισίου του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος –ή και εντός του συστήματος αυτού από εξωτερικούς παρόχους υπηρεσιών.

[149] Οι πάροχοι υπηρεσιών παιδικής μέριμνας θα ανήκαν στους δυνητικούς αποδέκτες των υπηρεσιών του θιάσου είτε βάσει της οδηγίας για τις υπηρεσίες είτε ευθέως βάσει του άρθρου 56 ΣΛΕΕ, εάν η κατά περίπτωση εξεταζόμενη υπηρεσία εξαιρείτο από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για τις υπηρεσίες δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 2, αυτής (όπως θα συνέβαινε, π.χ., εάν επρόκειτο για υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης). Πρβλ. απόφαση της 14ης Ιουλίου 2016, Promoimpresa κ.λπ. (C-458/14 και C-67/15, EU:C:2016:558, σκέψη 62).

338. Δεδομένου ότι η επίμαχη διάταξη 7 απαγορεύει μόνο την προώθηση «περιεχομένου ΛΟΑΤΚΙ», αλλά όχι και την απεικόνισή του, πρόκειται για περιορισμό της παροχής υπηρεσιών ο οποίος θα μπορούσε ενδεχομένως να δικαιολογηθεί κατ' επίκληση της ανάγκης να διατηρείται «αμερόληπτη» η εκπαιδευτική διαδικασία. Ωστόσο, όπως έχει ήδη εξηγηθεί, η επίμαχη διάταξη δεν είναι ουδέτερη, αλλά εισάγει ευθέως διακρίσεις, καθόσον δεν απαγορεύει την προώθηση κάθε είδους σεξουαλικής ζωής ή συμπεριφοράς, αλλά αποκλειστικά εκείνης των ΛΟΑΔΜ ατόμων.

339. Ως εκ τούτου, και για λόγους πανομοιότυπους με εκείνους που αναπτύχθηκαν όσον αφορά τις επίμαχες διατάξεις 1, 3, 4, 5 και 6, η επίμαχη διάταξη 7 προσβάλλει θεμελιώδη δικαιώματα, ιδίως δε συνιστά παράβαση του άρθρου 21 του Χάρτη, κατά συνέπεια δεν μπορεί να δικαιολογηθεί.

340. Επομένως, οι επίμαχες διατάξεις 1, 3 και 7 αντιβαίνουν όλες στην οδηγία για τις υπηρεσίες και στο άρθρο 56 ΣΛΕΕ.

Δ. Επί του τέταρτου λόγου της προσφυγής της Επιτροπής

341. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η επίμαχη διάταξη 8, η οποία περιλαμβάνεται στον νόμο περί ποινικού μητρώου, αντιβαίνει στο άρθρο 10 του ΓΚΠΔ σε συνδυασμό με το άρθρο 8, παράγραφος 2, του Χάρτη.

342. Η επίμαχη διάταξη 8 επιβάλλει στους οργανισμούς οι οποίοι έχουν πρόσβαση σε καταγεγραμμένα δεδομένα την υποχρέωση να θέτουν στη διάθεση «νομιμοποιούμενων προσώπων» τα στοιχεία ποινικού μητρώου προσώπων που έχουν καταδικαστεί για τη διάπραξη σεξουαλικών εγκλημάτων εις βάρος ανηλίκων. Όσον αφορά τον ορισμό των «νομιμοποιούμενων προσώπων», το άρθρο 75/Β, παράγραφος 3, του νόμου περί ποινικού μητρώου προβλέπει ότι η πρόσβαση στα καταγεγραμμένα δεδομένα επιτρέπεται μόνον εφόσον το πρόσωπο που υποβάλλει σχετικό αίτημα είναι ενήλικος συγγενής προσώπου που δεν έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του ή πρόσωπο στο οποίο έχει ανατεθεί η εκπαίδευση, η εποπτεία ή τη φροντίδα του τελευταίου.

343. Κατά την Επιτροπή, η προσαπτόμενη παράβαση συνίσταται στο γεγονός ότι η επίμαχη διάταξη 8 δεν προσδιορίζει με επαρκή σαφήνεια ποια είναι τα πρόσωπα που νομιμοποιούνται να υποβάλουν αίτημα πρόσβασης στα επίμαχα δεδομένα, ως εκ τούτου δεν παρέχει επαρκείς εγγυήσεις για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υποκειμένων των δεδομένων από την άποψη του ορισμού των προϋποθέσεων πρόσβασης στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που τα αφορούν.

344. Με το υπόμνημά της αντικρούσεως η Ουγγαρία υποστηρίζει ότι η επίμαχη διάταξη 8 πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με το άρθρο 8:1, παράγραφος 1, του ουγγρικού αστικού κώδικα (Polgári törvénykönyv), διάταξης η οποία ορίζει ότι στην έννοια του «στενού συγγενούς» περιλαμβάνεται ο σύζυγος, οι γονείς, τα τέκνα (περιλαμβανομένων των θετών τέκνων, των τέκνων του συζύγου και τέκνων που τελούν υπό καθεστώς αναδοχής), τα αδέλφια, οι σύντροφοι, οι γονείς του συζύγου και άλλα πρόσωπα με τα οποία υφίσταται οικογενειακός δεσμός. Το καθού κράτος μέλος εκθέτει περαιτέρω ότι, σύμφωνα με διάφορες διατάξεις του αστικού κώδικα, πρόσωπα στα οποία έχει ανατεθεί η επιμέλεια ανηλίκων –όπως οι γονείς που ασκούν τη γονική μέριμνα, οι κηδεμόνες, οι θετοί γονείς, καθώς και τα πρόσωπα που συνοικούν με γονέα και τον επικουρούν– επίσης νομιμοποιούνται να υποβάλουν αίτημα πρόσβασης σε δεδομένα βάσει του νόμου περί ποινικού μητρώου. Η Ουγγαρία ισχυρίζεται ότι, ως εκ τούτου, ο κύκλος των νομιμοποιούμενων προσώπων προσδιορίζεται επαρκώς, ενώ πρόσθετες εγγυήσεις παρέχουν τα

κριτήρια που προβλέπονται προκειμένου να επιτραπεί η πρόσβαση, ήτοι α) ότι το νομιμοποιούμενο πρόσωπο θα πρέπει να θεωρεί ότι «πιθανολογείται η αναγκαιότητα» των ζητούμενων δεδομένων στο πλαίσιο της διαδικασίας και β) ότι «η κατ' άλλον τρόπο ενημέρωση του αιτούντος για τα ζητούμενα δεδομένα θα ήταν δυσανάλογα δυσχερής».

345. Προκαταρκτικώς, υπενθυμίζεται ότι ο σκοπός τον οποίο επιδιώκει ο ΓΚΠΔ, όπως απορρέει από το άρθρο του 1 καθώς και από τις αιτιολογικές του σκέψεις 1 και 10, συνίσταται, μεταξύ άλλων, στη διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων των φυσικών προσώπων, και ειδικότερα του δικαιώματός τους στην ιδιωτική ζωή έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 8, παράγραφος 1, του Χάρτη και στο άρθρο 16, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, διατάξεις οι οποίες, ομοίως, κατοχυρώνουν το δικαίωμα κάθε προσώπου στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν. Ακριβώς γι' αυτόν τον σκοπό, ο ΓΚΠΔ ορίζει ότι κάθε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να είναι σύμφωνη με τις αρχές που διέπουν την επεξεργασία τέτοιων δεδομένων οι οποίες διατυπώνονται στο άρθρο 5 του ΓΚΠΔ. Προκειμένου η επεξεργασία να είναι σύννομη, θα πρέπει να πληρούται μία από τις προϋποθέσεις που απαριθμούνται στο άρθρο 6 του εν λόγω κανονισμού [150].

346. Στο πλαίσιο αυτό, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο ε', του ΓΚΠΔ η επεξεργασία δεδομένων είναι σύννομη εφόσον είναι απαραίτητη «για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται προς το δημόσιο συμφέρον ή κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας». Το δε άρθρο 10 επιβάλλει πρόσθετους περιορισμούς όσον αφορά την επεξεργασία δεδομένων ποινικού μητρώου, καθόσον προβλέπει ότι αυτή μπορεί να διενεργείται μόνο υπό τον έλεγχο επίσημης αρχής ή εάν επιτρέπεται από το οικείο εθνικό δίκαιο το οποίο πρέπει να προβλέπει επαρκείς εγγυήσεις.

347. Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι ο ΓΚΠΔ δεν απαγορεύει κατά τρόπο γενικό και απόλυτο την κοινολόγηση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα εκ μέρους των δημοσίων αρχών, εφόσον αυτή εξυπηρετεί θεμιτό σκοπό δημοσίου συμφέροντος και εφόσον προβλέπονται επαρκείς εγγυήσεις για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υποκειμένων των δεδομένων [151]. Στο ίδιο πνεύμα, το άρθρο 8, παράγραφος 2, του Χάρτη ορίζει ότι η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να γίνεται «νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερομένου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο».

348. Αναμφίβολα, η προστασία των ανηλίκων από πρόσωπα που θα μπορούσαν να τους βλάψουν αποτελεί σκοπό δημοσίου συμφέροντος υψίστης σημασίας, ο οποίος θα μπορούσε επομένως να δικαιολογήσει την κοινολόγηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Παράλληλα, όμως, τα δεδομένα ποινικού μητρώου είναι ιδιαιτέρως ευαίσθητα και η κοινολόγησή τους ενδέχεται να οδηγήσει σε στιγματισμό του υποκειμένου τους. Η κοινολόγηση αυτή είναι ικανή να βλάψει σοβαρά την ιδιωτική και επαγγελματική ζωή του υποκειμένου των δεδομένων, ως εκ τούτου θα πρέπει να υπόκειται σε αυστηρές απαιτήσεις δικαιολόγησης και να συνοδεύεται από σαφείς έννομες εγγυήσεις [152].

150 Πρβλ. απόφαση της 9ης Ιανουαρίου 2025, Mousse (C-394/23, EU:C:2025:2, σκέψεις 21 έως 25 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

151 Πρβλ. απόφαση της 7ης Μαρτίου 2024, Endemol Shine Finland (C-740/22, EU:C:2024:216, σκέψεις 46 έως 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

152 Πρβλ. απόφαση της 7ης Μαρτίου 2024, Endemol Shine Finland (C-740/22, EU:C:2024:216, σκέψεις 52 έως 54 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

349. Επομένως, κατά τη στάθμιση των δύο αυτών συμφερόντων, οι διατάξεις του εθνικού δικαίου που αποσκοπούν στην επίτευξη του σκοπού της προστασίας των ανηλίκων πρέπει να εξετάζονται υπό το πρίσμα των απαιτήσεων αναλογικότητας.

350. Συναφώς, η Ουγγαρία διατείνεται ότι το πλαίσιο επεξεργασίας των δεδομένων που θεσπίζει η επίμαχη διάταξη 8 είναι δικαιολογημένο και ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

351. Δεν συμμερίζομαι την άποψη αυτή. Κατά τη γνώμη μου, η επίμαχη διάταξη 8 υπερβαίνει τα απαιτούμενα για την επίτευξη του σκοπού της προστασίας των ανηλίκων.

352. Κατ' αρχάς, ο κύκλος των προσώπων που νομιμοποιούνται να τύχουν, με βάση την επίμαχη διάταξη 8, πρόσβασης σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σχετικά με ποινικές καταδίκες για τη διάπραξη σεξουαλικών αδικημάτων εις βάρος ανηλίκων ορίζεται κατά τρόπο υπέρμετρα ασαφή και είναι υπερβολικά ευρύς, με αποτέλεσμα να μην συμμορφώνεται με το άρθρο 10 του ΓΚΠΔ. Το Δικαστήριο έχει κρίνει –στο πλαίσιο εξέτασης των προϋποθέσεων υπό τις οποίες πρέπει να χορηγείται στις αρμόδιες εθνικές αρχές πρόσβαση σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα– ότι, προκειμένου να πληροί την απαίτηση αναλογικότητας, η οικεία εθνική ρύθμιση «πρέπει να προβλέπει σαφείς και ακριβείς κανόνες που διέπουν την έκταση και την εφαρμογή του επίμαχου μέτρου και επιβάλλουν έναν ελάχιστο αριθμό απαιτήσεων, έτσι ώστε τα πρόσωπα των οποίων τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα αποτελούν αντικείμενο του μέτρου αυτού να έχουν επαρκείς εγγυήσεις δυνάμενες να προστατεύσουν αποτελεσματικά τα δεδομένα αυτά από κινδύνους κατάχρησης» [153]. Το ίδιο θα πρέπει να ισχύει και όταν πρόκειται για την πρόσβαση ιδιωτών σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Εξάλλου, η αρχή της διαφάνειας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 5, παράγραφος 1, του ΓΚΠΔ, επιβάλλει να είναι «εύκολα προσβάσιμη» κάθε πληροφορία και κάθε ανακοίνωση σχετική με την επεξεργασία των εν λόγω δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

353. Υπ' αυτό το πρίσμα, δεν θεωρώ ότι ο κύκλος των «νομιμοποιούμενων προσώπων» για την υποβολή αιτήματος πρόσβασης στα επίμαχα δεδομένα βάσει της επίμαχης διάταξης 8 προσδιορίζεται επακριβώς και περιορίζεται επαρκώς με βάση τις διάφορες διατάξεις του εθνικού δικαίου, οι οποίες είναι διάσπαρτες στον νόμο περί ποινικού μητρώου και στον ουγγρικό αστικό κώδικα.

354. Θα πρέπει να είναι σαφές για τα φυσικά πρόσωπα ότι δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που τα αφορούν συλλέγονται, υποβάλλονται σε επεξεργασία και γνωστοποιούνται κατά τρόπο που συνάδει με τις αρχές οι οποίες διέπουν την προστασία δεδομένων. Κάτι τέτοιο ουδόλως συμβαίνει όταν το υποκείμενο των δεδομένων καλείται να διερευνήσει ένα περίπλοκο πλέγμα διάσπαρτων διατάξεων του εθνικού δικαίου, καμία εκ των οποίων δεν διευκρινίζει σαφώς τη μεταξύ των διατάξεων αυτών αλληλεπίδραση, με αποτέλεσμα να γεννάται περιττή σύγχυση και να καθίσταται αναποτελεσματική η όλη διαδικασία.

355. Κατά δεύτερον, το εθνικό δίκαιο δεν διευκρινίζει με επαρκή σαφήνεια τις ουσιαστικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση πρόσβασης, κατά τρόπον ώστε η αρμόδια αρχή να δύναται να ελέγξει αν η πρόσβαση είναι δικαιολογημένη και απαραίτητη.

[153] Αποφάσεις της 2ας Μαρτίου 2021, H. K. (C-746/18, EU:C:2021:152, σκέψη 48), και της 24ης Φεβρουαρίου 2022, Valsts ieņēmumu dienests (Επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για φορολογικούς σκοπούς) (C-175/20, EU:C:2022:124, σκέψη 55).

356. Αναφέρομαι ιδίως στο άρθρο 75/B, παράγραφος 3, στοιχείο b, του νόμου περί ποινικού μητρώου, το οποίο ορίζει ότι χορηγείται πρόσβαση στο νομιμοποιούμενο πρόσωπο που θεωρεί ότι η πρόσβαση στα επίμαχα δεδομένα είναι απαραίτητη για συγκεκριμένους σκοπούς και ότι θα αντιμετωπίσει προφανείς δυσκολίες εφόσον προσπαθήσει να λάβει γνώση των δεδομένων αυτών με άλλο τρόπο.

357. Θεωρώ αποφασιστικής σημασίας το γεγονός ότι η εφαρμογή της επίμαχης διάταξης 8, σε συνδυασμό με το άρθρο 75/B, παράγραφος 3, στοιχείο b, του νόμου περί ποινικού μητρώου, βασίζεται σε απλή δήλωση του ενδιαφερομένου, ως εκ τούτου ουσιαστικά αναθέτει την εκτίμηση περί αναγκαιότητας και αναλογικότητας στον ίδιο τον αιτούντα, αντί στην αρμόδια αρχή που έχει την ευθύνη επίβλεψης του ποινικού μητρώου.

358. Φρονώ ότι αυτή η διαδικασία εκτίμησης της αναγκαιότητας με βάση σχετική δήλωση του ίδιου του ενδιαφερομένου δεν συνάδει με το άρθρο 10 του ΓΚΠΔ και με το άρθρο 8 του Χάρτη, είναι δε ικανή να οδηγήσει σε κατά το δοκούν εφαρμογή της διαδικασίας.

359. Επομένως, οι προϋποθέσεις που ορίζει η επίμαχη διάταξη 8 και οι λοιπές διατάξεις του νόμου περί ποινικού μητρώου δεν αποτελούν επαρκείς εγγυήσεις κατά την έννοια των διατάξεων του ΓΚΠΔ και του άρθρου 8 του Χάρτη.

360. Ως εκ τούτου, και όπως ισχυρίζεται η Επιτροπή, η επίμαχη διάταξη 8 αντιβαίνει στο άρθρο 10 του ΓΚΠΔ και στο άρθρο 8, παράγραφος 2, του Χάρτη.

IV. Επί των δικαστικών εξόδων

361. Η Επιτροπή έχει υποβάλει αίτημα να καταδικαστεί η Ουγγαρία στα δικαστικά έξοδα. Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα έξοδα εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι η Ουγγαρία ηττήθηκε, πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα.

362. Κατά δε το άρθρο 140, παράγραφος 1, του ίδιου Κανονισμού Διαδικασίας, τα κράτη μέλη που παρεμβαίνουν στη δίκη καθώς και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο φέρουν τα δικαστικά τους έξοδα.

V. Πρόταση

363. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο:

1) Να αναγνωρίσει ότι, με την ψήφιση του a pedofil bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépésről, valamint a gyermekek védelme érdekében egyes törvények módosításáról szóló 2021. évi LXXIX. törvény (νόμου LXXIX του 2021, περί λήψεως αυστηρότερων μέτρων κατά των παιδόφιλων εγκληματιών και περί τροποποιήσεως ορισμένων νόμων για την προστασία των ανηλίκων), η Ουγγαρία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης για τους ακόλουθους λόγους:

   – απαγορεύοντας στους ανηλίκους, διά των διατάξεων του νόμου περί προστασίας του παιδιού, την πρόσβαση σε περιεχόμενο το οποίο προωθεί ή απεικονίζει την απόκλιση από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, τον επαναπροσδιορισμό φύλου ή την ομοφυλοφιλία, η Ουγγαρία παρέβη το άρθρο 3,

παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο»), τα άρθρα 16 και 19 της οδηγίας 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά, το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, τα άρθρα 1, 7, 11 και 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωση (στο εξής: Χάρτης), καθώς και το άρθρο 2 ΣΕΕ·

– απαγορεύοντας στους ανηλίκους, διά των διατάξεων του νόμου περί διαφήμισης, την πρόσβαση σε διαφημίσεις οι οποίες προωθούν ή απεικονίζουν την απόκλιση από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, τον επαναπροσδιορισμό φύλου ή την ομοφυλοφιλία, η Ουγγαρία παρέβη το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο γ′, σημείο ii, της οδηγίας 2010/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Μαρτίου 2010, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων (οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων), το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31, τα άρθρα 16 και 19 της οδηγίας 2006/123, το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, τα άρθρα 1, 7, 11 και 21 του Χάρτη, καθώς και το άρθρο 2 ΣΕΕ·

– επιβάλλοντας, διά των διατάξεων του νόμου περί ΜΜΕ, στους παρόχους υπηρεσιών μέσων επικοινωνίας οι οποίοι προσφέρουν γραμμικές υπηρεσίες πληροφοριών την υποχρέωση να κατατάσσουν στην κατηγορία V όλα τα προγράμματα των οποίων καθοριστικό στοιχείο αποτελεί η προώθηση ή η απεικόνιση της απόκλισης από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, του επαναπροσδιορισμού φύλου ή της ομοφυλοφιλίας, και, ως εκ τούτου, να τα μεταδίδουν αποκλειστικά μεταξύ των ωρών 22:00 και 05:00, και αποκλείοντας αυτό το είδος προγραμμάτων από την κατάταξή τους ως ενημερώσεως δημόσιου συμφέροντος ή ως κοινωνικώς ωφέλιμης διαφημίσεως, η Ουγγαρία παρέβη το άρθρο 6α, παράγραφος 1, της οδηγίας 2010/13, τα άρθρα 1, 7, 11 και 21 του Χάρτη, καθώς και το άρθρο 2 ΣΕΕ·

– επιβάλλοντας, διά των διατάξεων του νόμου περί ΜΜΕ, στο Συμβούλιο Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας την υποχρέωση να αιτείται από το κράτος μέλος στη δικαιοδοσία του οποίου υπάγεται ο πάροχος υπηρεσιών μέσων επικοινωνίας τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων και να ενεργεί για τον τερματισμό των παραβάσεων τις οποίες εντοπίζει το Συμβούλιο Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, η Ουγγαρία παρέβη το άρθρο 2 και το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2010/13·

– απαγορεύοντας, διά των διατάξεων του νόμου περί δημόσιας εκπαίδευσης, την προώθηση της απόκλισης από την ταυτότητα φύλου η οποία αντιστοιχεί στο φύλο που αποδόθηκε κατά τη γέννηση, του επαναπροσδιορισμού φύλου ή της ομοφυλοφιλίας, στο πλαίσιο της σχετικής με τη σεξουαλική κουλτούρα, τη σεξουαλική ζωή, τον γενετήσιο προσανατολισμό και την σεξουαλική ανάπτυξη εκπαιδευτικής διαδικασίας, η Ουγγαρία παρέβη τα άρθρα 16 και 19 της οδηγίας 2006/123, το άρθρο 56 ΣΛΕΕ, τα άρθρα 1, 7, 11 και 21 του Χάρτη, καθώς και το άρθρο 2 ΣΕΕ·

– επιβάλλοντας, διά των διατάξεων του νόμου περί ποινικού μητρώου, στον οργανισμό ο οποίος έχει άμεση πρόσβαση στα καταγεγραμμένα δεδομένα την υποχρέωση να θέτει στη διάθεση νομιμοποιούμενων προσώπων τα καταγεγραμμένα δεδομένα των προσώπων τα

οποία έχουν διαπράξει σεξουαλικά εγκλήματα εις βάρος ανηλίκων, η Ουγγαρία παρέβη το άρθρο 10 του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων), καθώς και το άρθρο 8, παράγραφος 2, του Χάρτη.

2) Να καταδικάσει την Ουγγαρία στα δικαστικά της έξοδα, καθώς και στα έξοδα της Επιτροπής.

3) Να καταδικάσει το Βασίλειο του Βελγίου, το Βασίλειο της Δανίας, την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, την Ιρλανδία, την Ελληνική Δημοκρατία, το Βασίλειο της Ισπανίας, τη Δημοκρατία της Εσθονίας, τη Γαλλική Δημοκρατία, το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, τη Δημοκρατία της Μάλτας, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, τη Δημοκρατία της Αυστρίας, την Πορτογαλική Δημοκρατία, τη Δημοκρατία της Σλοβενίας, τη Δημοκρατία της Φινλανδίας, το Βασίλειο της Σουηδίας, καθώς και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να φέρουν τα δικαστικά τους έξοδα.